

IMDi-rapport 4-2009

Hjemmeværende innvandrerkvinner

– en undersøkelse i Groruddalen
og Søndre Nordstrand

Visjon

**Like muligheter og like levekår
i et flerkulturelt samfunn**

Illustrasjonsfoto forside: Geir Hareide Andersen

Design: 07 Gruppen AS - 06.09

ISBN elektronisk: 978-82-92757-89-5

ISSN: 0809-9677

www.imdi.no/rapporter

Kjære leser

Det er et mål å øke innvandrerkvinnens deltakelse i arbeidsliv og samfunn. Sysselsettingsgraden blant grupper av kvinner varierer, ut fra landbakgrunn, innvandringsgrunn, alder, utdanning, botid og bosted. Spesielt for innvandrerkvinner fra enkelte land i Afrika og Asia er andelen sysselsatte lav.

Denne rapporten omhandler kvinner som inntektsmessig har «ukjent status». Dette er en samlebetegnelse fra Statistisk sentralbyrå (SSB) og omfatter personer som verken er i arbeid eller utdanning, og er heller ikke registrerte arbeidssøkere eller mottakere av livsoppholdsytelser som for eksempel uføreytelser eller sosialhjelp. Andelen kvinner med ukjent status er betydelig høyere blant innvandrerbefolkningen enn den øvrige befolkningen. Vi har generelt lite kunnskap om årsakene til lavere sysselsetting blant innvandrerkvinner.

IMDi har gitt Econ Pöyry i oppdrag å gjennomføre en kvalitativ undersøkelse blant innvandrerkvinner med ukjent status i Groruddalen og Søndre Nordstrand. Formålet var å få bedre kunnskap om hva innvandrerkvinnene selv tenker - og hva som er deres egne motiver og barrierer for deltakelse. Rapporten gir en god beskrivelse av innvandrerkvinner med ukjent status i bydelene Alna, Bjerke, Grorud, Stovner og Søndre Nordstrand:

- Hvor mange,
- hvem,
- hva er deres livssituasjon
- og hva er deres tanker om arbeid og utdanning?
- Ønske om å jobbe?
- Hva hindrer deltakelse i arbeidslivet og i samfunnet for øvrig?

Rapporten er skrevet på en slik måte at leseren kommer tett på kvinnene og deres tanker om det å stå utenfor yrkeslivet. Econ Pöyry har også vurdert mulige tiltak for økt deltakelse og kvalifisering av gruppen.

Denne rapporten bidrar til bedre kunnskap om hvordan motivere og kvalifisere innvandrerkvinner med ukjent status. Rapporten er del av kunnskapsutviklingen i Groruddalssatsingen og Handlingsprogram Oslo Sør.

Vi vil takke Econ Pöyry for gjennomføring av undersøkelsen og utarbeidelse av rapporten, Helene Berg som prosjektleder, og Jorun Andreassen, Trude Thorbjørnsrud og Lars-Erik Becken som prosjektmedarbeidere.

Undersøkelsen publiseres i serien IMDi-rapporter for å sikre lett tilgang til kunnskap blant alle som arbeider med integrering generelt og sysselsetting av kvinner spesielt.

God lesning!

Osmund Kaldheim
Direktør, Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

Innhold

Sammendrag og konklusjoner	4
Summary and conclusions	8
1 Problemstillinger og metoder	13
1.1 Bakgrunn.....	13
1.2 Problemstilling.....	13
1.3 Metoder.....	14
1.3.1 Statistikk over innvandrerkvinner fra de fem bydelene.....	14
1.3.2 Personlige intervjuer.....	15
1.3.3 Gjennomføring av en dialogkonferanse.....	17
1.4 Leseveiledning.....	18
2 Kjennetegn ved innvandrerkvinner utenfor arbeid og utdanning	19
2.1 Innvandrerkvinner i bydelene i Groruddalen og Søndre Nordstrand.....	19
2.1.1 Alle bosatte innvandrerkvinner i de fem bydelene.....	19
2.1.2 Andel av kvinnene som har ukjent status.....	20
2.2 Andel av kvinnene som har ukjent status i ulike grupper.....	21
2.3 Kjennetegn ved kvinner fra fem nasjonaliteter.....	24
Oppsummering.....	28
3 Kvinnenes bakgrunn og erfaringer hjemme og ute	29
3.1 Om kvinnene i intervjuundersøkelsen.....	29
3.1.1 Målgruppa.....	29
3.1.2 Kjennetegn ved kvinnene.....	30
3.1.3 Systematiske forskjeller mellom kvinnene.....	31
3.2 Om hjemmearbeid og sosialt liv.....	32
3.2.1 Hverdagens gjøremål.....	32
3.2.2 Sosiale nettverk.....	33
3.3 Erfaringer med arbeid og utdanning.....	35
3.3.1 Erfaringer fra hjemlandet.....	35
3.3.2 Erfaringer fra Norge.....	37
3.3.3 Norskopplæring.....	38
4 Kvinnenes forhold til arbeid og utdanning	39
4.1 Tanker om arbeid.....	39
4.1.1 Negative sider ved å jobbe.....	39
4.1.2 Positive sider ved å jobbe.....	39
4.1.3 Om å jobbe eller ta utdanning i Norge.....	41
4.2 Kvinnenes egne ønsker om arbeid eller utdanning.....	42
4.2.1 Ønske om å jobbe eller ikke jobbe.....	42
4.2.2 Jobbønsker.....	43
4.3 Årsaker til at kvinnene ikke er i arbeid.....	44
4.3.1 Kvinner som har forsøkt å få jobb.....	44
4.3.2 Kvinner som ikke har søkt, eller ikke lenger søker, jobb.....	46

5	Analyse: Variasjoner og mønstre	53
5.1	Fellestrekk	53
5.2	To sentrale spørsmål.....	53
5.2.1	Hva flyttet de fra?	54
5.2.2	Hva flyttet de til?	54
5.3	Nasjonalitet som kategori.....	55
5.3.1	Pakistanske, tyrkiske og marokkanske kvinner med ukjent status.....	55
5.3.2	Irakiske og somaliske kvinner med ukjent status.....	57
5.4	Økonomiske insentiver	59
5.5	Innspill fra dialogkonferansen	59
6	Tiltak.....	60
6.1	Innvandrerkvinnene om tiltak	60
6.2	Eksisterende tilbud	63
6.3	Anbefalinger	64
6.3.1	Norskopplæring	64
6.3.2	Tiltak/tilbud rettet mot samfunnsdeltakelse	65
6.3.3	Arbeidsrettede tiltak.....	65
6.3.4	Markedsføring av tiltak	66
6.3.5	Tilbud når innvandrere kommer til Norge	66
VEDLEGG 1:	Intervjuguide.....	67
	Bakgrunnsinformasjon	67
	Personlig historie	67
	Utdanning/arbeid i Norge	67
	Hvorfor ikke i arbeid eller utdanning	67
	Hva skal til for at du skulle komme i arbeid/utdanning?.....	68
	Sosialt nettverk	68

Sammendrag og konklusjoner

Resymé

Mange innvandrerkvinner fra land i Asia og Afrika er verken i arbeid eller utdanning, og er heller ikke registrerte arbeidssøkere eller mottakere av livsoppholdsytelser som for eksempel uføreytelser eller sosialhjelp. Vi har lite kunnskap om denne gruppa. Mange av dem er bosatt i bydelene i Groruddalen og Søndre Nordstrand i Oslo. Vi har belyst hvem disse kvinnene er, hvorfor de ikke er i arbeid eller utdanning, og mulige tiltak for å øke deltakelsen.

Bakgrunn

Selv i en periode med svært høy sysselsetting er det mange innvandrerkvinner, især fra Asia og Afrika, som har stått utenfor arbeidsliv og utdanning. Det er et politisk mål å øke sysselsettingen blant innvandrerkvinner. Det er derfor viktig å samle kunnskap om hva som hindrer yrkesdeltakelse, og hva som kan gjøres for å bygge ned slike hindringer.

I tillegg til at mange innvandrerkvinner ikke er i jobb eller utdanning, er det en betydelig andel av dem som heller ikke er registrerte arbeidssøkere, eller mottar offentlige tiltak eller noen livsoppholdsytelse som for eksempel uføreytelser eller sosialhjelp. I statistikken tilhører de kategorien ukjent status. Blant kvinnene fra Asia og Afrika er andelen som har ukjent status, over 20 prosent, mens det blant kvinner som ikke er innvandrere, gjelder under fem prosent.

Når en person er registrert arbeidssøker, vet vi at vedkommende er arbeidsledig, og NAV kan bistå og iverksette tiltak. Når en person har en uføreytelse, vet vi at vedkommende er for syk til å jobbe. Og når en person mottar sosialhjelp, har sosialtjenesten kontakt med henne, og kan vurdere ulike typer bistand og tiltak. Hva så med de mange som ikke har arbeid eller går på skole og som myndighetene ikke har kontakt med? Hvor mange er de, hvem er de, hva gjør de, og

hva er deres tanker om arbeid og utdanning? Ønsker de å jobbe, og hva hindrer dem?

I fem bydeler i Oslo – bydelene i Groruddalen og Søndre Nordstrand – er det bosatt særlig mange innvandrerkvinner fra Asia og Afrika. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet har ønsket en undersøkelse av kvinner med ukjent status i disse bydelene. Prosjektet er en del av kunnskapsutviklingen innenfor Groruddalssatsingen og Handlingsprogram Oslo Sør.

Problemstillinger

Vi har undersøkt:

- *Hvem er innvandrerkvinnene med ukjent status i bydelene i Groruddalen og Søndre Nordstrand?*
- *Hva er årsakene til at de ikke deltar i arbeidslivet eller i utdanning?*
- *Hva er mulige tiltak for å øke deltakelsen i målgruppa?*

Vi bygger på statistikk produsert av Statistisk sentralbyrå, personlige intervjuer av 52 innvandrerkvinner fra Pakistan, Somalia, Tyrkia, Irak og Marokko, og informasjon fra en dialogkonferanse med deltakelse fra bydelene.

Hovedkonklusjoner

I intervjuundersøkelsen finner vi at det er to hovedgrupper blant innvandrerkvinnene som har ukjent status:

- De som ikke har søkt jobber, og som ønsker å være hjemme. De er som regel forsørget av mannen. En del kom til Norge for å gifte seg da de var unge, og fikk barn kort tid etter at de kom hit. Det er mange i denne gruppa som mener at kvinner bør være hjemme til barna er minst tre år, kanskje til barna begynner på skolen. Det er grader av frivillighet knyttet til deres tilpasning, og både tradisjoner og mennenes holdninger spiller inn.
- De som har søkt jobber, men ikke får. De forventer ikke å bli forsørget av mannen. Årsaken til at de ikke får jobb, kan være

svake norskkunnskaper, lav utdanning og lite kunnskap om muligheter og krav i norsk arbeidsliv. I denne gruppa er det trolig mange som tilhører kategorien ukjent status i statistikken, fordi familien mottar sosialhjelp som er registrert på mannen.

Skillet mellom de to gruppene kan tilbakeføres til to mer generelle spørsmål om kvinnenes livshistorie: Hva de har «flyttet fra», og hva de har «flyttet til». For eksempel:

- Fra: krig/forfølgelse, normer for kvinners yrkesdeltakelse og kjønnsroller generelt, næringsstruktur, arbeidsmarked og utdanningssystem i det samfunnet de flyttet fra.
- Til: en familiesituasjon med eventuelle forventninger til og mulighet for forsørgelse, når de fikk barn, hvor mange barn og sosialt nettverk.

Oversikt over målgruppa

Det er et betydelig antall innvandrerkvinner i yrkesaktiv alder som er bosatt i bydelene i Groruddalen og Søndre Nordstrand – i 2006 mer enn 16 000 (med minst tre års botid i Norge). Andelen av dem som verken er sysselsatt, i utdanning eller registrert med en livsoppholdsytelse, varierer mye mellom ulike nasjonaliteter. Høyest andel er det blant innvandrerkvinner fra Pakistan, der hele 42 prosent av dem som er i yrkesaktiv alder og har minst tre års botid i Norge, har ukjent status. Andelen er også høy blant kvinner fra Irak (31 prosent), Afghanistan (30 prosent), Somalia (29 prosent), Marokko (27 prosent) og Tyrkia (23 prosent). Vi har sett nærmere på disse nasjonalitetene, med unntak av Afghanistan – siden de er vesentlig færre enn de andre fem gruppene.

Statistikken viser at de fem nasjonalitetene vi har studert, deler seg i to grupper langs flere kjennetegn: pakistanske, tyrkiske og marokkanske kvinner på den ene siden, og somaliske og irakiske på den andre. De er representanter for henholdsvis de «gamle» og de «nye» innvandrergruppene i Norge. Et viktig skille er selvsagt at en høy andel av de to siste nasjonalitetene er kommet til

Norge som flyktninger, mens det i liten grad gjelder kvinner fra Pakistan, Tyrkia og Marokko. Videre skiller de somaliske og irakiske kvinnene seg fra de tre andre gruppene ved at en høyere andel av dem er under 25 år gamle, noen færre er gift (men like mange har barn), og flere har bodd kort tid i Norge.

Kvinnene i intervjuundersøkelsen

Vi intervjuet 52 kvinner fra de fem landene Pakistan, Tyrkia, Marokko, Irak og Somalia, som ikke er i arbeid eller utdanning. De utgjør ikke noe tilfeldig/representativt utvalg av populasjonen som i statistikken har ukjent status. Formålet med intervjuene var å samle kvalitativ informasjon som kan gi innsikt i kvinnenes historie, valg og tanker om arbeid og utdanning, som ikke er mulig å få i kvantitative undersøkelser.

18 av kvinnene vi intervjuet, er fra Pakistan, 11 og 10 er fra henholdsvis Tyrkia og Irak, mens bare 7 og 6 er fra henholdsvis Somalia og Marokko. De ble rekruttert fra åpne barnehager, foreninger/nettverk, moskeer, norskkurs og åpne hus/kafeer drevet av frivillige organisasjoner.

Det er ganske stor aldersspredning blant kvinnene vi intervjuet, men over halvparten av dem er i 30-årene. 33 av dem har bodd i Norge i mellom fire og 14 år, ni av dem har bodd her kortere tid og ti lengre. Det er et par kjennetegn som er felles for et flertall av kvinnene. For det første familiesituasjonen: Et stort flertall er gift og har barn, de har relativt mange barn, og mange var unge da de fikk sitt første barn. For det andre snakker mange svært dårlig norsk. Det var behov for tolk i over to tredeler av intervjuene. Dette til tross for at mange har bodd relativt lenge i Norge, og de fleste har gått og/eller går på norskkurs. En god del av dem vi intervjuet, hadde imidlertid nylig begynt på kurs. Andre hadde gått på kurs en god stund, men ofte oppstykket, gjerne avbrutt av barnefødsler.

Kvinnene forbinder mye positivt med det å jobbe: bedre økonomi og selvstendighet, å

føle seg verdsatt, å utvikle seg og bli mer selvbevisst, fysisk og psykisk helse, et sosialt liv, en arena for å lære norsk og lære om det norske samfunnet. Når vi skal besvare spørsmålet om hvorfor de likevel ikke deltar i arbeid eller utdanning, finner vi at det er ulike grunner, men at kvinnene deler seg i to hovedgrupper: De som har søkt jobber og ikke fått, og de som ikke ønsker å jobbe. Dårlige norskkunnskaper bidrar imidlertid til å forklare lav yrkesdeltakelse i begge gruppene.

Noen ønsker å være hjemme

Mer enn halvparten av de kvinnene vi intervjuet, ønsker ikke å jobbe, i alle fall ikke ennå, eller ikke inntil nylig. Det er grader av frivillighet i denne tilpasningen. De vanligste årsakene er hensynet til barn og hjem, at kvinnene ser at de først må lære seg bedre norsk, at de ikke er vant til at kvinner jobber ute, og/eller normer og kjønnsroller hjemme som gjør det vanskelig. Dessuten kom de fleste kvinnene i denne gruppa til Norge for å gifte seg med en mann som allerede bodde her, og forsørger dem.

Disse faktorene henger gjerne sammen: Én grunn til at kvinnene i utgangspunktet ikke har ønsket å jobbe, er at de fikk barn kort tid etter at de kom til Norge. Deretter har deres egne normer, arbeidsdelingen hjemme, og det at de ble forsørget, gjort det uaktuelt å jobbe med små barn. Det har igjen hindret dem i å lære norsk, og summen av disse faktorene bidrar til at «husmorrollen» blir videreført.

Mange ønsker imidlertid å jobbe når barna blir større (minst tre år gamle, kanskje helt opp i skolealder), men de har svært ulik selvtillit knyttet til det å komme dit. Et flertall i denne gruppa kommer fra et samfunn hvor det ikke er vanlig at kvinner jobber utenfor hjemmet. Det er få som jobbet før de kom til Norge, og svært få som mener at de ville ha jobbet om de ikke hadde kommet til Norge.

Mennene er ofte skeptiske til at kvinnene skal jobbe, men det oppleves sjelden som

noen absolutt begrensning. Mennenes holdninger kan endre seg over tid, de kan forhandles om, en del kvinner formidler at de ikke trenger å ta hensyn til dem, og noen av kvinnene gjør litt narr av mennene. Det kan synes som om arbeidsdelingen i hjemmet er en sterkere begrensning enn mennenes oppfatning i seg selv.

Blant de kvinnene vi intervjuet som tilhører gruppa som ønsker, eller har ønsket, å være hjemme, er flest pakistanske, tyrkiske og marokkanske. Kvinnene i denne gruppa har imidlertid ulike ressurser og forutsetninger til å velge. Noen har lite sosialt nettverk og lite kunnskap om det norske samfunnet, mens andre har god kunnskap og er relativt ressurssterke.

Andre er ufrivillig uten jobb

Den andre hovedgruppa blant kvinnene vi intervjuet, er de som har søkt og/eller søker jobber. I denne gruppa finner vi et flertall av dem som kom til Norge som flyktninger, eller som familieinnvandrere til flyktninger. De er i en annen økonomisk situasjon, idet de ofte ikke har noen mulighet til å bli forsørget. Mange av mennene deres har heller ikke jobb, og familien er ikke økonomisk etablert i Norge på samme måte som de som kommer for å gifte seg, eller hvor mannen kom som arbeidsinnvandrere. De skiller seg dessuten fra mange av dem som ønsker å være hjemme, ved at flere har hatt jobb før de kom til Norge, og mange av dem mener at de ville vært i jobb dersom de ikke hadde flyttet til Norge (så sant situasjonen i landet hadde tillatt det).

Mange av dem er svært opptatt av å forsørge seg selv, og frustrerte over at de ikke får jobb. Det er flere grunner til at de ikke får jobb.

Svake norskkunnskaper er én viktig årsak. Hvorfor har de ikke lært bedre norsk? Også for denne gruppa er en grunn at de har fått barn, og dermed fått en oppstykket og lite kontinuerlig norskopplæring. En del av dem mener at de ikke har fått norskopplæring

som har vært tilpasset deres nivå og forutsetninger. Noen av flyktingene har opplevelser bak seg som har gjort det vanskelig å lære den første tiden etter at de kom til Norge, og/eller de har ikke benyttet seg av retten til norskopplæring.

En annen grunn til at de ikke får jobb, er lav utdanning og lite arbeidserfaring fra Norge. Selv om noen har arbeidserfaring fra hjemlandet, er den som regel lite relevant for det norske arbeidslivet. Noen av dem vi intervjuet, mangler et sosialt nettverk i Norge, føler seg ensomme, og har lav selvtillit i møte med det norske arbeidslivet. Noen har gitt opp å søke jobb.

Tiltak

På bakgrunn av informasjonen vi har samlet i prosjektet, mener vi at det er svært viktig å gi innvandrerkvinnene mulighet til *deltakelse i samfunnet*. Det er en forutsetning for deltakelse i arbeidslivet. Mange av kvinnene i den gruppa vi har undersøkt, mangler grunnleggende kunnskaper som er forutsetning for å kunne delta i samfunnet generelt. Frivillighet med hensyn til arbeid er viktig, men man trenger kunnskap for å kunne velge.

Vi oppsummerer her våre anbefalinger til tiltak. Noen av anbefalingene dreier seg om videreutvikling og utvidelse av eksisterende tiltak – som det finnes mange av.

- *Satsing på norskopplæring* er helt sentralt. Norskopplæring bør være gratis også for de gruppene som i dag ikke har rett til det – arbeidsinnvandrere og deres familie, og de som tidligere ikke har benyttet retten sin. Det finnes i dag en rekke tilbud, men det er rom for å bedre kvaliteten og gjøre tilbudet mer attraktivt for dem som ikke er så interesserte eller har begrensninger i mulighetene for å delta. Opplæringen må tilpasses den enkeltes nivå, behov og kapasitet til å delta. Den bør tilbys lokalt, og ikke kreve at man betaler for barnehageplass. Det må drives aktiv rekruttering av deltakere.
- *Tiltak rettet mot samfunnsdeltakelse, med fokus på mestring*: Samarbeid med rollemodeller, ressurspersoner

og foreninger for å gi informasjon om muligheter, rettigheter og plikter i det norske samfunnet. Støtte i foreldrerollen. Lavterskeltiltak som møteplasser, samtalegrupper, trim/kosthold, svømme-gruppe, besøk på arbeidsplasser, tilbud for familielæring, fysisk og psykisk helse, enkle helsesjekker. Noen bydeler driver denne typen tiltak i dag, men det er behov for å utveksle erfaringer mellom bydelene og videreutvikle/utvide tilbudene.

- *Arbeidsrettede tiltak*: Her er det i dag stort spillerom for å utnytte eksisterende tiltak og regelverk. Ny sjanse vil fra 2009 åpnes for innvandrere som ikke mottar sosialhjelp, og man vil blant annet prioritere kvinner fra Pakistan, Marokko, Tyrkia, Somalia, Afghanistan og Irak. Det er svært positivt. Dersom fleksibiliteten i eksisterende tiltak blir utnyttet, ser vi ikke behov for å utvikle helt nye arbeidsrettede tiltak. Samarbeid med NAV er viktig på dette området.
- *Markedsføring*: Det er nødvendig å bruke mye ressurser på informasjon om og rekruttering av deltakere til de ulike tiltakene. Man må vite noe om målgruppa, vite hvor man treffer dem, tilpasse informasjonen og kommunisere gjennom de rette kanalene. Muntlig informasjon, oppsøkende virksomhet (banke på dører) og bruk av tolk er noen stikkord. Samarbeid med ressurspersoner som kvinnene har tillit til, er en annen aktuell kanal.
- *Introduksjon til Norge*: Det er i dag omfattende opplegg for dem som kommer til Norge som flyktinger eller familieinnvandrere til flyktinger. I forbindelse med at andre innvandrere får oppholdstillatelse, kunne man stille krav om å delta på et informasjonsopplegg om det å bo i Norge. Her bør det legges vekt på hvor viktig det er å lære seg norsk – uansett hva man tenker om arbeid eller utdanning. Det bør informeres om ulike tilbud som finnes, muligheter og plikter, bistå med å bli kjent i lokalsamfunnet og byen. Det bør legges vekt på temaer som særlig er relevante for kvinners plass i familie, samfunn og arbeidsliv – også i informasjonen til mennene.

Summary and conclusions

Abstract

Many immigrant women from countries in Asia and Africa are in neither employment nor education, and are not registered as job seekers or recipients of subsistence benefits such as disability benefits or social security benefits. We have limited knowledge of this group. Many of them live in the districts of Groruddalen and Søndre Nordstrand in Oslo. We have shed some light on who these women are, why they are not in employment or education, and identified possible measures for increasing their participation.

Background

Even in periods of very high employment, many immigrant women, particularly women from Asia and Africa, are not in employment or education. Increasing the proportion of immigrant women in employment is a political goal. It is therefore important to obtain information about what prevents these women from participating, and what can be done to remove such obstacles.

In addition to not being in employment or education, a considerable number of immigrant women are not registered job seekers and receive no public assistance or subsistence benefits, such as disability or social security benefits. In the statistics, their status is 'unknown'. 'Status unknown' applies to more than 20 per cent of women from Asia and Africa, but only to five per cent of non-immigrant women.

When a person is a registered job seeker, we know that he/she is unemployed and the Labour and Welfare Organisation (NAV) can provide assistance and implement measures. When a person receives disability benefits, we know that he/she is too ill to work. And when a person receives social security benefits, the social services keep in touch with them, and can consider various types of assistance and measures. So what about the many women who are not in

employment or in education and with whom the authorities have no contact? How many women are there? Who are they? What do they do? And what are their thoughts on employment and education? Do they want to work, and what is stopping them?

Very many immigrant women from Asia and Africa live in five urban districts in Oslo, in the Groruddalen and Søndre Nordstrand areas. The Norwegian Directorate of Integration and Diversity (IMDi) has requested a survey on women with unknown status in these districts. The project is a knowledge-building component of the Groruddal project and the Oslo South action programme.

Issues

We have studied

- *Who are the immigrant women with unknown status living in the Groruddalen and Søndre Nordstrand areas?*
- *What reasons do they give for not participating in the employment market or in education?*
- *What measures could potentially increase this target group's participation?*

Our survey is based on statistics from Statistics Norway (SSB), personal interviews of 52 immigrant women from Pakistan, Somalia, Turkey, Iraq and Morocco, and information obtained at a dialogue conference with participants from the urban districts.

The survey has been commissioned by the Norwegian Directorate of Integration and Diversity.

Main conclusions

The interview survey showed that there are two main groups in immigrant women with unknown status:

- Those who have not applied for work and want to stay at home. They are generally supported by their husbands. Some of them came to Norway to get married

when they were young, and had children shortly after they arrived. Many of the women in this group believe that women should stay at home with their children until they are at least three, or until they have started school. There is a certain degree of voluntariness linked to their choices, and both traditions and men's attitudes play a role.

- Those who have applied for work but have not been successful. They do not expect their husbands to support them. The reasons why they cannot find work may be poor Norwegian language skills, limited education and inadequate knowledge of the possibilities and requirements in the Norwegian employment market. There are probably many women in this group that fall under the 'status unknown' category in the statistics because their families receive social security benefits that are registered in their husband's name.

The distinction between these two groups can be traced back to two more general questions about the women's' life histories. What they have 'moved from' and what they have 'moved to'. For example:

- From: War/persecution, norms governing women's participation in the employment market and gender roles in general, the structure of industry, the employment market and the education system in the society that they have moved from.
- To: A family situation with expectations and possibility of support when they had children, the number of children they have and their social network.

Overview of the target group

There are a considerable number of immigrant women of employment age living in Groruddalen and Søndre Nordstrand – more than 16,000 in 2006 (women who have resided in Norway for at least three years). The proportion of women who are neither in employment nor in education nor registered as receiving subsistence benefits varies greatly from one nationality to another. Im-

migrant women from Pakistan account for the largest proportion, with 42 percent of the women of employment age that have lived in Norway for at least three years having unknown status. The proportion is also high among women from Iraq (31 per cent), Afghanistan (30 per cent), Somalia (29 per cent), Morocco (27 per cent) and Turkey (23 per cent). We have studied these nationalities, with the exception of Afghanistan, since this group is considerably smaller than the other five groups.

Statistics show that the five nationalities we have studied divide into two groups along several characteristics: Pakistani, Turkish and Moroccan women on one hand and Somali and Iraqi women on the other. They are, respectively, representatives of the 'old' and 'new' immigrant groups in Norway. An important distinction is naturally that a high percentage of the latter two nationalities came to Norway as refugees, while this is rarely the case for women from Pakistan, Turkey and Morocco. The Somali and Iraqi women also differ from the other three groups in that a higher percentage of them are under 25 years of age, slightly fewer are married (but as many have children) and more of them have only lived a short time in Norway.

The women in the interview survey

We interviewed 52 women from the five countries Pakistan, Turkey, Morocco, Iraq and Somalia who were neither in employment nor education. They do not constitute a random/representative sample of the 'status unknown' population. The objective of the interviews was to obtain qualitative information that could provide insight into the women's backgrounds, choices and thoughts about employment and education, which it is not possible to obtain through quantitative surveys.

Eighteen of the women we interviewed came from Pakistan, eleven from Turkey, ten from Iraq, with only seven and six coming from Somalia and Morocco respectively.

They were recruited through open kindergartens, associations/networks, mosques, Norwegian language courses and open houses/cafés operated by voluntary organisations.

There is a wide age distribution in the women we interviewed, but over half of them were in their thirties. Thirty-three of them had lived in Norway for between four and fourteen years, nine had lived in Norway for a shorter period and ten had lived here for longer. One or two characteristics are shared by the majority of the women. Firstly, their family situation: a large majority of the women are married and have (relatively many) children and many of them were young when they had their first child. Secondly, many of the women speak very poor Norwegian. Interpreters were required in more than two thirds of the interviews. This was despite many of them having lived in Norway for a relatively long time, and most of them having attended or attending Norwegian language courses. However, a substantial number of the women we interviewed had only recently started the Norwegian language course. Others had attended courses for quite a while, but their tuition had been frequently interrupted, often by the birth of children.

Working has positive associations for the women: better economy and more independence, the feeling of being appreciated, personal development and greater self-awareness, physical and mental health, a social life, an arena in which to learn the Norwegian language and learn about Norwegian society. When we investigate why, despite this, they do not work or study, we find a number of different reasons, but note that the women can generally be divided into two main groups: those who have unsuccessfully applied for work and those who do not want to work. Poor Norwegian language skills, however, help explain the low employment rate in both groups.

Some women want to stay at home

More than half of the women we interviewed do not want to work, certainly not yet, or not until recently. Different degrees of voluntariness are involved. The most usual reasons given were that they had to look after their children and homes, they were aware of the need to improve their Norwegian language skills, they were unused to women working outside the home, and/or it was problematic because of norms and gender roles at home. Furthermore, most of the women in this group had come to Norway to marry a man already living here, who could support them.

These factors are often inter-related: One reason why women have not wanted to work is that they have had children shortly after coming to Norway. After this, their own norms, the division of labour in the home, the fact that their husbands support them and the fact that they have small children to look after, has excluded the work option. This has in turn prevented them from learning Norwegian, and the cumulative outcome of all these factors is the continuation of the 'housewife role'.

Many women, however, want to work when their children are older (at least three years old, possibly when they start school), but they have very varying degrees of self confidence about doing so. A majority of the women in this group come from a society where women generally do not work outside the home. Only a few of the women had worked before they came to Norway, and very few believe they would have worked had they not come to Norway.

The men are often sceptical about the women working, but this is rarely seen as being an absolute obstacle. The men's attitudes can change over time, they are negotiable. Some of the women say they don't have to take them into account and some women make some fun of them. The division of labour in the home would appear to be a greater obstacle than the attitudes of husbands.

In the group we interviewed that want, or have wanted, to stay at home, most of the women are Pakistani, Turkish or Moroccan. However, the women in this group have different resources and qualifications for making choices. Some women have very limited social networks and little knowledge of Norwegian society, while others have a lot of knowledge and are relatively resourceful.

Other women are unwillingly unemployed

The other main group among the women we interviewed contains those who have applied and/or are applying for work. In this group, we find a majority of the women who came to Norway as refugees, or to be reunited with family members that were refugees. They are in a different financial situation, as they often do not have the option of being supported. Many of their husbands do not have jobs either, and their families are not economically established in Norway as is the case for women who come to Norway to marry, or whose men came to Norway to work. They also differ from many of the women who want to stay at home in that many of them have worked prior to coming to Norway, and many of them believe they would have worked if they had not moved to Norway (as far as the situation in their country of origin would have permitted this).

Many of the women are very keen to support themselves, and frustrated as a result of not having a job. There are several reasons for these women not finding employment.

Poor Norwegian language skills are an important reason. Why have they not learned better Norwegian? One reason in this group too is that they have had children, which has meant that their Norwegian language tuition has been interrupted and has not been continuous. Some of the women are of the opinion that the language tuition they have received has not been adapted to their

level and qualifications. Some of the refugees have backgrounds in which their experiences made learning difficult when they first came to Norway, and/or they have not taken advantage of their right to Norwegian language tuition.

Limited education and little work experience in Norway are other reasons that explain why they have not found work. Although some women have work experience from their country of origin, it is generally not very relevant in the Norwegian employment market. Some of the women we interviewed do not have a social network in Norway, feel lonely and they have low self-confidence in relation to the Norwegian employment market. Some have given up looking for a job.

Action

On the basis of the information we have obtained in the project, we believe it is very important that immigrant women are given an opportunity to *participate in society*. This is a precondition for participation in the employment market. Many of the women in the group we have studied lack the basic skills that would allow them to participate in society in general. Voluntariness with respect to work is important, but skills are required in order to be able to make choices.

Our action recommendations are summarised below. Some of our recommendations are based on the further development and expansion of existing measures – of which there are many.

- *Norwegian language tuition* is absolutely crucial. It should be available free of charge to the groups that are currently not entitled to it – labour immigrants and their families, and immigrants who have not previously taken advantage of this right. A number of tuition options are currently available, but there is room for improvement in terms of quality and making tuition more attractive to people who are not very interested or have limited opportunity to participate. Tuition should be adapted to the level,

needs and participation capacity of the individual participants. Tuition should be provided locally, and participants should not be required to pay for kindergarten places in order to attend. Participants should be actively recruited.

- *Measures aimed at participation in society, focusing on coping:* Collaboration with role models, resource persons and associations to provide information about opportunities, rights and duties in Norwegian society. Support in the role of parent. Low-threshold measures such as meeting places, discussion groups, exercise/diet, swimming groups, visits to workplaces, tuition for families, physical and mental health, simple health checks. Some urban districts already provide measures like these, but they need to exchange experiences and further develop/expand the services they offer.
- *Work-related measures:* There is currently a great deal of scope for greater utilisation of existing measures and regulations. From 2009, immigrants who are not receiving social security benefits will be entitled to participate in 'New Chance', a scheme that will prioritise women from Pakistan, Morocco, Turkey, Somalia, Afghanistan and Iraq. This is very positive. If the flexibility of current measures is employed to the full, we do not see the need to develop completely new work-related measures. Cooperation with NAV is important in this area.
- *Marketing:* Extensive resources are required to provide information about and recruit participants for the various measures. We need to know something about target groups, to know where to meet them, and to adapt information and to communicate through the right channels. Verbal information, outreaching activity (house calls) and using interpreters are some of the key ideas here. Collaborating with resource persons whom the women trust is also a channel that should be considered.
- *Introduction to Norway:* Today, there are comprehensive programmes for people coming to Norway as refugees or to be reunited with family members who have come to Norway as refugees. In connection with other immigrants being granted residence permits, participation in an information programme about living in Norway could be made mandatory. Emphasis should be given to the importance of learning the Norwegian language – irrespective of participants' thoughts on employment and education. Information should be provided about the various available options, about opportunities and duties, people should be helped to get to know their neighbourhood and the city. Emphasis should be given to topics that are particularly relevant to women's place in the family, society and employment market – and information should also be given to the men.

1 Problemstillinger og metoder

1.1 Bakgrunn

Det er et politisk mål å øke sysselsettingen blant kvinner med innvandrerbakgrunn. I tråd med dette målet skal det satses på kvalifiserings- og arbeidsmarkedstiltak som kan bedre innvandrerkvinnens deltakelse i arbeidslivet og samfunnet for øvrig. Det er derfor viktig å få mer kunnskap om hva som hindrer yrkesdeltakelse blant innvandrerkvinner, og hva som kan gjøres for å bygge ned disse hindringene.

Det er relativt store variasjoner i sysselsettingsgrad mellom ulike grupper av kvinner med innvandringsbakgrunn. Forskjellene varierer blant annet med utdanning, innvandringsbakgrunn, landbakgrunn, botid, alder og bosted. Det er særlig i enkelte grupper av førstegenerasjons innvandrerkvinner fra Afrika og Asia at deltakelsen i arbeidsmarkedet er lavere enn for befolkningen for øvrig.

Blant dem som ikke er sysselsatte, er det også store forskjeller i hvilken tilknytning de har til arbeidsmarkedet. Statistisk sentralbyrå kan kategorisere personer basert på hvordan de er registrert i ulike offentlige registre: som sysselsatte, under utdanning, arbeidssøkere, mottakere av ulike ytelser til livsopphold (trygd, pensjon eller sosialhjelp). Personer som ikke er registrert med noen av disse statusene, kan samles i kategorien ukjent status.

Det er en liten andel av befolkningen i yrkesaktiv alder som er i denne kategorien – at de ikke er i arbeid eller utdanning, og samtidig ikke er registrert som arbeidssøkere eller mottakere av livsoppholdsyttelser. Andelen er høyere for kvinner enn for menn – noen kvinner er «hjemmeværende» uten å ha noe arbeidsforhold. Statistisk sentralbyrå har produsert statistikk på oppdrag for Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, som viser at blant kvinner som ikke er innvandrere, er andelen som har ukjent

status under fem prosent, mens den blant innvandrerkvinner fra Afrika og Asia er over 20 prosent (4. kvartal 2006)¹.

Bydelene i Groruddalen og Søndre Nordstrand er bydelene med størst innvandrerbefolkning i Oslo. Bydelene har formidlet et behov for å kartlegge, motivere og aktivisere/kvalifisere innvandrerkvinner som ikke er registrert i deres tiltakssystemer. De antar at målgruppa er betydelig, men har mangelfull oversikt over hvem personene er, hvorfor de er utenfor arbeidslivet og hvordan man kan motivere dem til å delta. Det som finnes av informasjon, er ikke strukturert.

På denne bakgrunn har Integrerings- og mangfoldsdirektoratet bedt om en kartlegging av innvandrerkvinner med ukjent status i Groruddalen og Søndre Nordstrand. Prosjektet er en del av kunnskapsutviklingen innenfor Groruddalssatsingen og Handlingsprogram Oslo Sør, og skal legge grunnlag for forsøk som kan øke deltakelsen blant innvandrerkvinner i bydelene.

1.2 Problemstilling

Formålet med prosjektet har vært å framskaffe mer kunnskap om innvandrerkvinner med ukjent status. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet er oppdragsgivere. Prosjektet har hatt tre problemstillinger:

- Hva kjennetegner målgruppa? Det vil si innvandrerkvinner med ukjent status i bydelene Alna, Bjerke, Stovner, Grorud og Søndre Nordstrand.
- Hva er årsakene til at målgruppa ikke deltar i arbeidslivet eller utdanning?
- Hva kan være mulige tiltak for å øke deltakelsen i målgruppa?

¹ Horgen, Erik Herstad og Sølve Mikal Nerland (2008): *Tabellkommentarer til IMDi-oppdrag om sysselsettingssituasjonen blant førstegenerasjons innvandrerkvinner: Delprosjekt 1 – Innvandrerkvinner som ikke er sysselsatte i fjerde kvartal 2006*. Statistisk sentralbyrå, Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk. Tallene gjelder kvinner 16–66 år, som er førstegenerasjons innvandrere med minst 3 års botid i Norge.

Det er grunn til å anta at mange av innvandrerkvinnene som ikke er sysselsatte, er hjemmeværende og forsørget gjennom ektefellens inntekt, enten det er lønnsinntekt eller en offentlig ytelse. Det kan imidlertid være mange grunner til at de ikke er i arbeid og ulikheter med hensyn til om de ønsker å komme i arbeid.

Ved oppstart av prosjektet hadde vi følgende hypoteser om årsakene til at kvinnene ikke deltar i arbeid eller utdanning: At de har omsorg for barn eller andre familiemedlemmer, et kjønnsrollemønster som tilsier at de helst skal være hjemme, manglende kvalifikasjoner og/eller manglende kunnskap om mulighetene. Manglende kvalifikasjoner kan handle om både yrkesrettede og språklige kvalifikasjoner. Manglende kunnskap om muligheter kan dreie seg om lite kjennskap til aktuelle kvalifikasjonstiltak eller lite kjennskap til hvilke muligheter som finnes i arbeidsmarkedet. I mange tilfeller vil det sannsynligvis være en kombinasjon av flere av disse faktorene som forklarer at så mange verken er i jobb, utdanning, er arbeidsøkere eller mottar trygd. Årsakene varierer trolig med alder, utdanning og erfaring fra hjemlandet. Det kan også ha sammenheng med sosial situasjon, helsesituasjon og med innvandrerbakgrunn og botid.

I rapporten *Kvinner og arbeid* (IMDi-rapport 2-2007) blir ulike barrierer for innvandrerkvinnens yrkesdeltakelse delt i individuelle, kulturelle og strukturelle barrierer. Individuelle barrierer handler blant annet om kompetanse, kulturelle handler om holdninger, hos kvinnene eller andre, og de strukturelle handler om kjennetegn ved arbeidslivet, offentlige institusjoner, insentiver, tiltak mv. Den samme inndelingen kan være relevant for kvinnene med ukjent status.

1.3 Metoder

For å belyse problemstillingene har vi dels benyttet kvantitative metoder (statistikk), dels kvalitative (intervjuer og en dialogkonferanse).

1.3.1 Statistikk over innvandrerkvinner fra de fem bydelene

For å kartlegge størrelsen på og sammensetningen av målgruppen i de aktuelle bydelene har vi bestilt statistikk fra Statistisk sentralbyrå, hentet fra System for persondata (SFP).

Populasjon

Populasjonen i statistikken er innvandrerkvinner 16–66 år bosatt i bydelene Alna, Bjerke, Grorud, Stovner og Søndre Nordstrand per 4. kvartal 2006, med tre år eller mer botid i Norge. Med innvandrere menes utenlandsfødte med to utenlandsfødte foreldre (såkalt førstegenerasjon innvandrere).²

Innvandrerkvinner med kortere botid enn tre år er altså holdt utenfor. Nyankomne flyktninger og familieinnvandrede bruker ofte de første årene i Norge på språkopplæring og introduksjonsprogrammer i kommunene. Deres situasjon er derfor lite relevant for problemstillingen. Statistisk sentralbyrå har dessuten ønsket å ekskludere nyankomne av hensyn til datakvaliteten, siden opplysninger om introduksjonsordninger ikke inngår i System for persondata (SFP).

Status på arbeidsmarkedet

Kvinnene er fordelt på status i forhold til arbeidsmarkedet, utdanning og offentlige ytelser/tiltak. I vår bestilling har vi bare bedt om å få informasjon om kvinnene har det som er kalt ukjent status eller ikke. Statistisk sentralbyrå utdyper kategorien ukjent status slik:

Personer som er bosatte, men som det mangler statusopplysninger om i de kilde-registrene som inngår i SFP. De kan f.eks. være hjemmeværende, ha utvandret uten å melde fra, leve av kapitalinntekt, leve av sosialhjelp registrert på ektefelle/samboer, ha tjenestepensjon/«særaldersgrenser» eller et ikke-registrert arbeid (familiearbeid, svart arbeid, eller svært kort arbeidstid/sporadisk arbeid).

² Dette er med andre ord den samme avgrensningen som SSB gjorde i tabelloppdraget for IMDi.

De som man *har* statusopplysninger om i SFP, er personer som er registrert som selsatte, arbeidsledige, under utdanning, eller som mottakere av en eller flere offentlige ytelser/tiltak (f.eks. attføringstiltak, annen attføring/rehabilitering, dagpenger, AFP, sosialhjelp³, tidsbegrenset uførestønning, varig uføretrygd, etterlattepensjon, eller enslig forsørgerstønning)⁴.

Personkjennetegn

I tillegg til status (to hovedgrupper) og bydel (bosted) er følgende variabler inkludert i statistikken:

- Fødeland
- Alder
- Botid i Norge
- Innvandringsgrunn
- Familietsituasjon
- Utdanningsnivå

Begrensninger i tallmaterialet

Statistisk sentralbyrå har ikke ønsket å levere ut tall for grupper under en viss størrelse, av tre grunner: hensynet til personvernet, hensynet til muligheten for å tolke tallene og hensynet til at den relative betydningen av feil i registrene kan bli stor dersom tallgrunnlaget er lite. Grensen er satt ved 100 personer i forspalten av tabellene. Det vil si at vi ikke har ytterligere informasjon for grupper på mindre enn 100 personer.

1.3.2 Personlige intervjuer

Vi har gjennomført intervjuer av innvandrerkvinner i de fem bydelene. Formålet har vært å framskaffe mer informasjon enn det som er mulig gjennom statistikken, dels om «hvem de er», men ikke minst om «hva de gjør», «hvorfor», og eventuelt hva som kan være hensiktsmessige tiltak overfor gruppa.

Intervjuene er i hovedsak kvalitativt lagt opp, det vil si med relativt åpne spørsmål, men også med lukkede/kvantitative spørsmål. Vi intervjuet såpass mange kvinner (52) at det dessuten er hensiktsmessig å kategorisere en del av svarene og gjengi kvantitativ informasjon. Slik informasjon må tolkes med forsiktighet (se under).

Målgrupper for den kvalitative undersøkelsen

Utvalget av intervjuobjekter er ikke et tilfeldig utvalg av populasjonen – noe som heller ikke har vært hensikten. Vi beskriver her strategien for å rekruttere kvinner til undersøkelsen.

Det ble valgt ut fem nasjonaliteter som vi rekrutterte fra. Det er flere grunner til det. Statistikken viser at det er store forskjeller mellom nasjonaliteter i andelen av kvinnene som har ukjent status. Videre er det noen, relativt få, nasjonaliteter som utgjør en stor andel av gruppa innvandrerkvinner med ukjent status i Oslo. Vi anså også nasjonalitet som et hensiktsmessig utgangspunkt rent praktisk, siden det kan være ulike kanaler som er aktuelle for å rekruttere ulike nasjonaliteter til undersøkelsen. Det viste seg gunstig å velge et begrenset antall nasjonaliteter også av språklige hensyn.

Vi valgte fem nasjonaliteter (fødeland), ut fra kriteriene at de både skulle være blant de største gruppene innvandrerkvinner bosatt i Oslo, og samtidig ha en høy andel ukjent status. De valgte landene er vist i Tabell 1.1, med prosent av de bosatte som har ukjent status, og antallet kvinner som dette utgjør.

Tabell 1.1 Innvandrerkvinner 16–66 år bosatt i fem bydeler i Oslo. Prosent og antall som har ukjent status

	Prosent med ukjent status	Antall med ukjent status	Antall totalt (N)
Pakistan	41,5	1 297	3 122
Somalia	28,9	243	840
Tyrkia	22,8	212	929
Irak	30,9	191	619
Marokko	26,7	156	585

3 Sosialhjelp er knyttet til husholdningen (registreres på én person i husholdningen). Det betyr at hvis det i husholdningen er to ektefeller/samboere som begge lever av bare sosialhjelp (ikke aktive i andre registrerte statuser), så vil bare den ene ektefellen stå som sosialhjelpsmottaker i System for persondata, mens den andre ektefellen plasseres i kategorien ukjent status.

4 Opplysninger om kontantstøttmottakere inngår ikke i System for persondata. Det betyr at personer som bare mottar kontantstøtte (ikke er aktive i andre registrerte statuser), plasseres i kategorien ukjent status.

I utgangspunktet forsøkte vi å få med om lag like mange kvinner fra hver av disse nasjonalitetene, fordelt omtrent jevnt på de fem bydelene. Vi ønsket dessuten å få en viss spredning på aldersgrupper, innvandringsgrunn, familiesituasjon mv.

Rekruttering av kvinner til undersøkelsen

Det viste seg å være en stor utfordring å finne fram til relevante personer som ønsket å delta i undersøkelsen. Det framgår av Tabell 1.1 at antallet kvinner som er bosatt i hver bydel, er lavt for de minste gruppene. Underveis måtte vi «slakke» litt på noen av kravene vi hadde satt opp på forhånd.

I utgangspunktet antok vi at vi i rekrutteringen av deltakere kunne benytte samarbeidspartnere, som for eksempel ansatte i bydelene (minoritetsrådgivertjenesten, helsestasjon, servicetorg, skole, barnehage), samt ressurspersoner i kvinnegrupper/kvinnetreff, innvanderorganisasjoner mv. Selv om vi rekrutterte deltakere via mange av disse kanalene, viste det seg vanskelig å bruke «mellommenn». I de fleste tilfeller rekrutterte vi derfor kvinner ved å møte opp personlig på ulike arenaer:

- Åpne barnehager
- Foreninger/nettverk
- Moskeer
- Norskkurs
- Åpne hus/kafeer drevet av frivillige organisasjoner
-

Vi møtte opp på slike steder, og fikk lov til å fortelle om undersøkelsen. De som var interesserte, kunne skrive seg på en liste, slik at vi senere kunne ringe og avtale intervjutidspunkt med dem. Vi besøkte en god del steder uten å klare å rekruttere noen deltakere til undersøkelsen, eller hvor svært få meldte seg. Hva er årsaken? For det første traff vi ofte få kvinner av de aktuelle nasjonalitetene på samme sted til samme tid. For det andre var en stor andel av dem vi traff, ikke i målgruppa – de hadde en deltidsjobb, de var på attføring, registrerte arbeidssøkere mv. For det tredje var det en

del som ikke ønsket å delta i undersøkelsen. Grunnene kan være forskjellige. Noen sa at «dette er ikke relevant for meg» – fordi de ikke ønsket å jobbe, hadde helseplager, anså seg selv som for gamle mv. Selv om de var i målgruppa for undersøkelsen, var de ikke motiverte til å delta.

Erfaringen med at det fungerte dårlig å bruke «mellommenn», førte til at vi valgte å ikke benytte helsestasjon eller skole som rekrutteringskanal, steder hvor vi ikke ville treffe mange samtidig. Den samme erfaringen gjorde at vi rekrutterte flere kvinner fra norskkurs enn det vi hadde planlagt.

Når vi møtte kvinnene og informerte om undersøkelsen, stilte vi først og fremst som krav at de skulle være førstegenerasjons innvandrere som ikke var i jobb eller utdanning. Det betyr at noen av dem strengt tatt ikke er i målgruppa ukjent status. Vi stilte for eksempel ikke spørsmål om de hadde noen offentlig livsoppholdsytelse når vi rekrutterte (noen av dem som ble rekruttert fra norskkurs, mottar ytelser). Vi mente at vi ikke burde stille såpass personlige spørsmål før kvinnene eventuelt hadde sagt seg villige til å delta i undersøkelsen. Det viste seg også at noen få har bodd i Norge i mindre enn tre år.

Tolkning av resultatene

Som det framgår av beskrivelsen over, kan ikke informasjon fra intervjuene anses å være representativ for populasjonen av «innvandrerkvinner med ukjent status», slik den er definert i statistikken fra SSB. Det er flere grunner til det.

- For det første er ikke utvalget noe tilfeldig utvalg av populasjonen slik den er definert i statistikken. Vi har ikke hatt tilgang til populasjonen. Utvalget er delvis styrt av oss ved at vi har valgt ut noen nasjonaliteter og noen bestemte arenaer hvor vi har rekruttert kvinner, og delvis styrt av kvinnene selv (hvorvidt de har ønsket å delta eller ikke). Vi har ikke kommet i kontakt med kvinner som ikke deltar i slike fora/arenaer hvor vi

har rekruttert. Trolig har vi ikke kommet i kontakt med dem som er aller lengst unna samfunnsdeltakelse.

- For det andre viste det seg at noen av kvinnene vi intervjuet, ikke tilfredsstilte alle kriteriene for å være i populasjonen på intervjutidspunktet. Det vil først og fremst si at noen av dem mottar en offentlig livsoppholdsytelse. Som vi vil argumentere for senere, er ikke det nødvendigvis noe stort problem.
- For det tredje er intervjuene først og fremst ment å gi kvalitativ informasjon, og antallet intervjuer er uansett for lite til å kunne generaliseres til populasjonen.

Kvalitative intervjuer har altså noen ulemper sammenliknet med for eksempel en representativ spørreundersøkelse. Metoden har likevel en rekke fordeler. Vi får tilgang til en type informasjon som man ikke kan få i en spørreundersøkelse. Vi kan gå i dybden på spørsmål om sosiale prosesser og forståelsesmåter, vi får informasjon om informan-tenes egen tolkning av sin situasjon, og hvordan deres erfaringer står i forhold til de sosiale/kulturelle omgivelsene. Kvalitative intervjuer er en særlig egnet metode når man i utgangspunktet har lite informasjon om det temaet man studerer. Man har gode muligheter til å komme med oppfølgings-spørsmål for å «grave i» svarene.

Når vi benytter mange intervjuer, kan vi avdekke variasjoner og mønstre, eller hovedtyper av forklaringer. Man vil etter hvert nå et «metningspunkt», hvor ytterligere intervjuer ikke vil gi nye forklaringer. Siden vi i undersøkelsen har gjennomført mange intervjuer, og finner noen tydelige mønstre, presenterer vi også en del kvantitativ informasjon som kan illustrere det.

Gjennomføring av personlige intervjuer

Både rekrutteringen av deltakere og selve intervjuene ble gjennomført av tre (kvinnelige) Econ Pöyry-medarbeidere. Gjennom rekrutteringen forsto vi at de aller fleste intervjuene måtte gjennomføres med tolk. I en del tilfeller fikk vi derfor også bistand

fra tolk til å gjøre avtaler om intervjutids-punkt. Kvinnene fikk selv velge hvor intervjuene skulle gjennomføres. De fleste ønsket å ha intervjuene på det stedet vi først hadde møtt dem: på en åpen kafé, i åpen barnehage, norskkurs osv. Noen få ønsket at vi skulle komme hjem til dem.

Intervjuene ble gjennomført med en intervjuguide, se vedlegg 1. Intervjuene besto stort sett av åpne spørsmål, noen ganger med faste svaralternativer. I en del av de åpne spørsmålene hadde vi notert stikkord som fungerte som en sjekklister eller hjelpeord. Disse ble altså ikke listet opp.

I rapporten bruker vi begrepet «hjemlandet» om det landet kvinnene har utvandret fra (deres fødeland). Det er ikke et begrep som ble brukt i intervjuene – her brukte vi det respektive landet de kom fra. I rapporten har vi valgt å ikke identifisere fødelandet når vi siterer kvinnene, for å sørge for best mulig anonymitet. Derfor bruker vi «hjemlandet», uavhengig av om kvinnene selv ville oppfattet det som en korrekt betegnelse eller ikke.

1.3.3 Gjennomføring av en dialogkonferanse

I etterkant av intervjuene inviterte vi til en dialogkonferanse med representanter for de fem bydelene og andre eksperter. Formålet med konferansen var å få deltakernes reaksjoner på våre analyser/tolkninger, få innspill på eventuelle faktorer som ikke var framkommet i intervjuene, og diskutere tiltak. Konferansen ble organisert med en kombinasjon av plenums- og gruppediskusjoner.

Bydelene fikk anledning til å melde på tre personer hver, med kunnskap om målgruppa og eksisterende tiltak. I tillegg inviterte vi personer vi hadde truffet i løpet av prosjektet, som jobber med ulike tiltak, samt representanter fra NAV Intro og IMDi. 20 personer deltok i tillegg til prosjektmedarbeiderne fra Econ Pöyry.

Informasjon fra dialogkonferansen har gitt innspill til tolkning av resultatene og til mulige tiltak. Det samme er tilfelle med informasjon vi har samlet opp fra uformelle samtaler vi har hatt med andre informanter i løpet av prosjektarbeidet: personer som har kunnskap om målgruppa gjennom jobben, ressurspersoner blant innvandrerkvinner og/eller kvinner som vi forsøkte å rekruttere til undersøkelsen.

1.4 Leseveiledning

Rapporten er disponert på følgende måte:

- I kapittel 2 presenterer vi informasjon fra statistikken som er produsert av Statistisk sentralbyrå.
- I kapittel 3 og 4 presenterer vi datagrunnlaget fra intervjuene, tematisk inndelt. Vi har valgt å referere en god del sitater, da vi mener at disse dokumenterer våre konklusjoner, så vel som nyanse i kvinnenenes svar.
- I kapittel 5 presenterer vi en mer sammenhengende analyse av datamaterialet, og trekker slutninger om problemstillingene.
- I kapittel 6 gir vi en vurdering av ulike typer tiltak – basert på så vel intervjuene som innspill fra dialogkonferansen.

2 Kjennetegn ved innvandrerkvinner utenfor arbeid og utdanning

I dette kapitlet gjengir vi resultater fra statistikken som er produsert av Statistisk sentralbyrå. Formålet er å kartlegge omfanget og sammensetningen av målgruppa langs de variablene som finnes i statistikken: fødeland, alder, botid, innvandringsgrunn, familiesituasjon og utdanningsnivå.

Alle tall som presenteres, gjelder innvandrerkvinner i bydelene Alna, Bjerke, Grorud, Stovner og Søndre Nordstrand. I noen tilfeller presenteres tall for kvinner som ikke er innvandrere, disse gjelder på landsbasis.

2.1 Innvandrerkvinner i bydelene i Groruddalen og Søndre Nordstrand

2.1.1 Alle bosatte innvandrerkvinner i de fem bydelene

Over 16 000 innvandrerkvinner i yrkesaktiv alder og minst tre års botid i Norge var bosatt i de fem bydelene i 4. kvartal 2006. Blant disse var 10 200 fra Asia inkludert Tyrkia, 2500 fra Afrika og 3400 fra de andre verdensdelene til sammen.

Noen land dominerer. I Tabell 2.1 viser vi antall kvinner i de største gruppene (fødeland). Vi ser at det er over dobbelt så mange pakistanske kvinner som det er i den nest største gruppa – som er kvinner fra Sri Lanka. Det er ti nasjonaliteter med over 500 kvinner bosatt i de fem bydelene, alle er fra Asia inkludert Tyrkia eller Afrika.

Tabell 2.1 Innvandrerkvinner bosatt i bydelene i Groruddalen og Søndre Nordstrand – antall kvinner fra de største landgruppene

Pakistan	3 122
Sri Lanka	1 500
Tyrkia	929
Vietnam	919
Somalia	840
Iran	827
Filippinene	650
Irak	619
Marokko	585
India	549
Serbia	347
Bosnia-Hercegovina	340
Polen	336
Sverige	318

Merknad: Tabellen inneholder kun innvandrerkvinner i alderen 16–66 år med minst tre års botid i Norge

I Tabell 2.2 viser vi antall kvinner i yrkesaktiv alder fra Asia, Afrika og andre verdensdeler som er bosatt i hver av de fem bydelene. Alna er den bydelen hvor det bor flest innvandrerkvinner, deretter kommer Søndre Nordstrand, mens det i Bjerke bydel bor færrest. Kvinnene fra Asia og Afrika er spredt ganske likt mellom de fem bydelene, alle med størst andel i Alna bydel, deretter Søndre Nordstrand.

Tabell 2.2 Innvandrerkvinner fordelt på verdensdeler og bydeler

	Alna	Bjerke	Grorud	Stovner	Søndre Nordstrand
Alle	4 694	2 192	2 528	2 827	3 950
Asia inkl. Tyrkia	2 923	1 348	1 493	2 007	2 462
Afrika	732	313	476	381	635
Andre verdensdeler	1 039	531	559	439	853

Merknad: Tabellen inneholder kun innvandrerkvinner i alderen 16–66 år med minst tre års botid i Norge

2.1.2 Andel av kvinnene som har ukjent status

Som nevnt i kapittel 1 er bakgrunnen for prosjektet tidligere statistikk fra Statistisk sentralbyrå, som viste at en stor andel av innvandrerkvinnene på landsbasis ikke er registrert i deres registre, men altså har ukjent status. For kvinner fra Afrika og Asia gjelder det over 20 prosent, mens det blant kvinner som ikke er innvandrere, gjelder under fem prosent.

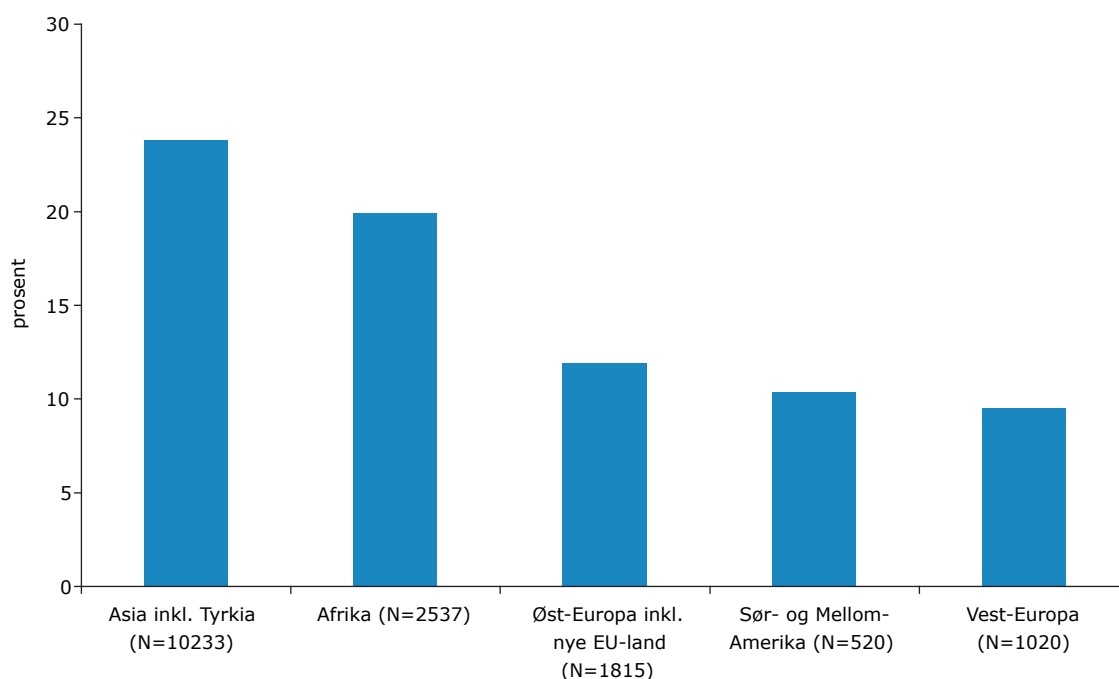
Blant de innvandrerkvinnene som er bosatt i bydelene i Groruddalen og Søndre Nordstrand, finner vi liknende tall. I Figur 2.1 viser vi andelen av kvinnene fra ulike verdensdeler som har ukjent status. Vi ser at den er særlig høy blant kvinner fra Asia (24 prosent), dernest blant kvinner fra Afrika (20 prosent). Siden det er såpass mange kvinner fra Asia som er bosatt i disse bydelene, blir også *antallet* kvinner med ukjent status høyt – over 2400, mens antallet fra Afrika er noe over 500. Det er bare små forskjeller mellom de fem bydelene når det gjelder andel av kvinnene som har ukjent status.

Men det er store forskjeller mellom land innen Asia og Afrika (og innen Europa). I Figur 2.2 viser vi de landene hvor andelen kvinner med ukjent status er høyest (blant land hvor minst 100 kvinner i yrkesaktiv alder er bosatt i de fem bydelene).

Andelen av kvinnene som har ukjent status, er absolutt høyest blant kvinner fra Pakistan – nesten 42 prosent av dem er verken registrert med arbeid, i utdanning, eller som arbeidssøkere/mottakere av livsoppholdstytelser. Vi husker at Pakistan var det vanligste fødelandet blant innvandrerkvinnene, slik at antallet med ukjent status også blir vesentlig høyere enn for de andre nasjonalitetene.

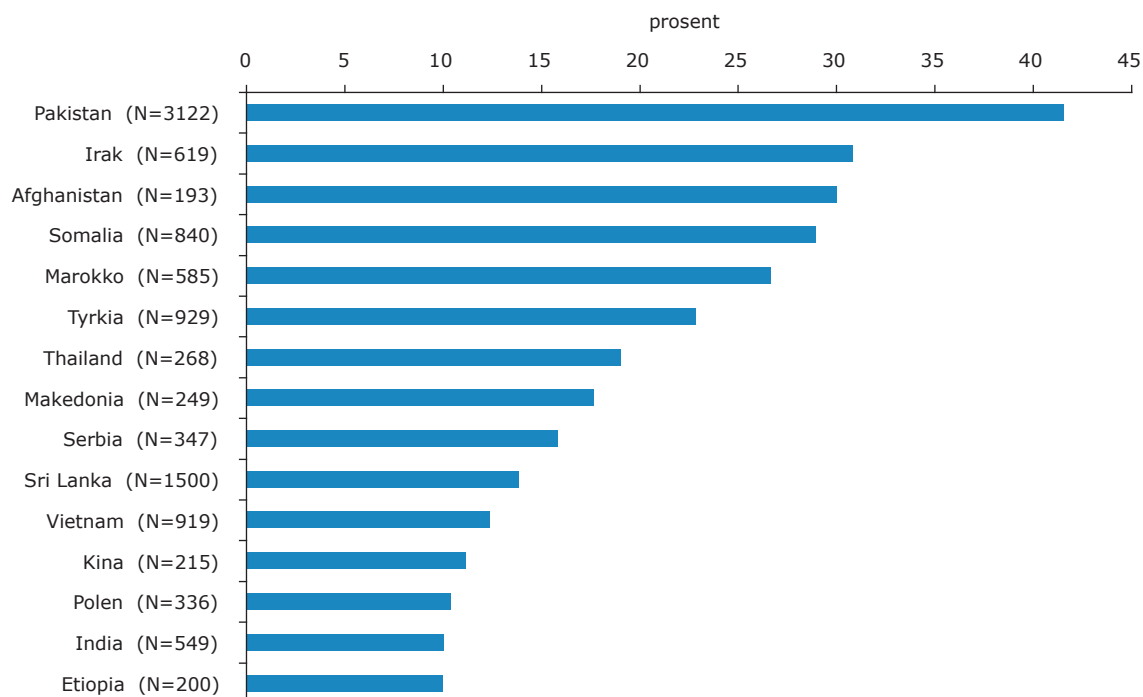
Blant irakiske kvinner er andelen som har ukjent status, 31 prosent, blant afghanske kvinner 30, somaliske 29, marokkanske 27 og tyrkiske 23 prosent. Det er imidlertid ikke så mange afghanske kvinner med minst tre års botid bosatt i bydelene (under 200), slik at antallet med ukjent status er lite. Blant kvinner fra Sri Lanka, som er den nest største gruppen innvandrerkvinner i bydelene, er andelen med ukjent status en

Figur 2.1 Andel av innvandrerkvinner i fem bydeler i Oslo som har ukjent status, etter verdensdel

Merknad: Kun innvandrerkvinner i alderen 16–66 år med minst tre års botid i Norge

Figur 2.2 Andel av innvandrerkvinner 16–66 år med ukjent status. Landene med høyest andel, blant land med minst 100 kvinner bosatt i de fem bydelene

Merknad: Kun innvandrerkvinner i alderen 16–66 år med minst tre års botid i Norge
Andelen av kvinnene som har ukjent status i ulike grupper

god del lavere enn blant de nevnte landene. Som nevnt i kapittel 1.3.2 er dette bakgrunnen for at vi har valgt ut kvinner fra fem nasjoner, pakistanske, irakiske, somaliske, marokkanske og tyrkiske, til intervjuundersøkelsen.

2.2 Andel av kvinnene som har ukjent status i ulike grupper

I dette kapitlet viser vi hvordan andelen av innvandrerkvinnene i de fem bydelene som har ukjent status, varierer med ulike bakgrunnskjennetegn – for alle kvinnene fra Asia og Afrika.

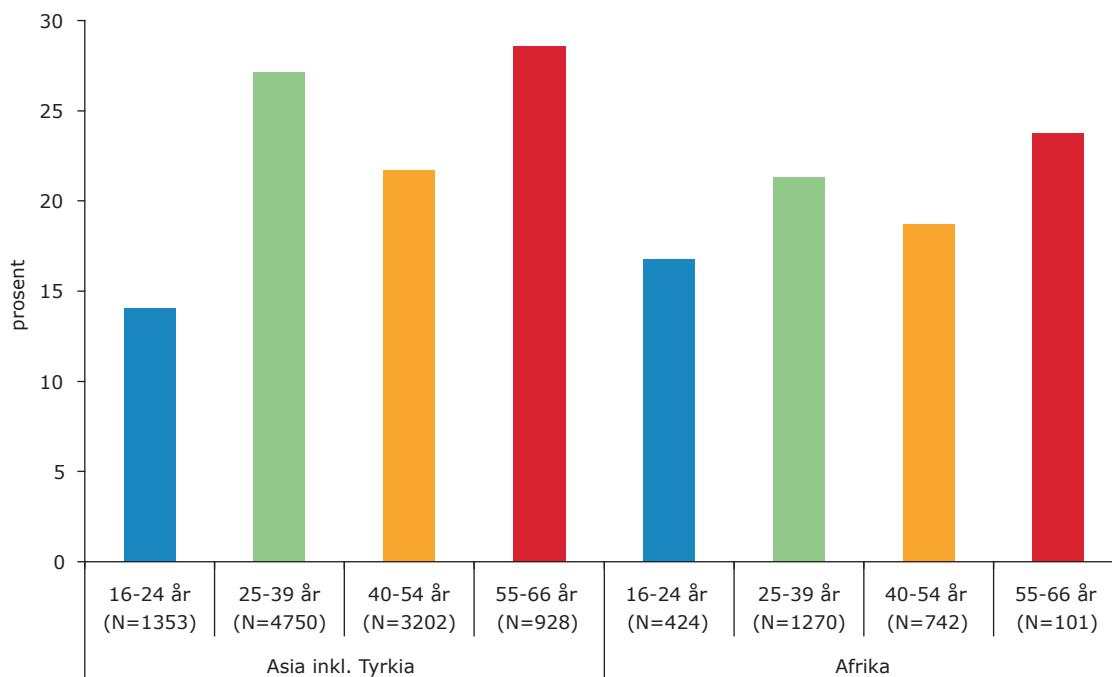
Av Figur 2.3 ser vi at andelen med ukjent status er lavest blant de yngste kvinnene – under 25 år. Det er naturlig, siden en relativt høy andel av dem er i utdanning. Både blant kvinner fra Afrika og Asia er andelen med ukjent status høyest i aldersgruppene 25–39 år og 55 år og over, mens den er noe lavere i gruppa 40–54 år. Det er nærliggende å sette variasjonen i sammenheng med familiesituasjonen i ulike livsfaser: Det

er gjerne 25–39-åringene som har små barn, 40–54-åringene har gjerne større barn, mens kvinner over 54 år generelt har lavere selssetningsgrad enn yngre kvinner.

I Figur 2.4 viser vi nettopp hvordan andelen av kvinnene som har ukjent status, varierer med familiesituasjon. Det er blant kvinner som lever i et parforhold med barn at det er størst andel som har ukjent status. Blant innvandrerkvinner fra Asia, inkludert Tyrkia, er andelen i denne gruppa 31 prosent, blant dem fra Afrika 27 prosent. Andelen er lavest blant enslige med barn. Årsaken er ikke at de som er alene med barn, oftere jobber, men at de oftere mottar overgangsstønad, sosialhjelp e.l. Gifte som ikke jobber eller søker jobb, kan bli forsørget av ektefellen.

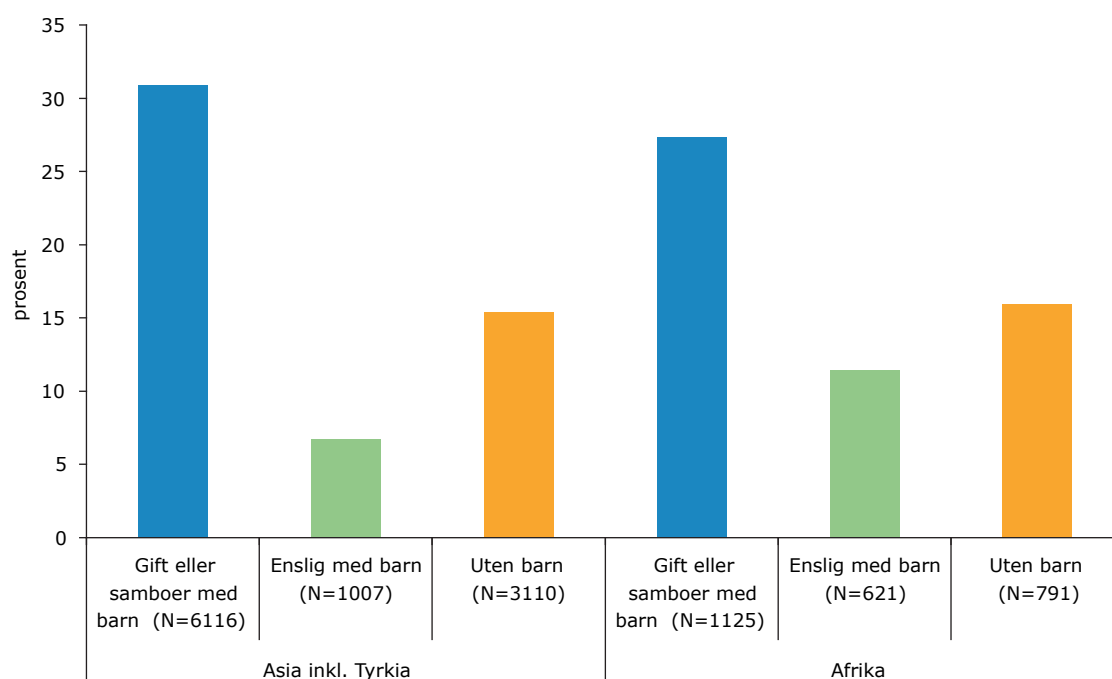
Forsørgelse er trolig også en viktig bakgrunn for mønsteret vi ser i Figur 2.5 – andel som har ukjent status etter innvandringsgrunn. Det er blant kvinner som har kommet til Norge som familieinnvandrere at andelen med ukjent status er høyest. Årsaken er trolig at disse kvinnene oftere har

Figur 2.3 Andel med ukjent status i ulike aldersgrupper blant innvandrerkvinner fra Afrika og Asia, bosatt i de fem bydelene

Merknad: Kun innvandrerkvinner i alderen 16–66 år med minst tre års botid i Norge

Figur 2.4 Andel med ukjent status etter familiesituasjon blant innvandrerkvinner fra Afrika og Asia, bosatt i de fem bydelene

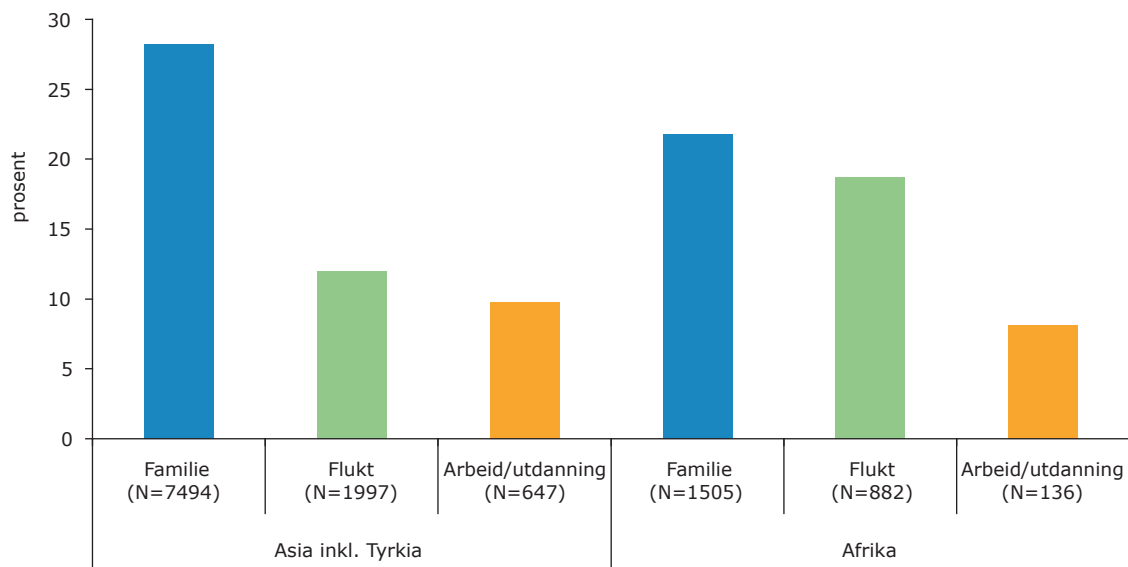
Merknad: Kun innvandrerkvinner i alderen 16–66 år med minst tre års botid i Norge

flyttet til familie som forsørger dem. Forskjellen er mindre for innvandrere fra Afrika enn fra Asia.

Når vi ser på botid i Norge (Figur 2.6), er resultatene som ventet – jo lengre botid,

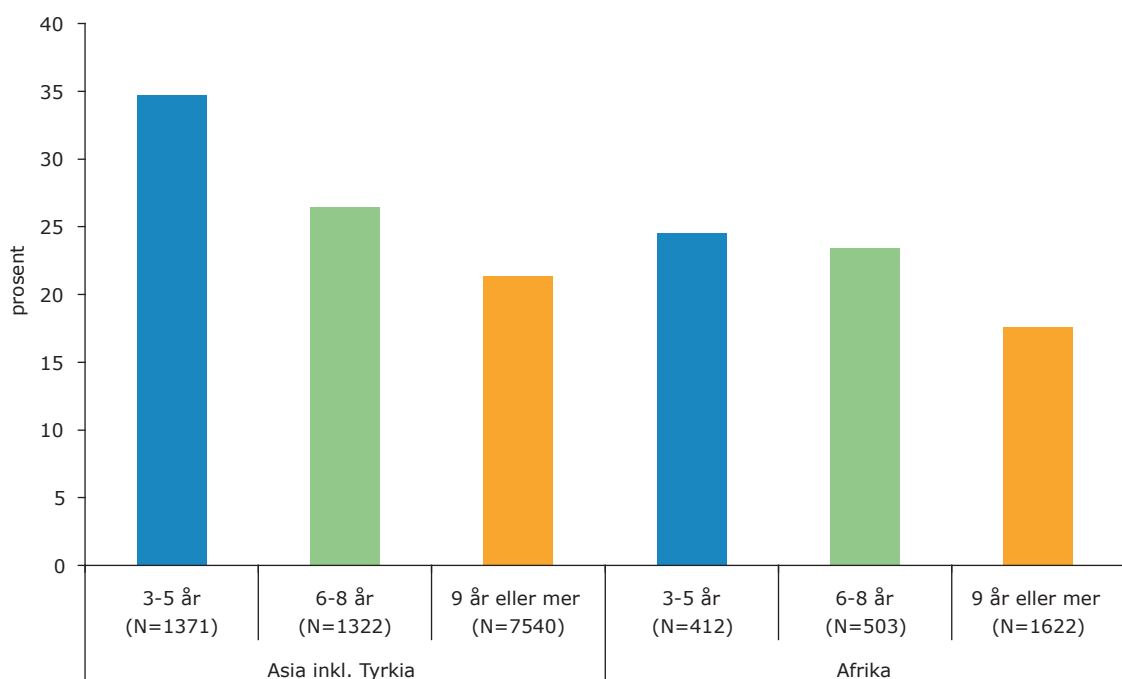
desto lavere er andelen av kvinnene som har ukjent status. Etter ni år eller mer i Norge er likevel andelen med ukjent status blant asiatiske kvinner 21 prosent og blant afrikanske kvinner 18 prosent.

Figur 2.5 Andel med ukjent status etter innvandringsgrunn blant innvandrerkvinner fra Afrika og Asia, bosatt i de fem bydelene

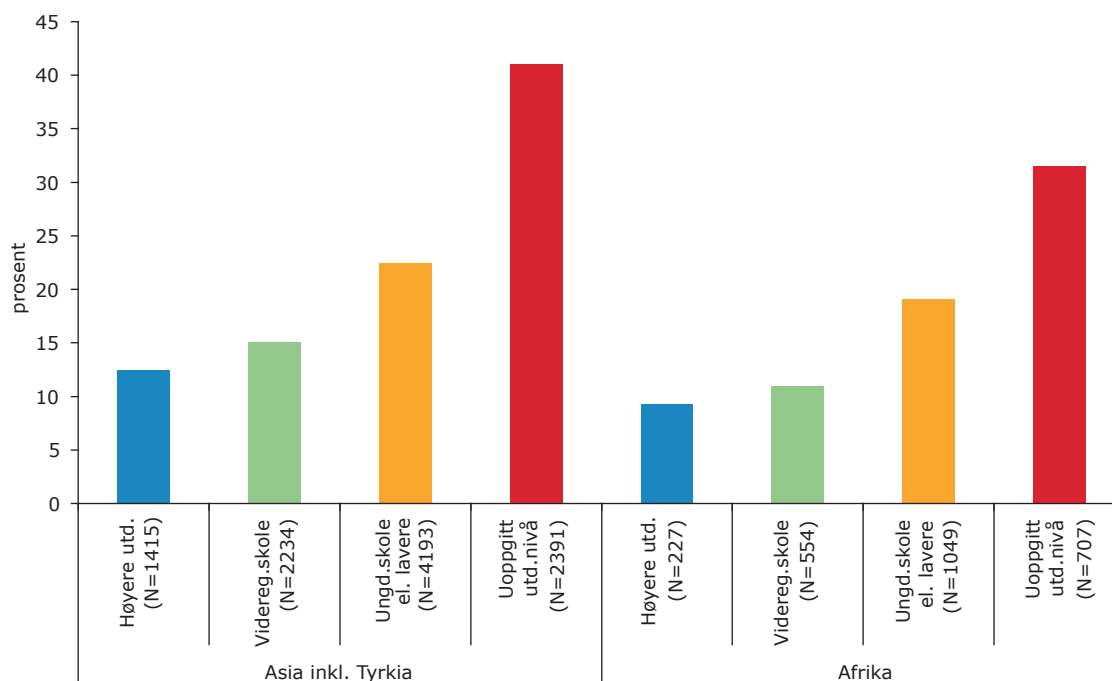
Merknad: Kun innvandrerkvinner i alderen 16–66 år med minst tre års botid i Norge

Figur 2.6 Andel med ukjent status etter botid i Norge blant innvandrerkvinner fra Afrika og Asia, bosatt i de fem bydelene

Merknad: Kun innvandrerkvinner i alderen 16–66 år med minst tre års botid i Norge

Figur 2.7 Andel med ukjent status etter utdanningsnivå blant innvandrerkvinner fra Afrika og Asia, bosatt i de fem bydelene

Merknad: Kun innvandrerkvinner i alderen 16–66 år med minst tre års botid i Norge
Kjennetegn ved kvinner fra fem nasjonaliteter

I Figur 2.7 viser vi andelen av kvinnene som har ukjent status etter utdanningsnivå. Som ventet er andelen vesentlig lavere blant dem som har høy utdanning enn blant dem som har lav utdanning – og lavest blant dem som ikke har oppgitt utdanningsnivå (som er mange).

2.3 Kjennetegn ved kvinner fra fem nasjonaliteter

Vi vil her se nærmere på de fem nasjonalitetene der det er et stort antall kvinner i bydelene i Groruddalen og Søndre Nordstrand som har ukjent status. De fem er de samme som vi har inkludert i intervjuundersøkelsen: Pakistan, Tyrkia, Marokko, Irak og Somalia.

Med utgangspunkt i forrige avsnitt kan vi konkludere med at «sannsynligheten» for å ha ukjent status er høyest

- i aldersgruppene 25–39 år og 55+
- blant gifte (samboende) med barn
- blant dem som er kommet til Norge som familieinnvandrere

- jo kortere botid i Norge
- blant dem med lavt eller uoppgitt utdanningsnivå

Spørsmålet er om disse kjennetegnene er overrepresentert i de nasjonalitetene som har særlig høy andel med ukjent status. Kan slike kjennetegn forklare den høye andelen som har ukjent status i de fem nasjonalitetene? Vi har sett det som lite relevant å sammenlikne innvandrerkvinnene med kvinner som ikke er innvandrere – siden utgangspunktet deres på mange måter er svært forskjellig. Vi bruker i dette kapitlet to sammenlikningsgrupper av innvandrerkvinner fra andre land enn de fem – men hvor andelen som har ukjent status, er vesentlig lavere.

Den ene gruppen er kvinner fra Sri Lanka – som er den nest største innvandrergruppen som er bosatt i de fem bydelene (etter Pakistan). Andelen som har ukjent status i denne gruppa, er 14 prosent. En annen sammenlikningsgruppe er konstruert ved å slå sammen fire andre nasjonaliteter

hvor det er bosatt mer enn 500 kvinner i yrkesaktiv alder i Groruddalen og Søndre Nordstrand: Vietnam, Iran, Filippinene og India. I de fire nasjonalitetene er andelen av kvinnene som har ukjent status, mellom 8 og 12 prosent. Er det kjennetegn ved de ulike nasjonalitetene som forklarer den store forskjellen i andel av kvinnene som har ukjent status?

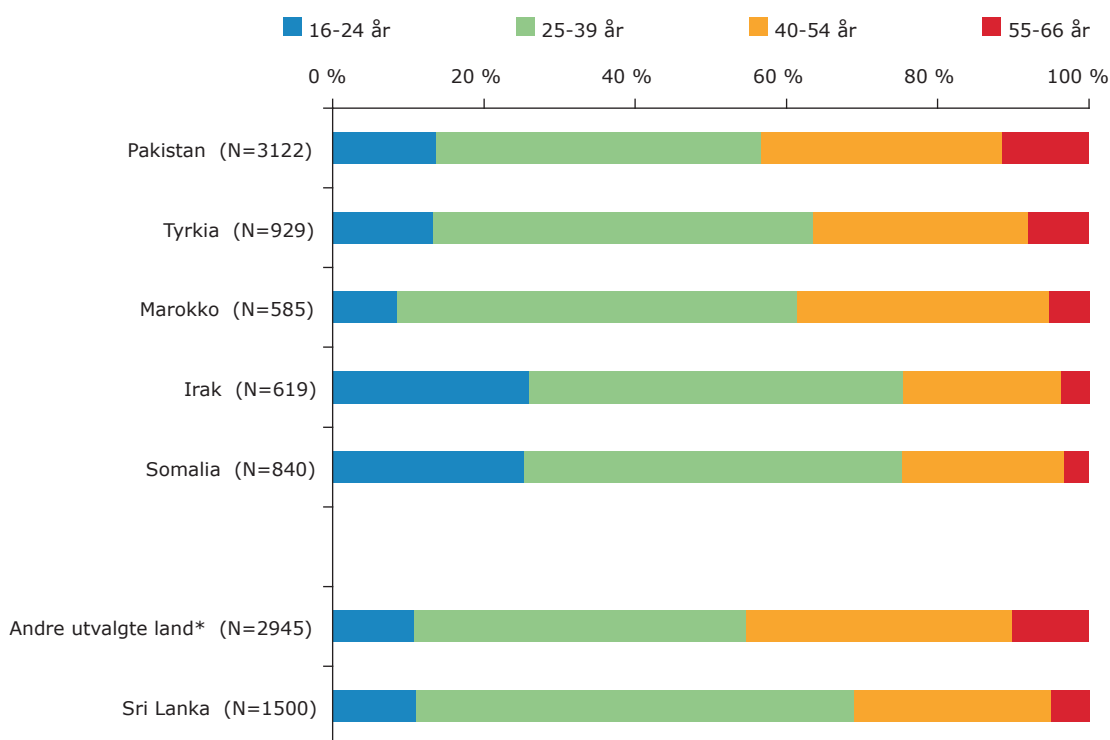
I Figur 2.8 viser vi aldersfordelingen blant kvinner fra de fem landene med høy andel ukjent status og sammenlikningslandene. Noen av nasjonalitetene «likner hverandre» når det gjelder flere bakgrunnskjennetegn: Pakistan, Tyrkia og Marokko på den ene siden, og Irak og Somalia på den andre. Landene er derfor ordnet i denne rekkefølgen i figurene under. Aldersgruppa 25–39 år er overrepresentert blant innvandrerkvinnene fra alle landene dersom vi sammenlikner med kvinner som ikke er innvandrere (ikke vist her), mens den eldste aldersgruppa er vesentlig underrepresentert. Somaliske og irakiske kvinner skiller seg dessuten fra pa-

kistanske, tyrkiske og marokkanske kvinner, ved at den yngste aldersgruppa er større.

Aldersfordelingen blant kvinner fra Sri Lanka er svært lik aldersfordelingen blant pakistanske, tyrkiske og marokkanske kvinner. Blant innvandrerkvinner fra Sri Lanka er faktisk gruppa 25–39 år noe større enn i de fem landene med høy andel ukjent status – det skulle isolert sett bidra til høyere andel ukjent status. Aldersfordelingen kan med andre ord ikke forklare den store forskjellen i andelen som har ukjent status. I gruppen av fire andre land er det en høyere andel kvinner mellom 40 og 54 år, noe som kan bidra noe til at en lavere andel har ukjent status.

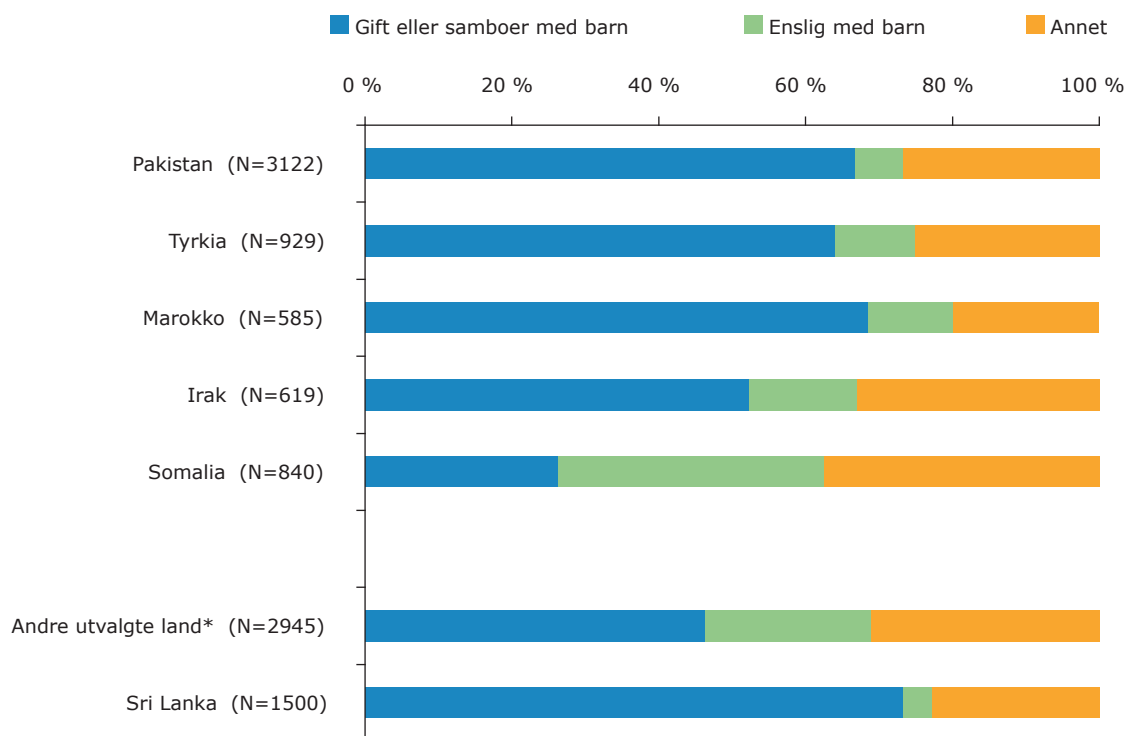
Vi har sett at andelen med ukjent status er særlig høy blant kvinner som er gift og har barn. I Figur 2.9 ser vi at det er en høy andel av kvinnene fra alle de fem nasjonalitetene som har barn – mellom 63 prosent (Somalia) og 80 prosent (Pakistan). Blant ikke-innvandrere på landsbasis er andelen

Figur 2.8 Fordeling på aldersgrupper blant innvandrerkvinner bosatt i de fem bydelene, etter fødeland

* Vietnam, Iran, Filippinene og India
Kun innvandrerkvinner i alderen 16–66 år med minst tre års botid i Norge

Figur 2.9 Fordeling på familiesituasjon blant innvandrerkvinner bosatt i de fem bydelene, etter fødeland

* Vietnam, Iran, Filippinene og India
Kun innvandrerkvinner i alderen 16–66 år med minst tre års botid i Norge

48 prosent. De somaliske kvinnene skiller seg ut ved at en vesentlig større andel av dem er enslige med barn.

Andelen som har barn, er imidlertid like høy i de to sammenlikningsgruppene, som i de fem nasjonalitetene med høy andel ukjent status. Blant kvinner fra Sri Lanka er andelen som har barn, like høy som blant kvinner fra Pakistan, Tyrkia og Marokko. I samlegruppen av fire andre land er andelen noe lavere, men like høy som i gruppene fra Irak og Somalia.

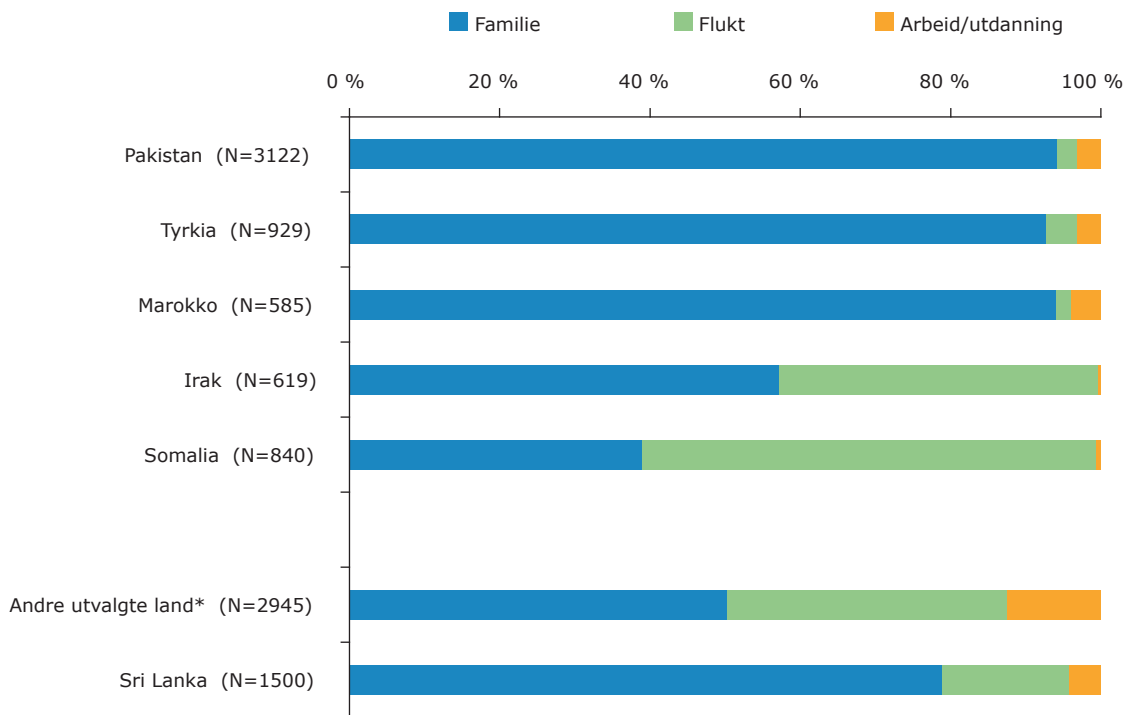
Vi så tidligere at innvandringsgrunn har stor betydning: Blant familieinnvandrere er andelen med ukjent status vesentlig høyere enn blant flyktninger. I Figur 2.10 ser vi imidlertid at det er større forskjell mellom de fem landene vi ser på, enn mellom disse og de to sammenlikningsgruppene. Blant innvandrerkvinner fra Pakistan, Tyrkia og Marokko er andelen familieinnvandrere så

høy som 91–93 prosent. Blant somaliske kvinner er andelen 39 prosent og blant irakiske 57 prosent. I samlegruppen av andre land er andelen 50 prosent, mens den blant innvandrerkvinner fra Sri Lanka er 79 prosent.

I Figur 2.11 viser vi hvor lang botid kvinnene fra de ulike landene har. Vi ser at kvinner fra Pakistan, Tyrkia og Marokko har vesentlig lengre botid i Norge enn kvinnene fra Somalia og Irak. Dette burde isolert sett tilsi at en høyere andel av kvinnene fra Pakistan, Tyrkia og Marokko var i arbeid, enn kvinnene fra Somalia og Irak. Blant kvinnene i sammenlikningsgruppa av fire land og fra Sri Lanka er fordelingen på botid omtrent som blant pakistanske, tyrkiske og marokkanske kvinner.

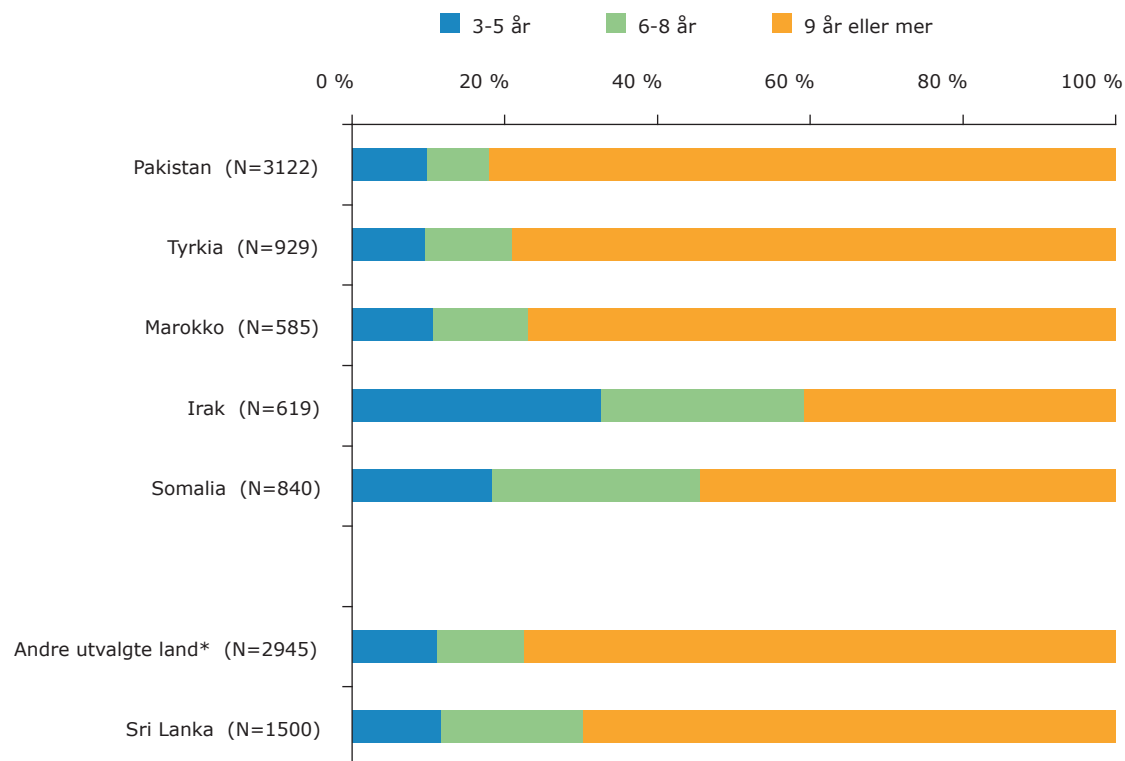
Kvinnene fra alle disse landene har naturlig nok vesentlig lavere utdanningsnivå enn kvinner som ikke har innvandret.

Figur 2.10 Fordeling på innvandringsgrunn blant innvandrerkvinner bosatt i de fem bydelene, etter fødeland

* Vietnam, Iran, Filippinene og India
Kun innvandrerkvinner i alderen 16–66 år med minst tre års botid i Norge

Figur 2.11 Fordeling på botid i Norge blant innvandrerkvinner bosatt i de fem bydelene, etter fødeland

* Vietnam, Iran, Filippinene og India
Kun innvandrerkvinner i alderen 16–66 år med minst tre års botid i Norge

I Figur 2.12 ser vi at utdanningsnivået er relativt likt i de fem nasjonalitetene vi undersøker, mellom 20 og 26 prosent av dem har utdanning på minst videregående skoles nivå. Her er det en ganske betydelig forskjell mellom kvinnene fra disse landene og kvinnene fra de to sammenlikningsgruppene. Blant kvinner fra Sri Lanka er andelen med minst videregående skole 39 prosent, i samlegruppen av kvinner fra Vietnam, Iran, Filippinene og India er andelen hele 51 prosent.

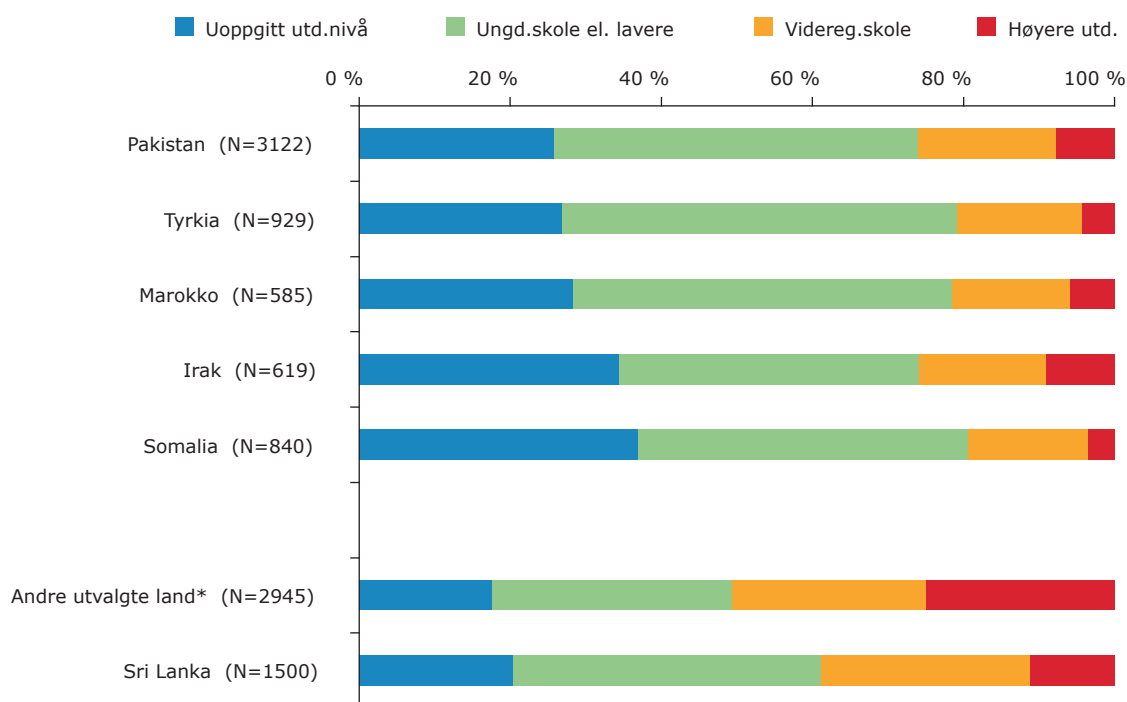
Oppsummering

Statistikken viser at de fem landene vi ser på, deler seg i to grupper langs flere kjennetegn: de pakistanske, tyrkiske og marokkanske innvandrerkvinnene på den ene siden, og de irakiske og somaliske kvinnene på den andre. I den siste gruppa er det flere unge 16–24 år, færre som er gift, de har gjennomgående kortere botid i Norge, det er en høyere andel av dem som er kommet som flyktninger, og det er en noe høyere andel av dem som ikke er registrert med

noe utdanningsnivå, enn blant kvinnene fra Pakistan, Tyrkia og Marokko. De fem nasjonalitetene representerer to hovedgrupper av innvandrerbefolkningen fra 3. verden i Norge: Én gruppe hvor de første kom til Norge som arbeidsinnvandrere i årene rundt 1970, og som senere har vokst ved familieinnvandring, og en gruppe som hovedsakelig har kommet som flyktninger fra midten av 90-tallet.

De fem nasjonalitetene som vi undersøker spesielt, har alle flere kjennetegn som øker sannsynligheten for ikke å være i jobb eller utdanning eller motta en livsoppholdsytelse: En høy andel av dem er i aldersgruppa 25–39 år, og en høy andel av dem har barn. Disse kjennetegnene kan imidlertid ikke forklare at det er en såpass mye større andel av dem som har ukjent status, enn andelen av kvinner fra Sri Lanka, Vietnam, Iran, Filippinene og India. De skiller seg imidlertid fra sammenlikningsgruppene på én måte som kan ha betydning: De har gjennomgående lavere utdanning.

Figur 2.12 Fordeling på utdanningsnivå blant innvandrerkvinner bosatt i de fem bydelene, etter fødeland

* Vietnam, Iran, Filippinene og India
Kun innvandrerkvinner i alderen 16–66 år med minst tre års botid i Norge

3 Kvinnenes bakgrunn og erfaringer hjemme og ute

I dette kapitlet gir vi først en beskrivelse av kvinnene som deltok i intervjuundersøkelsen etter en del sentrale bakgrunnskjenne-tegn. Deretter gjør vi rede for hva kvinnene formidlet om livet hjemme, med familie og venner, og om deres deltakelse i ulike aktiviteter og på sosiale arenaer. Til slutt formidler vi hvilke tidligere erfaringer kvinnene har fra arbeidsliv og utdanning.

3.1 Om kvinnene i intervjuundersøkelsen

3.1.1 Målgruppa

Vi intervjuet til sammen 52 innvandrerkvinner, fordelt på de fem landene og de fem bydelene. Intervjuguiden besto i hovedsak av åpne spørsmål (se vedlegg 1).

18 av kvinnene er fra Pakistan, 11 og 10 er fra henholdsvis Tyrkia og Irak, mens bare 7 og 6 er fra henholdsvis Somalia og Marokko. Fordelingen gjenspeiler det faktum at det er over fem ganger så mange pakistanske kvinner med ukjent status som bor i de fem bydelene, som det er i den nest største gruppa – somaliske kvinner. Tilsvarende er de marokkanske kvinnene i populasjonen relativt få. Noe overraskende var det vanskelig å rekruttere somaliske kvinner til undersøkelsen, men vi har ikke vurdert årsaken til det nærmere.

Tabell 3.1 Antall kvinner som ble intervjuet fra hvert land

Pakistan	18
Marokko	6
Tyrkia	11
Irak	10
Somalia	7
Sum	52

Vi har tidligere nevnt at noen av kvinnene i intervjuundersøkelsen strengt tatt ikke er i målgruppa med ukjent status, slik den er definert i statistikken. En del av kvinnene ble rekruttert fra norskkurs, siden dette var en av de beste arenaer for å treffe dem. I noen av norskkursene mottar kvinnene en livsoppholdsytelse fra NAV. Andre kurs arrangeres av bydelene uten noen tilhørende ytelse. Det er imidlertid ingen av kvinnene i utvalget som har en helserelatert ytelse, siden dette var informasjon de gjerne kom med i forbindelse med rekrutteringen – at de hadde helseproblemer/var på attføring eller uføre, og dermed ikke selv anså seg som aktuelle deltakere.

Noen få av kvinnene vi rekrutterte, har bodd i Norge i mindre enn tre år, én er født i Norge. Disse tilhører med andre ord heller ikke målgruppa slik den er definert i statistikken på det tidspunktet vi intervjuet dem.

Vi mener at disse manglene med hensyn til å treffe målgruppa «kvinner med ukjent status», ikke er alvorlige når det gjelder å belyse problemstillingene. Statistikken gir bare et øyeblikksbilde, og personene kan klassifiseres i én kategori på ett tidspunkt, mens de har en annen kategori på et annet tidspunkt. De fleste av de kvinnene vi har intervjuet, har tilhørt den statistiske kategorien ukjent status før, og/eller de kommer til å gjøre det i framtida. De kan dermed gi relevant informasjon for å belyse problemstillingene.

Hvilke kvinner har vi *ikke* truffet? Det er grunn til å tro at en del kvinner ikke deltar i noen av de typene aktiviteter/fora hvor vi har rekruttert. Disse vil dermed stå enda lenger fra arbeidslivet enn kvinnene i utvalget vårt. Siden flere av kvinnene i utvalget tidligere ikke har deltatt i denne typen aktiviteter, mener vi at de gir relevant kunnskap om hele gruppa.

3.1.2 Kjennetegn ved kvinnene

For å få et bilde av hva som kjennetegner kvinnene som deltok i intervjuene, har vi oppsummert en del bakgrunnskjenntegn i Tabell 3.2. Vi vil understreke at de tallene som presenteres her, ikke er representative for kvinner i de aktuelle gruppene – de gjelder kun for de kvinnene vi har intervjuet (se kapittel 1.3.2).

Gjennomsnittsalderen til kvinnene vi intervjuet, er 35 år, og vi ser at over halvparten av dem er i 30-årene. Hele 75 prosent av dem er under 40 år, noe som betyr at kvinner under 40 år er overrepresentert i vårt utvalg sammenliknet med kvinner fra de fem landene med ukjent status i statistikken – der er 61 prosent i denne aldersgruppa. I rekrutteringen av deltakere opplevde vi nettopp at en del anså seg å være for gamle til at undersøkelsen var relevant for dem. Dessuten er det en overvekt av yngre kvinner som deltar på noen av de arenaene vi var – for eksempel i åpen barnehage.

I gjennomsnitt har kvinnene i utvalget vårt bodd i Norge i ti år. Én person er født i Norge, og tre har bodd her under tre år. Den som ellers har lengst botid, har vært i Norge i 33 år. En sammenlikning med statistikken over kvinner med ukjent status i de fem nasjonalitetene, viser at vi har med færre kvinner med lang botid. Det reflekterer det faktum at våre kvinner i gjennomsnitt er yngre.

Det var en stor andel av kvinnene vi intervjuet, som hadde gått på norskkurs tidligere, eller gikk på norskkurs på intervjutidspunktet – det gjelder til sammen 46 personer (se kapittel 3.3.3). Siden en god del av dem ble rekruttert til undersøkelsen fra norskkurs, er ikke det uventet. Vi erfarte imidlertid at mange hadde dårlige norskkunnskaper – en del av dem svært dårlige. Vi brukte tolk eller «hjelpere» i 30 av intervjuene, og det er ytterligere seks intervjuer hvor vi i ettertid ser at vi burde hatt tolk.

Vi spurte intervjuobjektene om hvorfor de flyttet til Norge. I tabellen har vi gruppert

Tabell 3.2 Kjennetegn ved kvinnene i utvalget. Antall

Antall kvinner totalt	52	
Alder		
20–29 år	12	
30–34 år	15	
35–39 år	12	
40–49 år	10	
50 år eller mer	3	Gjennomsnitt: 35 år
Botid		
Under 5 år	9	
5–9 år	18	
10–14 år	15	
15 år eller mer	9	
Født i Norge	1	Gjennomsnitt: 10 år
Hvorfor de er kommet til Norge		
Kom for å gifte seg	21	
Flyktning eller etter mannen som flyktning	16	
Med/etter mannen som arbeidsinnvandrer	9	
Familiegjenforening med foreldre eller søsken	5	
Født i Norge	1	
Sivilstatus		
Gift	42	
Skilt/separert	5	
Enke	3	
Aldri gift	2	
Antall barn		
Ikke barn	3	
1–2 barn	20	
3–4 barn	20	
5 eller flere	9	Gjennomsnitt: 3 barn
Antall år på skole*		
0–5 år	15	
6–10 år	19	
11 år eller mer	17	Gjennomsnitt: 8,5 år

* En ubesvart

svarene. Disse kategoriene tilsvarer ikke den formelle innvandringsgrunnen, slik det for eksempel rapporteres i statistikk fra SSB. I tabellen ser vi at 21 av kvinnene er

kommet til Norge fordi de giftet seg med en mann som bodde i Norge. Den nest største gruppa (16 personer) er de som er kommet som flyktninger, eller blitt familiegjennforent med mannen som var flyktning. Deretter er det en gruppe som har vært gift en stund før de kom til Norge, og som enten er kommet samtidig med, eller etter mannen, som kom hit for å jobbe. Det er ni personer. Fem personer er blitt gjennforent med foreldre eller søsken.

Bare ti av de 52 kvinnene har bodd andre steder enn i Oslo etter at de kom til Norge. Ni av de ti har kommet til Norge på grunn av flukt.

Et stort flertall av intervjuobjektene er gift og har barn. I tabellen har vi også inkludert voksne barn – siden de er en del av livshistorien til kvinnene. I gjennomsnitt har kvinnene tre barn, 29 av dem har tre barn eller flere. De yngste kvinnene vi intervjuet, har naturlig nok færre barn. Vi har også sett på kvinnes alder da deres første barn ble født. Den er i gjennomsnitt 23 år. Blant kvinner i Norge generelt er den gjennomsnittlige alderen ved førstefødsel 28 år. Vi må tilbake til rundt 1970 for å finne like lave tall for gjennomsnittsalder ved første fødsel som blant kvinnene vi intervjuet.⁵

Et flertall av kvinnene i utvalget har kun utdanning på grunnskolenivå. Siden grunnskole kan bety forskjellige ting i ulike land, stilte vi spørsmål om antall år de hadde gått på skole. Fire av dem har ikke gått på skole i det hele tatt, til sammen 15 har gått på skole i fem år eller mindre, mens tre har gått 15 år på skole (som er det meste). Gjennomsnittlig antall år på skole er 8,5 år. Sju av dem har gått noe på skole i Norge, med ett unntak kom disse til Norge som relativt unge.

I gjennomsnitt var kvinnene 24 år da de kom til Norge. Fem av dem kom før de hadde fylt 14 år (hvorav én er født i Norge), 34

kom da de var mellom 17 og 29 år gamle, og 13 kom da de var mellom 30 og 43 år.

Som sagt viste det seg at noen av kvinnene, eller familien deres, mottar en livsoppholdsytelse. Noen får en ytelse knyttet til at de går på norskkurs, andre får sosialhjelp. For de kvinnene som er gift (de fleste), er sosialhjelpen trolig registrert på mannen, og kvinnene framstår i statistikken som en av dem som har ukjent status. Det er stort sett de som er kommet til Norge som flyktninger, som mottar en livsoppholdsytelse. I tillegg er det noen av kvinnene som blir forsørget av mannens pensjon.

3.1.3 Systematiske forskjeller mellom kvinnene

Som vi så i statistikken (kapittel 2.3), er det noen kjennetegn som skiller mellom kvinnene fra de fem nasjonalitetene. Livssituasjon og historien til kvinnene som deltok i intervjuene, varierer mye – alle har naturlig nok sin unike historie å fortelle. Det er likevel noen mønstre som har betydning for deres forhold til arbeid og utdanning.

Kvinnenes alder og botid i Norge kan være viktige variabler. Kvinnene fra Pakistan og Tyrkia er i gjennomsnitt noe yngre enn de andre i utvalget vårt, *men* de har ikke kortere botid enn de andre. Tvert om er de pakistanske kvinnene, med en gjennomsnittsalder på 33 år, de som i gjennomsnitt har lengst botid blant dem som vi intervjuet – 12 år. Noen få av dem kom som barn, men var tilbake i Pakistan for å gå på skole. 13 av de 18 pakistanske kvinnene som vi intervjuet, kom til Norge første gang da de var mellom 17 og 23 år gamle, den eldste var 27 år da hun kom til Norge. På den annen side var halvparten av de irakiske og somaliske kvinnene 30 år eller mer da de kom.

Det er også stor spredning i utdanningsnivå. Blant de tyrkiske og marokkanske kvinnene (til sammen 17) hadde 12 fem år eller mindre skolegang. Det gjaldt bare én av de pakistanske kvinnene. Blant de kvinnene

5 www.ssb.no

som hadde gått mer enn ti år på skole, var nesten alle fra Pakistan, Irak eller Somalia. Et av de aller viktigste kjennetegnene ved kvinnene med betydning for problemstillingene, er imidlertid innvandringsgrunn, og det er en sterk sammenheng mellom nasjonalitet og innvandringsgrunn.

Alle de irakiske kvinnene vi intervjuet og seks av sju somaliske kvinner, har kommet til Norge på grunn av flukt (enten selv som flyktning eller familiegjenforent med mannen som var flyktning). På den annen side er det ingen av de pakistanske, marokkaniske eller tyrkiske kvinnene vi har intervjuet, som har kommet til Norge på grunn av flukt. Hele 13 av de 18 pakistanske kvinnene kom til Norge for å gifte seg med en mann som bodde her fra før.

Bakgrunnen for at kvinnene innvandret til Norge, har stor betydning, blant annet for deres økonomiske situasjon da de kom hit, og dermed for deres valg med hensyn til arbeid, behov for livsoppholdsytelser og tiltak. Langs denne dimensjonen deler altså intervjuobjektene seg i to grupper etter nasjonalitet: De somaliske og irakiske kvinnene på den ene siden, og de tre andre nasjonalitetene på den andre. Dette samsvarer med hva vi observerte i statistikken.

Senere i rapporten skal vi se nærmere på hvilken betydning slike forskjeller har.

3.2 Om hjemmearbeid og sosialt liv

3.2.1 Hverdagens gjøremål

Noen få av dem vi intervjuet, bor sammen med svigerforeldre eller annen svigerfamilie, men de fleste bor bare sammen med kjernefamilien. I tillegg var det et par som hadde bodd sammen med svigerforeldre før, men som nå hadde flyttet til en bolig der de bodde med kjernefamilien.

På spørsmål til kvinnene om hva de pleier å gjøre på dagtid, oppgir de fleste aktiviteter som å passe barn, gjøre husarbeid, gå på

kurs, delta i aktiviteter i moskeen, kanskje gå i åpen barnehage eller på kvinnekafé. De som møter opp på kvinnekafé eller deltar i åpen barnehage, setter stor pris på disse aktivitetene.

Jeg er hjemme når jeg ikke er på kurset. Jeg gjør det vanlige, rydder og sånn. Og lager mat. Jeg gjør alt husarbeidet hjemme. Intervjuer: «Barna eller mannen din, gjør de noe?» [Hun ler] Det hender at de hjelper til, men jeg gjør nesten alt. Jeg er jo hjemme. De har så mye annet.

Jeg er hjemme nesten hele tiden. På lørdager er jeg i moskeen. På mandager er jeg på Røde Kors-kafeen.

Det er kjedelig hjemme, derfor kommer jeg hit. Jeg passer barn og lager mat.

Jeg gjør husarbeid, passer barna, steller med familien. Svigermor er syk, jeg hjelper henne også. Jeg lager mat, men det tar ikke så lang tid. Svigermor kan hjelpe til litt. Jeg kommer i åpen barnehage to ganger i uka.

Det er mest at jeg passer på barna, det er ganske mye jobb å passe fire barn. To går på håndball, og hver søndag er det svømmekurs, så er det kamper. Jeg følger dem på alt. Jeg skal begynne på en familiegruppe, det er fem timer hver torsdag. Det handler om hvordan det er å ha barn.

Jeg er hjemme, går på biblioteket, for jeg har ikke data hjemme. Noen ganger er det mye å gjøre hjemme, noen ganger er det helt stille. Jeg er sammen med barna.

Jeg er hjemme og gjør husarbeid, eller jeg er sammen med en venninne når barna er i barnehagen. Jeg er hjemme når de kommer fra skolen, hjelper dem med lekser, og følger dem til moskeen hvor de går fire ganger i uka.

Jeg pleier å våkne tidlig, jeg har en rutine: Jeg kler på barna, steller dem. Så

begynner jeg å rydde, og ordner frokost. Jeg leverer datteren min kl. 10 [gratis kjernetid i barnehage]. Så forbereder jeg middag. Jeg henter henne kl. 13.30. Så skal den minste sove. Jeg ber fem ganger om dagen. Jeg trener hjemme. Så ser jeg på barne-tv med barna. Og jeg tar meg tid til å snakke mer med datteren min, hun begynner å bli stor. Jeg lærer henne Koranen. Så begynner jeg å ha min tid for meg selv, lager meg kaffe og ser på såpeopera på tv. Mannen min kommer hjem, og jeg serverer ham middag. Jeg må spise tidligere hvis han kommer sent. Jeg legger barna. Så drikker vi kaffe eller te sammen.

En god del av kvinnene hadde vi rekruttert til undersøkelsen via norskkurs, og for en del av dem fyller kurset en stor del av hverdagen. Noen hadde også praksis et par dager i uka.

Jeg går tre dager i uka på norskkurs, en gang i uka her [på Røde Kors-kafé]. Og jeg går på et kurs der vi lærer om det å være foreldre. Jeg har jo også masse å gjøre hjemme. Jeg gjør alt husarbeidet, for mannen min er borte hele dagen, dessuten har han ryggproblemer. Og barna krever mye.

Jeg går på kurs og praksis. Det er til klokka 13. Jeg henter den minste i barnehagen 13.30. Så drar jeg hjem og rydder, passer på barna, gjør husarbeid. Han som går på skolen, kommer hjem klokka 14. Så lager jeg mat, hjelper barna med lekser, og jeg må gjøre mine egne lekser [til kurset], øve til prøver og sånn. Jeg må også se på tv, såpeopera. Vi har mye besøk, folk fra [hjemlandet] går mye på besøk til hverandre.

Etter skoletid [norskkurset] er det mye å gjøre hjemme, jeg lager mat, vasker, vasker klær, stryker. Fem dager i uka har jeg ikke tid til å gå ut. Jeg gjør alt hjemme, han gjør litt, men han er syk. Han handler mat.

Et flertall av kvinnene deltar ikke i noen organiserte aktiviteter på fritida.

Nei, jeg gjør ingenting. Jeg er hjemme hele tiden, bare nå går jeg på norskkurs.

Nei, men vi har søkt gjennom kurset [norskkurset]. Vi spurte læreren om vi kan ha en kvinnegruppe med trening, men vi har ikke fått det til. Vi trenger et lokale hvor vi kan prate, lage en kvinnegruppe. Læreren svarte ikke, de kan ikke bestemme det. Læreren kan spørre i bydelen, hun skal gjøre det. Alle kvinnene her ønsker det.

Blant dem som sier at de deltar i noen organiserte aktiviteter, er det flest som forteller at de deltar i aktiviteter i moskeen. Deretter er det mange som er med i kvinnegrupper eller -foreninger. De fungerer gjerne som samtalegrupper, arrangerer kulturelle tilstelninger, religiøse feiringer, og noen har treningsaktiviteter. Trening er også en aktivitet som nevnes av noen av kvinnene.

3.2.2 Sosiale nettverk

Det er store forskjeller i kvinnes sosiale liv. En del er ensomme, men det gjelder langt fra alle. Noen er stort sett sammen med mannen og barna – ofte er det kvinner som er kommet til Norge som flyktninger, og som ikke har noe mer familie i Norge. Mens andre har et stort nettverk. De pakistanske kvinnene vi intervjuet, har ofte et større sosialt nettverk enn de andre kvinnene. Felles for de aller fleste er at de i liten grad omgås norske. Manglende norskkunnskaper er en barriere.

Jeg er alene. Ja, jeg er bare sammen med familien min. Av og til ringer noen venner. Det er trist å ikke ha kontakt med noen. I vår kultur er jeg vant til å ha kontakt med naboer. Her er det ikke sånn. Den eneste jeg har noe kontakt med, er en dame i den samme blokka. Hun er den eneste norske. Hun er hyggelig, men jeg kan ikke snakke med henne siden jeg ikke kan norsk. Barna mine har

mange norske venner. Intervjuer: «Har du kontakt med foreldrene deres?» Jeg blir ikke kjent med deres foreldre, pga. språket. Det er bare det som hindrer meg. Vi smiler til hverandre.

Jeg har ikke familie her. Det er noen venninner fra [hjemlandet]. På [tidligere bosted] hadde jeg norske venner. Da jeg gikk på skolen, det var et lite miljø. Og sønnen min gikk på forskjellige aktiviteter. Her er vi nesten isolert.

Jeg er ofte sammen med barna, jeg har ikke så mange venner. Jeg er hjemme og gjør husarbeid.

Ingen. Ja, familien min. Det er noen damer som jeg kjenner her fra kurset. Jeg har ikke mer familie i Norge. Det er ingen andre, jeg har ikke kontakt med naboer heller.

Jeg er veldig glad i å ha besøk og gå på besøk. Alle de årene vi har bodd i Norge, har vi hatt id-feiring hjemme hos oss. Intervjuer: «Kjenner du noen norske?» Nei. Jeg skulle ønske jeg kjente flere norske.

Jeg pleier å være sammen med venninner. Jeg har mange venninner fra Pakistan. Jeg kjenner bare pakistanske. Jeg kan jo ikke norsk.

Familie og venner. Jeg har ikke norske venner, treffer bare lærere her på kurset og sånn. Barna har norske venner, av og til er de på besøk, vi inviterer på bursdag og sånn, men ikke så mye. Av og til. Men jeg kjenner mange, jeg har mange venninner.

Flere oppfatter lærere på kurs, ansatte i barnehagen e.l. som viktige kontaktpersoner.

Før norskkurset kjente jeg bare én som vi er i slekt med. Men med kurset har jeg fått mange venner. Naboene kjenner jeg, de er norske, de er veldig hyggelige. Det

er tre-fire norske familier. Og lærerne på kurset har hjulpet meg mye. Styreren i barnehagen. Og lærerne til barna snakker jeg en del med.

Jeg har ikke så mange norske venner, noen på Røde Kors når vi kommer dit, og andre som jobber i bydelen, de hjelper meg, men de er ikke akkurat venner.

Noen få har også kontakt med norske naboer.

Ja, jeg har naboer som vi kommer og går hos, alle våre naboer er norske, vi har koselig omgang med dem. Vi inviterer alle våre naboer når det er høytid, til middag og fest. Sist id kom det mange damer.

Jeg kjenner naboene – et gammelt ektepar, de er hyggelige og snille. De kommer med gaver til barna, og vi kommer innom og spiser sammen av og til. Jeg har et bra nettverk.

Mange uttrykker at de skulle ønske de kjente flere, og at de kjente flere norske, men det er også en god del som gir uttrykk for at de har et tilstrekkelig stort nettverk.

Jeg har mange venninner. Vi burde vel ha norske venninner, det er min tanke. Hvis jeg kunne språket, ville det være lettere å ha kontakt med norske, men når man ikke kan språket, trekker man seg.

Det er ok. Jeg hilser på naboene og sånn. Det er ikke så viktig.

Vi stilte også spørsmål om det er vanskelig å bli kjent med norske. Mange formidlet at de ikke opplever at det er vanskelig – men at det er språket som begrenser mulighetene.

Nei, det er ikke vanskelig – men det er språket. Jeg skulle ønske jeg hadde en norsk venninne. Som jeg kunne snakke med, øve på norsk, og lære lover og regler.

Jeg våger ikke å prøve – jeg kan ikke det når jeg ikke kan norsk. Jeg synes det hadde vært bra hvis flere fra [hjemlandet] hadde norske venner. Da kan vi lettere forstå kulturen, vi får ikke misforståelser, og det er bra for neste generasjon.

Ja [det er vanskelig], for problemet er at jeg ikke kan norsk. Noen ganger er jeg redd for hva de skal tro hvis jeg snakker feil.

Noen mener at nordmenn er vanskelige å bli kjent med, at det ikke bare er på grunn av språket.

Jeg ønsker å få norske venner, men det er vanskelig. Da jeg jobbet i [praksis], var det to norske som jobbet der, jeg prøvde å snakke med dem. Noen ganger lagde jeg mat til dem. Men de satte seg sammen med meg bare hvis jeg laget mat til dem, ellers kom de ikke og satt sammen med meg.

Ja [det er vanskelig]. Ingen kommer jo og sier «hei, skal vi bli venner?». Man må ha et sted å møtes, en aktivitet. Intervjuer: «Kan en jobb fungere sånn?» Ja, men ikke der jeg jobber nå [i praksis], der er det ingen norske som jobber.

Jeg føler at nordmenn er tilbakeholdne. Jeg har to-tre norske som jeg har blitt litt kjent med på bussholdeplassen. Men det er mest jeg som prater.

Det er ikke noe problem med de unge, bare med eldre. Noen gamle er rasistiske, men noen gamle er veldig koselige. Det er forskjell på folk fra mitt land og!

3.3 Erfaringer med arbeid og utdanning

3.3.1 Erfaringer fra hjemlandet

I intervjuene stilte vi spørsmål om hva kvinnene gjorde i hjemlandet – før de flyttet til Norge. Noen var barn eller gikk på skole – ti av dem svarte det. Blant de øvrige svarte omtrent halvparten at de var hjemme, halvparten at de jobbet.

Tabell 3.3 Hva gjorde du i («hjemlandet»)?

	Antall
Var barn/gikk på skole	10
Var hjemme	21
Jobbet	20
Har ikke bodd der	1
Sum	52

Et par av kvinnene som har kommet til Norge på grunn av flukt, forteller at selv om de ikke jobbet i hjemlandet, ville de ha gjort det dersom det hadde vært mulig:

Jeg kunne ikke jobbe. Jeg ville selvfølgelig jobbet hvis det var fred – med glede! Men det var ingen jobber, det var bare drap og uroligheter.

Andre oppfatter at det var en normalsituasjon å være hjemme, å gjøre husarbeid og omsorgsarbeid.

Jeg vokste opp på landsbygda, så jeg var hjemme og hjalp moren min med å passe på barna.

Da jeg var ferdig med grunnskolen, gjorde jeg ikke noe før jeg giftet meg og kom til Norge.

Blant dem som har jobbet, er det et begrenset antall yrker som var vanlig, det er flere som nevner frisør, sydame eller lærer. Noen jobbet i familiebedrifter som gårdsbruk og salg av egenproduserte varer.

Det at såpass mange gikk på skole før de kom til Norge, reflekterer at mange av dem var unge da de kom.

Jeg gikk på skolen [videregående skole], så gikk det bare to måneder før jeg giftet meg.

På spørsmål om de ville ha jobbet eller vært i utdanning om de hadde bodd i «hjemlandet» i dag, er det et flertall som svarte nei.

Tabell 3.4 Ville du vært i arbeid eller utdanning hvis du hadde bodd i («hjemlandet»)?

	Antall
Nei	25
Ja	22
Ubesvart/spørsmålet ikke stilt	5
Sum	52

En del av dem utdyper eller forklarer svaret. De fleste framhever at det ikke er vanlig at kvinner jobber ute der hvor de kommer fra, og at det blir sett på som negativt.

Det er ikke fordi jeg ikke ville. Men familien kunne ikke la meg gå ut og jobbe, i alle fall ikke en «slavejobb». Hvis man har studert, da er det greit å jobbe. Men det er jo flest menn som får lov til å studere. Man må kanskje reise og studere i en annen by, det får ikke de fleste jentene lov til.

Nei. Det er vanskelig å komme seg ut der, det er ikke så lett. Da vi var i [hjemlandet], var det ingen muligheter. Hva slags jobb kunne vi få? Bare syjobber eller jobbe hjemme. Nå er det blitt annerledes. Men det er forskjell på små steder og byer.

Det er vanskelig for kvinner å gå ut i [hjemlandet]. Mange spør «hva har du gjort?», «hvor har du vært?».

Jeg kunne nok ønsket det, men jeg hadde ikke fått lov av foreldrene mine.

Nei, det er ikke mulig å jobbe i [hjemlandet], det betyr at man får et dårlig rykte.

Jo, noen typer jobb går an for en kvinne, for eksempel lærer. Eller sydame og jobbe hjemme. Men det krever stor selv-tillit å gjøre det. I storbyene er det litt annerledes.

Jeg vet ikke om jeg ville ha jobbet. Det kommer an på hva mannen sier. Jeg ville kanskje ikke det. For mannen min har god utdanning, god jobb. I min familie jobber noen. Søsteren min jobber. Men i svigerfamilien min liker de det ikke.

Kanskje nei. Hvis vi hadde god råd, trengte jeg ikke jobbe. I familien min i [hjemlandet] jobber ikke kvinnene.

De fleste kvinnene som jobbet før de kom til Norge, svarer at de ville fortsatt med det om de ikke hadde flyttet.

Ja. Da jeg bodde i [hjemlandet], jobbet jeg sammen med søsteren min. Hun er sydame. Jeg hjalp henne. Det ville jeg nok fortsatt med.

Ja, det er mange [kvinner] som jobber der. Jeg ville jobbet. Jeg kommer fra gård, vi selger mange jordbruksprodukter, det er jo også en jobb.

Ja, jeg hadde aldri sittet hjemme der. Jeg hadde to jobber i [hjemlandet], jeg jobbet på kontoret og ryddet, og vannet i hagen.

De kvinnene som kommer fra en krigssituasjon, svarer gjerne at de ville jobbet i dag hvis det hadde vært fred i landet:

Jeg tror jeg ville jobbet. Men ikke i den situasjonen som er i [hjemlandet] nå. Det er jo ikke mulig å leve som vanlig. Moren min er der. Det er vanskelig.

Ja, selvfølgelig [ville jeg ha jobbet]. Alle mine søsken hadde høy utdanning. Det

forrige regimet nektet oss jobb fordi vi var medlem av et politisk parti. Nå har alle søsknene mine fått jobb.

3.3.2 Erfaringer fra Norge

Som nevnt er det sju av kvinnene i utvalget som har tatt noe utdanning i Norge. Ti av dem har hatt ordinært arbeid over noe tid, åtte har jobbet litt, det vil si kort tid, og/eller få timer, eller de har hjulpet til i familiebedrift, mens 34 av dem aldri har hatt noe arbeid i Norge.

Vi stilte spørsmål til kvinnene som har jobbet noe i Norge, om hva slags arbeid de har hatt. Over halvparten har jobbet med rengjøring, deretter er pleie/omsorg og kjøkken/kantine vanlige arbeidsplasser. Noen av kvinnene har jobbet i flere ulike yrker. Så å si alle sier at de trivdes med å jobbe, og de fleste sluttet fordi de fikk barn. Andre grunner er helseproblemer/sykdom eller at det ikke var behov for henne lenger i jobben: konkurs, vikariatet opphørte, funksjonen ble nedlagt. Én sluttet på eget initiativ fordi hun opplevde at hun ikke mestret jobben.

Vi stilte også spørsmål til kvinnene om de kjenner andre kvinner i Norge som jobber, også fra sitt eget hjemland. Et stort flertall av kvinnene svarer ja på det – og de fleste av dem sier at de kjenner mange. Det er altså ikke slik at de tilhører et miljø hvor få kvinner jobber.

Ja, alle de jeg har rundt meg, jobber.

Jeg kjenner mange som jobber, svigermor og alle i familien hennes jobber – svigermor er pensjonist nå, men før jobbet hun med å vaske. Søsteren til mannen min jobber. En annen søster jobber ikke, hun har fire barn.

Noen formidler også at de kjenner en del kvinner som ønsker å jobbe, men ikke får jobb.

Jeg kjenner også noen som ikke får jobb: En som er utdannet ingeniør med de

beste karakterene, men hun får ikke jobb fordi hun bruker skaut. Det problemet har svigermoren min også.

Noen få av kvinnene formidler at det ikke er så vanlig at andre kvinner rundt dem jobber.

Jeg kjenner noen unge som jobber, f.eks. i barnehager. Men da jeg kom til Norge, var det ingen på min alder som jobbet.

Nei, jeg kjenner bare unge som jobber – bare de som er født i Norge, og de har gjerne god utdanning. De som har kommet hit selv, mangler mange ting, de kan ikke skrive norsk, osv.

Nei. Alle jeg kjenner fra [hjemlandet] i Norge er hjemme.

På spørsmål om hva slags jobber de har, de kvinnene som de kjenner som er i arbeid, er mangfoldet stort. Det er likevel svært mange som nevner barnehage og eventuelt SFO – det blir nevnt av 26 av de 41 som nevner konkrete yrker. 18 nevner helse-/omsorgssektoren, deretter kommer butikk, renhold/vaskeri, kantine/hotell, og bank eller regnskap, som vanlige arbeidsplasser.

Kvinnene vi intervjuet, har et overveiende positivt inntrykk av arbeidssituasjonen til de kvinnene de kjenner som er i jobb.

De trives. For det er mange positive sider ved å jobbe. At de kan få lån, kan kjøpe leilighet, eller bil.

De trives godt. De vil jobbe, og de trives med det. Selv om de har barn. De må ikke, de har valgt det selv.

Selvfølgelig trives de. De støtter hverandre. Når én begynner å jobbe, tenker de andre at vi også må begynne å jobbe. Da får de bedre råd, de kan kjøpe leilighet.

Noen påpeker at det kan være slitsomt å jobbe når man har barn, men at det er svært avhengig av mannen:

De får det til. De har støtte fra sine menn.

De som har barn, synes det er litt tøft, de som ikke har barn, er veldig fornøyde. Det blir litt stressende med små barn.

En har litt problemer fordi mannen er syk og han hjelper henne ikke hjemme. Hun klager over at mannen ikke hjelper så mye. Han sender barna på skolen og passer dem, men hjelper ikke hjemme med noe annet. Den andre vennen [som hun kjenner med jobb], der hjelper mannen mye til og lager mat, men hennes barn er store, den yngste er 11 år.

3.3.3 Norskopplæring

46 av kvinnene vi intervjuet, hadde gått på norskkurs tidligere, og/eller de gikk på norskkurs på intervjutidspunktet. De deler seg i to grupper. Den største gruppa er de som har gått på norskkurs relativt lenge til sammen, mange i to til fire år, men noen også lenger. Det er imidlertid ganske typisk at de har gått på kurs for mange år siden og/eller at de har sluttet og begynt på nytt kurs mange ganger. Det har gjerne sammenheng med at de fikk barn.

Jeg fikk kurs gjennom NAV. Jeg gikk på kurs da jeg kom til Norge. Så ble jeg gravid og var hjemme. Så begynte jeg på kurs igjen. Til sammen har jeg kanskje gått to år på kurs.

Først gikk jeg på kurs for lenge siden. Men jeg hadde små barn så jeg sluttet, jeg ville være hjemme. Nå går jeg på kurs på Skullerud, jeg har gått her i omtrent ett år.

Da jeg kom til Norge, gikk jeg på norsk-kurs i tre måneder, men så ble jeg gravid. Så var jeg hjemme. Så begynte jeg igjen. Jeg gikk på kurset i tre måneder, så ble jeg gravid igjen. Jeg gikk hjemme, og jeg fikk flere barn. Jeg er interessert i å lære norsk. Da det yngste barnet var ett år, kom det gratis barnehage, så da

begynte jeg på norskkurs igjen. Mannen min var ikke interessert i at jeg skulle jobbe, så da begynte jeg på kurs i stedet. Men nå ser han at jeg har glede av det, så nå er det ok med praksis [som hun skal begynne på].

Noen gir uttrykk for frustrasjon fordi de har gått lenge på kurs, men føler at de ikke kommer videre.

Jeg er opptatt av å lære norsk. Men jeg lærer ikke noe, jeg vet ikke hvorfor det blir vanskelig. Problemet er at jeg har vanskelig for å lære fordi jeg ikke hadde skolegang i [hjemlandet]. Siden jeg kom til Norge, har jeg gått på språkkurs i åtte år. Det er kjedelig, jeg går alltid på norskkurs, men jeg lærer ikke så mye. Det er gjentakelser hele tiden. Vi får bare lette lekser, men jeg trenger vanskeligere lekser for å lære mer.

Den andre hovedgruppen er de som ganske nylig hadde begynt på kurs da vi intervjuet dem – fra et par uker til seks måneder før intervjuet, og/eller som går på et lite intensivt kurs. Mange av dem har begynt på norskkurs etter å ha bodd mange år i Norge. Én av dem vi intervjuet, hadde bodd i Norge i over 30 år før hun begynte på norskkurs – og med et svært dårlig utgangspunkt.

Som vi beskrev tidligere, har vi rekruttert relativt mange kvinner til undersøkelsen fra norskkurs, og noen av dem tilhører strengt tatt ikke målgruppa – de er registrert hos NAV. Det er likevel slik at de fleste av dem for kort tid siden ikke gikk på norskkurs, og ikke mottok noen ytelse. Dette illustrerer at kategorien ukjent status i statistikken ikke består av en klart avgrenset gruppe kvinner – mange innvandrerkvinner er «innom» denne situasjonen i noen livsfaser.

4 Kvinnenes forhold til arbeid og utdanning

Undersøkelsen handler først og fremst om innvandrerkvinnenes forhold til arbeid og utdanning. I intervjuene viste det seg at utdanning var et svært lite aktuelt alternativ for de fleste. Vi har derfor valgt å legge vekt på kvinnenes forhold til arbeidslivet. Det sier samtidig noe om hvordan de ser på det å ta utdanning.

I dette kapitlet oppsummerer vi det kvinnene formidlet om sine tanker om det å være i arbeid generelt, deres egne ønsker og tanker om framtida, samt deres oppfatning av hvorfor de ikke er i jobb i dag.

4.1 Tanker om arbeid

De fleste kvinnene vi intervjuet, har mange refleksjoner rundt det å være i jobb, både generelt og for sin egen del. Vi stilte to generelle spørsmål til alle kvinnene: «Hva tenker du er bra med å være i jobb (eller utdanning)?» og «Hva tenker du er negativt med å være i jobb?».

4.1.1 Negative sider ved å jobbe

Det var mange som ikke kunne komme på noen negative sider ved det å jobbe – det gjelder over halvparten av kvinnene.

Nei, det er bare fint. Hvorfor skulle det være dårlig?

Det er ikke noe særlig negativt. Det er ikke veldig slitsomt. For hvis du jobber hjemme, tar jo arbeidet liksom aldri slutt. Hvis du jobber, får du en rutine.

De øvrige delte seg i tre omtrent like grupper. Noen nevnte at det er slitsomt å jobbe, eller slitsomt å måtte gjøre alt hjemme samtidig med å jobbe. En sier likevel:

Det er slitsomt å jobbe, men det er helt normalt.

Omtrent like mange mener at det er avhengig av jobben om det er negative sider eller ikke:

Jeg trenger å utvikle meg. Og jeg må lære mer norsk også. Hvis man ikke får det i jobben, er det ikke så bra.

Selvfølgelig kan det være negative sider ved å jobbe. Jeg har jo spurt noen som jobber. Noen jobber mange timer og får dårlig betaling.

Hvis man har en bra sjef, gode kolleger, godt samarbeid, da er det ingenting negativt. Det er viktig at de tingene er der. Hvis ikke blir det negativt å jobbe.

Den siste gruppen mener at en jobb kan gå ut over barna.

Jeg synes ikke at en kvinne skal være så mye ute, det går ut over familien og barna og husarbeidet.

Hvis du ikke får tid til barna, er det negativt.

[Det er negativt] hvis barna kommer hjem fra skolen og er alene – de spiller data, ser på tv, spiser ikke sunn mat. Jeg vil bruke tid på barna også.

4.1.2 Positive sider ved å jobbe

Så å si alle kvinnene har mye å si om det positive ved å jobbe. Det gjelder også de som selv ikke ønsker, eller mener at de ikke kan, jobbe nå. Når man leser disse svarene, kan det være vanskelig å forstå hvorfor de ikke jobber (eller søker jobb). Vi ser nærmere på det i kapittel 4.3.

De fleste kvinnene nevner flere momenter, mange av dem kan samles under overskriften *selvrealisering*. Følgende går igjen:

- Økonomi, selvstendighet
- Å føle seg verdsatt
- Å utvikle seg, å bli mer selvbevisst, utvide horisonten
- Fysisk og psykisk helse, å være aktiv
- Å ha et sosialt liv
- Lære mer norsk, lære om det norske samfunnet, regler og normer

Vi refererer mange av svarene på dette spørsmålet her, siden de gir et fyldig bilde av hvordan innvandrerkvinnene oppfatter det å jobbe – selv om de ikke nødvendigvis velger det selv. Vi har gruppert svarene under de punktene som er listet opp over. Hvert av sitatene berører imidlertid gjerne mange av disse momentene.

Økonomi og selvstendighet

Jeg vil være selvstendig. Jeg vil ha penger i lomma. Du får den friheten at du kan kjøpe det du vil selv, ikke be mannen om penger.

Hvis jeg jobbet, hadde alt vært mye bedre økonomisk. Da kunne jeg føle at det var bruk for meg, når jeg er hjemme føler jeg at jeg kaster bort mye av tiden min.

Jeg var rik i [hjemlandet], men jeg måtte flykte fra krigen. Det er stor forskjell på livet mitt før og nå, jeg føler at jeg er en fattig stakkars person her. Derfor klarer jeg ikke sitte stille, jeg er vant til å jobbe. Jeg vil bli selvstendig, komme ut og være til nytte.

Å føle seg verdsatt

Hva er du hvis du ikke jobber? Jeg må bare jobbe, det er noe inni meg, jeg klarer det ikke uten.

Jeg føler at jeg er noen og at jeg kan noe. Det er en deilig følelse – det er ikke bra når man sitter mange år hjemme – når barna er blitt store og kan klare seg selv.

Man føler seg bedre med jobb. Jeg føler at jeg er blitt mye bedre psykisk etter at jeg begynte på kurset [norskkurs]. ... Det

er bra for kvinner å føle seg mer verdt enn hvis de bare er hjemme. Hvis hun bare er hjemme, er det ingen forskjell på henne og møblene. Og hjernen stopper opp.

Å utvikle seg, bli mer selvbevisst og utvide horisonten

Du blir mer aktiv, mer sosial, får med deg hva som skjer i verden og rundt deg, når man er alene kretser man bare rundt det. Ute er det mange som snakker, man får høre manges tanker.

Positive sider er å være ute, at man får mer selvtillit, blir mer bevisst på seg selv. Man får utvikle seg. Da ser man bedre «hva man er», både indre og ytre. Man får målt seg mot andre, får vite hva man kan.

Det positive er at man får betaling for det man gjør. Å ha en inntekt som gjør at man kan ha sin egen bolig. Det er det positive ved å jobbe. Intervjuer: «Er det andre ting?» Jeg vet ikke, kan du gi noen eksempler på hva du mener? Intervjuer: «Noen sier at de får venner, at de blir slappe av å være hjemme, eller andre ting.» Ja, de tingene er også viktige. Men det er mest positivt at man lærer noe nytt hver dag, blir mer kunnskapsrik, forstår mer av samfunnet.

Det er bra å jobbe. Man blir selvstendig så man ikke trenger å be sosialet om penger, man får sin egen lønn. Hvis man sitter hjemme alltid, blir man dum, hvis man bare sitter hjemme og spiser og ser på tv, ikke er aktiv i hodet.

Det er et tyrkisk ordspråk som sier «hjernen som brukes, rustet ikke».

Det er viktig å jobbe i Norge, man får bedre økonomi, man blir opptatt med noe. Det er positivt. Jeg vil komme meg ut for å være opptatt. Intervjuer: «Opptatt, betyr det aktiv?» Nei, jeg mener opp-

tatt med noe i tankene, men det er bra å være aktiv også – hvis vi er hjemme sitter vi bare i sofaen og tenker.

Aktivitet, fysisk og psykisk helse

Jeg synes at man må jobbe for å leve, uten jobb blir man syk psykisk og fysisk. Det er viktig å jobbe.

Det er bra for hele familien, det er bra for helsen min, for fremtiden min. Man blir bare daff av å sitte hjemme, man får ikke rørt seg og sånn.

Du har et mål med dagen, du må gå ut, du er aktiv, du føler deg friskere, hvis du er hjemme, blir du lat, hvis du må på jobb, så kommer du deg ut av huset. Det er positivt at du blir tvunget ut, ellers går du bare der.

Før tenkte jeg at det var «må» jobbe, bare på grunn av pengene. Men nå tenker jeg at det er bra for helsen, sosialt, å snakke med andre, komme seg ut.

Å ha et sosialt liv

Det er veldig bra å jobbe, jeg har jobbet og likte det veldig godt. Mannen min har god inntekt så jeg jobber ikke fordi jeg må tjene penger. Jeg har ikke familien min her, og jeg ønsker ikke å være hjemme. Jeg vil jobbe og treffe andre folk, ikke bare sitte hjemme med barna.

Man tjener penger. Og i Norge er det lite sosialt liv å være hjemme, noen ganger føler jeg at jeg går på veggen. I [hjemlandet] kan man gå ut og leke med barna, der er det andre som også er hjemme – hadde det ikke vært for åpen barnehage og bekjente hadde jeg gått på veggen.

Det er mange positive ting, for eksempel å komme ut og bli kjent med andre mennesker, det er kjedelig å være hjemme.

Man glemmer seg selv, det er veldig positivt å jobbe, for eksempel å komme

hit og snakke og bli kjent med hyggelige mennesker, man er så ensom når man bare er hjemme.

Først og fremst er det fint å få penger. Deretter, man kommer i bedre form fordi man beveger seg mer. Og så er det bra for det sosiale livet. Her [i Norge] har jeg ikke familie og venner. I [hjemlandet] har jeg seks søstre og en bror. Her har jeg ikke moren min, ikke søstrene mine og ikke broren min. Jeg kan ikke være hjemme hele tiden og se på tv.

Lære mer norsk, lære om det norske samfunnet

Jeg tenker at når man har kontakt med samfunnet, tør man mer [å snakke norsk], så da lærer man fortere. Man lærer ikke like godt på kurset. Der er man hele tiden redd for hva læreren sier. Hvis man gjør feil, begynner de andre å le. Det gjør at jeg ikke tør å snakke. Det er det aller viktigste ved å jobbe. At det er lettere å tørre, og lære ved å prøve og feile.

Man får praksis hver dag i å snakke [norsk] og lærer regler – norske regler.

Jeg får lære språk, ha kontakt med andre mennesker, lærer av dem, får erfaring. Jeg liker ikke å være inaktiv.

4.1.3 Om å jobbe eller ta utdanning i Norge

Vi stilte spørsmål til kvinnene om hvordan de tror (eller har erfaring med) at det er å jobbe i Norge. Noen svarte at de ikke vet.

Jeg vet ingenting om det, jeg har ikke prøvd.

De aller fleste hadde imidlertid en mening om det, enten basert på egne erfaringer, eller observasjoner/andres erfaringer. En del henviste til at det å jobbe er positivt i seg selv, uansett – slik vi viste i forrige avsnitt. En del av kvinnene mente at det er lettere

for en kvinne å jobbe i Norge enn det er i deres hjemland.

Her er det ikke som i [hjemlandet]. Hvis kvinner kommer ut i jobb, begynner alle å snakke om henne, tror at hun gjør noe galt. De respekterer henne ikke. Men her blir hun respektert.

Det er lettere her. Det er ingen som spør hvor man har vært eller hva man har gjort.

Det er veldig annerledes enn i [hjemlandet]. Samfunnet er annerledes – de liker ikke at kvinner er ute og jobber, her har vi mye mer frihet.

*Det er enklere her enn i [hjemlandet]. Siden det er så mye støtte, det er trygghet ute på gaten. Som vi ikke har i [hjemlandet]. Her kan jeg gå på jobb, jeg kan gå hvor jeg vil. Der kan jeg ikke gå ut alene. Intervjuer: «Tenker du at det er mer frihet?» *Nei, det er trygghet jeg mener.**

Bare et par av kvinnene vi intervjuet, mener at det er tøffere å jobbe i Norge enn i det landet de kommer fra.

Å jobbe i Norge er slitsomt. I [hjemlandet] har vi mye hjelp, fordi vi bor sammen med familien, og vi kan ha barnepass. Og vaskehjelp, alt det er veldig dyrt i Norge. Det ville være slitsomt med alt som skal gjøres hjemme.

Noen svarer at det nok er bra å jobbe i Norge, men at det er vanskeligere å få jobb her.

Det er bra [å jobbe i Norge], men det er vanskelig å få jobb. Jeg prøvde, men jeg fikk ikke, jeg prøvde å få jobb som pleieassistent, butikkmedarbeider, renhold, alt mulig.

Jeg synes det er viktig å jobbe hvis man får en mulighet, men det er liten mulighet for å få jobb for utlendinger, spesielt hvis de ikke er så gode i norsk.

4.2 Kvinnes egne ønsker om arbeid eller utdanning

4.2.1 Ønske om å jobbe eller ikke jobbe

I intervjuene stilte vi spørsmålet: «Kunne du tenke deg å begynne å jobbe?» På grunnlag av svarene over er det nærliggende å anta at de aller fleste kvinnene selv ønsker å jobbe. Slik er det også, i prinsippet.

Det er få som svarer kategorisk nei på spørsmålet. Et stort flertall sier at «de kunne tenke seg å jobbe» – i dag eller i framtida, heltid eller deltid. Mange vil imidlertid ikke jobbe akkurat nå, eller de har ikke villet jobbe inntil nå. De vil for eksempel vente til barna er blitt større, eller til de selv har lært seg mer norsk. Noen svarer at de ønsker å jobbe, men det må være en deltidsjobb, eller de har andre krav til en jobb som begrenser mulighetene.

I svarene på spørsmålet framkommer samtidig noen av årsakene til at kvinnene ikke ønsker å jobbe/ikke vil jobbe nå. Vi ser nærmere på slike årsaker i kapittel 4.3. Blant de få som svarte klart nei på spørsmålet om de kunne tenke seg å jobbe, er det to som forteller at det er på grunn av helseproblemer.

Før, men ikke nå [kunne jeg tenke meg å jobbe]. Da jeg kom til Norge, var jeg svak psykisk. Da jeg begynte å lære litt, og kanskje ville jobbe, da fikk jeg slitasje, da klarte jeg ikke å søke på jobb. Så det har aldri vært aktuelt å jobbe selv om jeg hadde veldig lyst.

En svarer slik:

Jeg setter mest pris på å være hjemme hvis økonomien går bra. Det er hans oppgave å tjene penger. Men det er greit for meg å jobbe hvis vi ikke klarer det. Mannen min sier at jeg ikke trenger å jobbe. Jeg synes man skal ta noe utdanning først, før man jobber. For å få jobb er det en fordel hvis man har utdanning.

Men hvis jeg må jobbe, så gjør jeg det med en gang, uten å ta utdanning først. Så nå tenker jeg mer at jeg vil ta utdanning hvis jeg skal gjøre noe – så lenge jeg ikke må jobbe.

I den andre enden av skalaen finner vi de som ønsker å jobbe med en gang, ubetinget. Blant disse er det noen som har ønsket å jobbe også tidligere, men ikke har fått jobb, mens andre først den senere tiden har begynt å tenke på jobb.

Ja, nå har jeg lyst til å komme ut fordi barna er blitt store, og jeg vil forbedre språket mitt. Nå har jeg ledig tid fordi barna er på skole og barnehage. Før ville jeg ikke jobbe fordi barna var små.

Ja, selvfølgelig! Heltid? Jeg vet ikke, jeg må tenke over det, for jeg har [helseplager]. Det spørres om jobben passer meg. Hvis den gjør det, er det greit med heltid.

Før var det vanskelig pga. barnet, men nå er jeg helt klar fordi sønnen begynte på skole og SFO og jeg er ikke bekymret [for ham]. Hvis jeg får jobb i dag, begynner jeg med en gang.

Ja, det eneste jeg tenker nå, er at jeg har lyst på jobb. På den skolen der jeg jobbet i tre måneder [i praksis], likte sjefen meg veldig godt, men hun kunne ikke gi meg en bekreftelse på at jeg hadde en vanlig jobb. Men hun likte måten jeg jobbet på. Alltid tenker jeg på å få jobb, jeg gir ikke opp.

De som ikke vil jobbe heltid, forklarer det med at de har omsorg for barn. Det gjelder også mange av dem som sier at de ønsker å jobbe senere. Andre oppgir at de ikke kan søke jobb før de har lært seg bedre norsk.

Nei, det yngste barnet er for lite nå.
Intervjuer: «Kunne du tenke deg det senere?» *Kanskje, men jeg har ikke tenkt over det egentlig, det virker så fjernt. Jeg kan forandre mening, kanskje når barna blir større. Men jeg vil uansett vente en*

stund, det er altfor tidlig nå, den yngste er bare ett år.

Ja, senere. Jeg har lyst når sistemann har begynt på skolen. Jeg vil gjerne jobbe for å lære mer norsk.

Ja, hvorfor ikke? Jeg vil jobbe, men ikke nå – jeg vil vente til sønnen min er to år.

Jeg vil gjerne gå på datakurs, og begynne å jobbe etter det. Jeg ønsker å jobbe fulltid. Hvis jeg har tid, og barna kan gå på SFO. Jeg vil gjerne at de skal gå på SFO. Men først må jeg gjøre ferdig norskkurset, så vil jeg ta datakurs.

Jeg vil veldig gjerne jobbe når jeg har lært bra norsk. Jeg har behov for å jobbe nå, men tenker at det er vanskelig pga. språket.

Det har jeg veldig lyst til, men jeg vil først lære meg norsk. Hvis jeg kunne språket, ville jeg jobbet nå.

Vi stilte spørsmål til kvinnene om de kjenner noen andre kvinner fra samme land som helst vil være hjemme. De fleste svarte ja på det, i alle fall at de «vet om noen».

Jeg vet om mange som er hjemme, men som angrer på at de ikke har søkt om jobb.

Nei, alle jeg kjenner vil gjerne jobbe, men det er ikke så lett når man har barn og hus.

4.2.2 Jobbønsker

Alle som ikke var helt negative til å jobbe, ble stilt spørsmål om hva slags jobb de kunne tenkt seg. Noen svarer «hva som helst». Det er svært mange av kvinnene som svarer «barnehage» på spørsmålet. Hele ti svarer bare «barnehage», og ytterligere sju svarer «barnehage» sammen med andre alternativer.

Kjøkken, lage mat, sy og stikke, barnehage. Det kan jeg og det ønsker jeg. Ellers vanlig vaskejobb.

I Tabell 4.1 oppsummerer vi hvilke yrker/ arbeidsområder som ble nevnt av flest kvinner.

**Tabell 4.1 Hva slags jobb kunne du tenkt deg?
Oftest nevnte yrker**

Barnehage	17
Kjøkken/kantine	7
Butikk	7
Yrker i helse/pleie, omsorg	5
Rengjøring	4
Lærer	3
Frisør, hudpleie e.l.	3

Vi har sett at en del av kvinnene setter som betingelse at jobben er en deltidsjobb, og noen av dem har helt bestemte krav til arbeidstiden. Noen stiller også andre krav.

Jeg vil gjerne at det ikke skal være så mange menn til stede i den jobben jeg skal ha.

4.3 Årsaker til at kvinnene ikke er i arbeid

Noen av grunnene til at kvinnene vi intervjuet, ikke er i arbeid eller utdanning i dag, framgår av beskrivelsen over. Her skal vi se nærmere på årsakene. Vi spurte kvinnene selv om hva som er årsakene til at de ikke er i jobb, og hva de tror er årsaken til at andre de kjenner, ikke er i jobb.

Det er store variasjoner i hvor langt kvinnene står fra arbeidslivet, hvorfor de i dag ikke er i arbeid eller utdanning, og hva de tenker om framtida. Det er naturlig nok et hovedskille mellom dem som har prøvd å få jobb, men ikke har fått noen, og de som ikke har prøvd (ennå). Selv om nesten alle vi intervjuet, svarte at de kunne tenke seg en jobb, er det 30 av de 52 kvinnene som ikke har søkt noen jobber, 22 har søkt. Noen momenter går likevel igjen i begge gruppene, og dårlige norskkunnskaper er ett av dem.

4.3.1 Kvinner som har forsøkt å få jobb

Blant de 22 kvinnene som har søkt jobber, finner vi et flertall av de somaliske og irakiske kvinnene vi intervjuet. Mange av dem svarer at de ikke vet hva som er grunnen til at de ikke har fått jobb. Ellers er disse faktorene vanlige årsaker som blir framhevet av kvinnene selv (i rekkefølge etter hvor mange som nevner dem):

- For dårlige norskkunnskaper
- Lite erfaring
- Mangler utdanning
- Fordi de er innvandrere/har et fremmed navn
- Fordi de bruker skaut

Mange av kvinnene snakket såpass dårlig norsk at det ikke ville vært mulig å gjennomføre noe intervju uten tolk. Det er derfor ikke overraskende at hele 13 av de 22 kvinnene selv henviser til det som en grunn til at de ikke får jobb. Noen mener imidlertid at norskkunnskapene deres er tilstrekkelig gode i den typen jobber de søker.

Jeg har søkt, men jeg mangler språket. Og utdanning. Jeg søkte i fjor i barnehage. Var på intervju. De sa at du må beherske norsk. Jeg skjønnte ikke da hva «beherske» betyr. Man kan ikke oppdra barn uten språk [altså jobbe i barnehage]. Men jeg prøvde. Jeg ble så skuffet, så jeg har ikke søkt igjen.

Det er vanskelig å få jobb i Norge pga. språket. Jeg jobbet med renhold tidligere. Når jeg vasket trappene, kom en og spurte meg om noe, men jeg forsto ikke, han gikk til sjefen og klagde, sjefen ble påvirket av det og jeg fikk ikke jobbe der mer. Jeg har mistet troen på å få jobb.

Jeg vet ikke hvorfor. Kanskje fordi de ikke har noen ledige stillinger. Det er vanskelig å finne jobb. Jeg har jobbet tre steder [praksis i tre måneder]. På SFO var det vanskelig å kommunisere med barna, de snakket veldig fort. Det var bedre i barnehage, der klarte jeg meg fint, kunne

kommunisere med sjefen min og foreldre og alt. Når jeg snakker med dem som er der [hvor hun har praksis nå], mener de at jeg snakker bra norsk.

Jeg har søkt flere jobber, men ikke fått noe. Jeg tror at grunnen til at jeg ikke får jobb, er fordi jeg er utlending, jeg tror ikke det er språk. I [tidligere bosted] fikk jeg jobb og kunne ikke norsk, nå kan jeg litt norsk, men får ikke jobb. Jeg forstår godt norsk når jeg snakker med læreren på kurset, jeg forstår når jeg får jobb, jeg tror ikke språket blir et problem. Jeg har søkt på renhold, alt som er mulig å få for en som meg som ikke har utdanning, hotell, kantine, barnehage. En gang har jeg vært på intervju, ofte skriver jeg søknader, men får bare avslag.

Da jeg hadde vikariatet, søkte jeg en del jobber, men jeg fikk ikke noe respons, så jeg ga opp. Intervjuer: «Hvorfor tror du at du ikke fikk jobb?» Jeg har tenkt på det. Ofte ansatte de en som hadde lengre ansiennitet enn meg.

Jeg vet ikke. Jeg har stor selvtillit. Alle jobbene [praksisplassene] jeg har hatt, har jeg gjort på en bra måte. [...] Så nå tenker jeg at det er kanskje skjebnen, det at jeg skal gå mer på kurs [norsk-kurs]. Jeg har ikke hatt noe ønske om å sitte hjemme. Intervjuer: «Er det noen som sier at du er for dårlig i norsk?» Jeg har ikke hatt problemer i dagliglivet med norskkunnskapene mine. Jeg klarer det som gjelder en jobb, selv om jeg ikke kan formulere meg som en politiker! Jeg har ikke tenkt å bli politiker heller. Alle har gitt meg skryt når jeg har vært ferdig med jobben [praksisen]. Men de har ikke hatt noe ledig, har sagt at de skulle ringe meg hvis det blir noe ledig. Hver gang etter endt praksis, da har jeg vært veldig deprimert, bare ligget en uke i senga. [...] I alle disse årene har vi begge [hun og mannen] søkt på masse jobber. Men med en gang de ser navnene våre, blir søknadene kastet.

Selvfølgelig har jeg prøvd å få jobb. Men de gir ikke jobb til oss utlendinger, de gir bare praksis. Jeg vet ikke hvorfor. [...] Hvis man kan språk, kan man få seg jobb. Intervjuer: «Er språket grunnen til at du ikke har fått jobb?» Nei, jeg tror ikke det har noen sammenheng med det. For jeg vet om mange som har fått jobb, som ikke kan norsk i det hele tatt. Men jeg har heller ikke søkt så mye før, for barna var så små. Men nå er de store, nå vil jeg søke.

Jeg vet ikke hvorfor, for jeg kjenner mange som har utdanning og snakker godt norsk som ikke har fått seg jobb, det er vanskelig å få jobb i Norge. Når jeg prater med dem som har utdanning og har bodd her lenge, så sier de at de er slitne av at de ikke får seg jobb, de har søkt mange forskjellige jobber, men ikke fått noe svar. Jeg har sendt søknader, men ikke fått noe svar. ... NAV skulle hjelpe meg å få jobb, for jeg liker ikke å få sosialhjelp. Dette kurset har jeg søkt på selv, mens jeg venter på at NAV og bydelen skal hjelpe meg å finne jobb. Det er bedre å gå på skole mens jeg venter.

En av kvinnene som snakker bra norsk, og har tatt fagutdanning i Norge, sier:

Når jeg er på intervju – jeg vet ikke helt hvorfor jeg ikke får jobbene. Kanskje de mener at jeg ikke kan bra nok norsk. Jeg føler at jeg er god til å snakke norsk. Jeg skriver kanskje ikke så bra. Kanskje det at jeg er innvandrer, er en hindring. Mange sier «vi trenger mer erfarne kandidater», at de har valgt en med mer erfaring enn meg. Da spør jeg dem: «Er det vanskeligere enn dette? Alt dette har jeg lært på videregående.» Min hindring er at arbeidsgivere ikke gir meg en sjanse.

Noen få av kvinnene som bruker skaut, mener at dét er en grunn til at de ikke får jobb:

Først sier de i barnehagen hvor jeg søkte jobb at jeg må snakke bedre norsk. Men

jeg forstår at de synes det er vanskelig når jeg bruker skaut. På kurset hvor jeg går, skal vi ha praksisplass i barnehage, det er gratis for barnehagen. Selv om det er gratis, får jeg ikke jobb der. De som ikke bruker skaut, har fått praksisjobb. Jeg ble redd for å oppsøke barnehager for å søke jobb.

Til nå [nylig] har jeg vært arbeidssøker, men ikke fått noen svar. Jeg har søkt jobb i mange år, ca. tre-fire. Jeg søkte renhold og vaskeri, jeg hadde ikke noen annen erfaring. Jeg måtte søke de typene jobber hvor man ikke trengte erfaring eller utdanning. Jeg tror selv at de ikke vil ansette noen som bruker skaut, det er min mening, men jeg vet ikke. På intervjuet spurte de «hva skal du gjøre med disse klærne, eller skal du ta dem av?». Jeg sa at jeg kunne ha en mindre hijab som ikke kom i veien når jeg jobbet. Jeg sa at jeg hadde jobbet med de klærne før. Jeg følte at de ikke ville ansette meg når jeg brukte skaut. [...] Men akkurat nå søker jeg ikke jobber, det er 1,5 år siden jeg søkte jobb sist. Jeg har fått [helseproblemer].

4.3.2 Kvinner som ikke har søkt, eller ikke lenger søker, jobb

Blant de 30 kvinnene vi intervjuet som ikke har søkt jobber, finner vi et flertall av de pakistanske, tyrkiske og marokkanske kvinnene. De uttrykker ulike grader av frivillighet i denne situasjonen. Noen få har ikke søkt jobb fordi de ikke har barnehageplass eller fordi de har «gitt opp».

Jeg har søkt på jobb i [arbeidsplass], men jeg fikk ikke jobben. De sa at de bare kan gi jobb til interne søkere. Så lenge de har noen søkere derfra, gir de ikke jobb til noen utenfra. De har førsterett. Så har jeg ikke søkt flere jobber.

Noen få oppgir helseproblemer som årsak til at det ikke er aktuelt for dem å jobbe.

På grunn av helsesituasjonen. Og før, da jeg ønsket det [å jobbe], da måtte jeg først lære litt norsk, men så ble jeg syk.

Andre nevner også helseplager som én årsak til at de ikke har søkt jobber, men da gjerne sammen med andre faktorer. De vanligste årsakene som kvinnene oppgir, er ellers – i rekkefølge etter hvor mange som nevner dem:

- Ansvar for barn og hjem
- De må først lære mer norsk
- De har ikke tradisjon for at kvinner jobber (sies oftest om andre)
- Noen menn ønsker ikke at kvinnene skal jobbe

Ansvar for barn og hjem

Hele 25 av de 30 kvinnene nevner hensynet til barna og annet ansvar i hjemmet som en viktig grunn til at det ikke er aktuelt for dem å jobbe nå, og/eller at de ikke har begynt å tenke på jobb tidligere. Mange mener at barna har behov for at de er hjemme, gjerne til de er tre til seks år. Mange formidler at det er positivt at de kan være hjemme i denne livsfasen, at mannen deres kan forsørge familien. Det er dessuten vanskelig å få til å jobbe hvis man har mange barn. En del viser også til at det er mye å gjøre hjemme, og at mennene i liten grad deltar i husarbeid og/eller de jobber mye.

Jeg synes det er bedre at barna er hjemme med meg, de må bli større før de kan gå i barnehage.

Jeg vil ikke jobbe fulltid, da vil jeg heller drive egen virksomhet. Vil ikke jobbe fulltid mens barna er små, det er bra for dem at jeg har tid til dem. Barna er førsteprioritet. Jeg tror ikke at det er bra for dem å være hele dagen på skolen og SFO, de skal også ha tid til å studere islam, osv. Og de vil ikke gå på SFO. Så jeg vil jobbe kanskje halv tid.

Hvis jeg kunne norsk, kunne jeg tenke meg å begynne å jobbe når den minste

begynner på skolen. Men ikke jobbe hele dagen, bare mens de er på skolen, halv stilling.

Jeg har ikke prøvd å få jobb før fordi barna var for små, og vi hadde ikke barnehageplass heller, bare minibarnehage i fire timer. Og mannen min ville det ikke.

Akkurat nå har jeg ikke søkt pga. barna, jeg får ikke barnehage. Jeg tenker at hvis han får plass i barnehage, kan jeg være ute da. Hvis jeg får en jobb jeg liker, kan jeg søke om barnehage hele dagen. Men jeg vil vente til han i midten begynner på skolen, hvis jeg får jobb kan jeg søke om SFO til ham. Hvis jeg får en god jobb, vil jeg ikke gå glipp av den.

Det er forskjell på når kvinner jobber og menn jobber. Når vi jobber, tenker vi på barna og jobben og huset, og alt vi har ansvar for. Vi blir stresset. Mennene tenker bare på jobben – vi har jo hele ansvaret. Men hvis man tenker seg litt om, er det likevel bra [å jobbe].

Det er hardt arbeid, siden man skal jobbe og gjøre husarbeidet også. Men dere har jo likestilling. Hos oss skal hun jobbe hjemme i tillegg. Hvis man klager, så kan mannen bare si: «Det er ditt valg å jobbe.» Jeg synes det hadde vært bedre med likestilling hjemme. Hvis hun også jobber. Men det er ikke noe å diskutere. Men jeg som er hjemme, kan ikke komme og si at han skal gjøre mer – siden han jobber i 12 timer, og det er han som forsørger oss. Vi [kvinner fra hjemlandet] tenker også mest på barna, og vi synes ikke barnehage er så bra. Og barna kan bli syke. Vi tenker på barna hele tiden når vi jobber. Vi er mer opptatt av barna våre enn dere. For eksempel tenker vi at ingen andre kan passe på barna våre. Jeg tror det er bedre for barna å være hjemme i stedet for barnehage.

Hvis jeg jobbet, ville nok ikke mannen min gjøre mer hjemme, for han er så sliten

når han kommer hjem fra jobben, han må slappe av. Men han hjelper i helgene.

Vi stilte spørsmål til alle kvinnene, uavhengig av deres egen situasjon, om de kjenner andre kvinner fra samme land som ikke ønsker å jobbe, og hvorfor de tror det er sånn. Det er stort sett de samme momentene som går igjen her.

Jeg vet ikke helt hvorfor de ikke ønsker å jobbe – alle har jo sine tanker og problemer. Mange har mye å gjøre hjemme. For eksempel mannen min, han ser jo på meg at jeg går på kurset og er aktiv. Til å begynne med ba jeg ham om hjelp, men han er ikke flink til å hjelpe. Nå har jeg sluttet å be. Men han har begynt å gjøre noen ting av seg selv. Han har sett at jeg er sliten.

De har ikke tid fordi de har så mye å gjøre. Noen har fem-seks barn. Husarbeid hele tiden. Og barna har ikke tid til å hjelpe mamma pga. mye lekser og sånn.

Fordi de har familie, og mannen er ikke hjelpsom. Man må ha en [mann] som sier du kan klare det – at vi kan dele på jobben. Én person kan ikke gjøre alt.

Ja, jeg kjenner mange. Som sier at de vil være hjemme og lage mat og passe barna, de synes at Norge er et stressland. Hvorfor vil du jobbe, du må være hjemme og passe barna dine, sier de til meg. De synes ikke utdanning er viktig, de synes det er nok å lage mat og rydde hjemme. En mor har barna sine, det er det viktigste, sier de til meg. Hvorfor stresser du, vær hjemme, du har fem barn! De oppmuntrer meg ikke til å jobbe.

Noen liker det [å være hjemme], noen liker det ikke. De som har mange barn, må passe barna. Damer fra [hjemlandet] har mye å gjøre hjemme, de lager mat, det tar mye tid. Det er kanskje noe annet for norske. Noen menn vil at damene skal jobbe. Noen menn vil ikke at damene skal

jobbe: Fordi da får de ikke tid til å gjøre husarbeid – rydde, vaske, lage mat, dette krever tid. Intervjuer: «Hva med kvinner med store barn?» Mange kan ikke norsk. Og selv om de har store barn, må de jobbe hjemme, for eksempel vaske, lage mat, vaske klær osv. for de store barna. Vi lager mat så lenge barna bor hjemme, og de bor hjemme lenge. Damer fra [hjemlandet] er ikke så sterke som norske damer: De spiser ikke sunn mat, trener ikke [...].

Det kan være sykdom eller de har menn som klarer å forsørge familien. Noen mener at det er bedre å være hjemme, de må ikke jobbe av økonomiske grunner, og tenker det er bra å være hjemme for barna. Mange er redde – norsken er nøkkelen for å kunne jobbe. Jeg tror mange som er hjemme, egentlig kunne tenke seg å være i jobb.

Fordi de klarer seg bra økonomisk, det er jo mer slitsomt å jobbe enn å ikke jobbe. Etter at barna er blitt store, tjener jo barna penger, så da er det ikke nødvendig for moren å jobbe.

Mange har små barn. Og ektefellene forsørger dem, så de trenger ikke å jobbe. Og noen menn nekter dem å søke om jobb. Men det gjelder ikke så mange, kanskje fem prosent.

Manglende norskkunnskaper

18 av de 30 kvinnene som ikke ønsker å jobbe nå, oppga som én grunn at de er for dårlige i norsk, og først må lære mer. Det gjelder mange av dem vi hadde rekruttert fra norskkurs, og som nylig hadde begynt å tenke på å komme ut i arbeidslivet. Blant dem som har bodd i Norge relativt lenge, er gjerne årsaken til at de ikke har lært seg bedre norsk før, at de har vært hjemme med barn. Vi så noen eksempler på det i forrige avsnitt. For dem har barna vært grunnen til å være hjemme inntil nå, mens når barna er blitt store nok, er norskkunnskapene en viktig hindring.

Jobb? Det er ikke mulig å jobbe når jeg ikke kan norsk. Først må jeg lære norsk, etterpå kan jeg ha jobb. For eksempel med regnskap, det jeg har lært i [hjemlandet], jeg tenker at jeg kan jobbe med det her også senere.

Jeg fant ut at jeg må gå på norskkurs før noe annet. En venninne av meg fortalte om kurset. Jeg gikk innom, og så fikk jeg begynne.

Jeg må lære mer norsk. Når mannen min ble syk, fant jeg ut at jeg måtte gå på kurs, jeg fikk vite om kurset av naboen min.

Jeg har ikke søkt, men jeg ønsker jobb. Jeg har søkt før, men sjefen [i praksisen] sa: Du må lære litt mer, kanskje du får fast jobb. Jeg kan få jobb der, tror jeg, jeg ønsker det. Når jeg blir bedre i norsk.

Jeg har ikke søkt jobber. Jeg har snakket med kontaktpersonen min om det. [...] Men hun sa at jeg kommer ikke til å få jobb uten norskkurs. Derfor har jeg ikke søkt jobber. Men jeg synes ikke jeg lærer så mye på det kurset. Jeg har mistet håpet.

Jeg har ikke søkt jobb. Jeg kan jo ikke noe annet enn det jeg har jobbet med fra før. Jeg jobbet som frisør. Men her vet jeg ikke hva jeg kan jobbe med. Jeg vil lære mer språk først.

Lite tradisjon for at kvinner deltar i arbeidslivet

I kapittel 3.3.1 så vi at mange av kvinnene kommer fra samfunn der det ikke er vanlig at kvinner jobber, og at de selv ikke har noen erfaringer fra arbeidslivet. En av dem vi intervjuet, formidlet at hun «både ønsker og ikke ønsker å jobbe», og hun forklarer at det for en del kvinner kan være skremmende å bevege seg ut i verden utenfor hjemmet.

Vi er ikke vant til å jobbe i [hjemlandet]. Så man blir redd, vi har ikke lært det. Hvis du sammenlikner med en thailandsk

kvinne i Norge – det er stor forskjell. Hun er vant til at allerede når hun bodde hjemme sa foreldrene at du må ut og tjene penger. Sånn er det ikke hos oss. De fleste kvinner i [hjemlandet] har det på den måten. Derfor er det ikke så lett. Hvis du kom til [hjemlandet], ville du ikke klare å være hjemme hele tiden. Det er hva vi er vant til, du er vant til noe annet. Nå følger jeg datteren min på trening, men sånne ting drev ikke jeg med da jeg var barn. Så hun vil bli vant til det. For henne vil det bli naturlig. Jeg håper at barna våre blir bedre enn oss. Og mennene finner jo jobb med en gang, selv om de ikke er så gode i norsk. De er vant til å leve ute. Jeg er vant til å leve hjemme, så jeg er redd. Derfor tenker jeg at det ikke egentlig er språk, det sitter i oss – vi tenker at vi greier det ikke.

Noen av de kvinnene vi intervjuet, særlig fra Tyrkia og Marokko, formidlet indirekte liknende opplevelser. De har lav selvtilit i møte med det norske samfunns- og arbeidslivet. Det har dels med svake norsk-kunnskaper og lite utdanning å gjøre, dels med at de kommer fra et samfunn med et helt annet arbeidsliv, og helt andre tradisjoner for kvinners arbeid enn vi har i Norge. Det er i dette lyset vi må forstå atferden til de kvinnene som har gitt opp å forsøke å få jobb, etter bare å ha gjort ett mislykket forsøk. Det kostet dem mye å våge å søke jobb, og et avslag reduserer selvtiliten når det gjelder å prøve igjen.

Selv om det ikke er mange som direkte forklarer sin egen tilpasning med de tradisjonene eller normene de er vant til fra hjemlandet, er det flere som sier det om andre.

De er ikke vant til å jobbe, ikke vant til at kvinner jobber. Det er typisk for innvandrere fra [hjemlandet].

Mange som kommer fra landsbygda, jobber ikke. De er ikke vant til det, og mennene tåler ikke at damene er ute og jobber. De som kommer fra byen, jobber ofte.

I store byer i [hjemlandet] jobber kvinner, og mange har lyst til å utdanne seg. Jeg hører også fra folk at det ikke er nok med én lønn lenger der heller. Mange jenter tar universitetsutdanning for å tjene penger til familien. Dessuten er utdannelse status, det er mer og mer press for å være i jobb. Og det er blitt mer vanlig å være i barnehage. Men det er vanskelig å studere, man må ha leksehjelp som man må betale for, og det er for få universiteter – det er vanskelig å få plass.

Normer og mennenes holdninger

Tradisjoner fra hjemlandet kan dels handle om hva man er vant til og har trening i, dels om rådende normer. Vi stilte kvinnene spørsmål om de selv synes at kvinner bør jobbe eller ta utdanning, eventuelt hvorfor ikke. Selv om en del er mest fortrolig med at kvinner ikke jobber, og henviser til at det er en del av kulturen der de kommer fra, er det få som sier seg «enig i» denne tradisjonen eller kulturen.

Det er så å si ingen som svarer bestemt nei på spørsmålet om kvinner bør jobbe, og to tredeler av kvinnene svarer ubetinget ja. For noen er det en selvfølge, ofte fordi de har jobbet før. Noen formidler at det er noe de mener nå, etter å ha bodd en stund i Norge.

Noen legger vekt på at det må være opp til den enkelte:

Etter min mening burde de jobbe. Men alle har jo sine egne problemer og grunner. Jeg synes det er bra at de jobber. Men alle har sine egne tanker om det.

Det er jo etter hver enkelts eget behov. Og hvilke konsekvenser det har for dem. Kanskje de ikke får lov av familien. Kanskje de ikke har tid, kanskje de har for mye å gjøre hjemme. Det er forskjellige grunner. De må velge selv.

Mange mener at kvinner bør jobbe, men ikke mens barna er små, eventuelt bør

de jobbe deltid. Det gjelder naturlig nok mange av dem som selv er eller har vært hjemme til barna har vært ganske store.

Alle bør jobbe, men ikke med små barn. Men hvis du har en 4-åring, og hvis du har friske barn. Det er bra for alle å jobbe.

Jeg tror det er bedre for barna å være hjemme i stedet for barnehage. En dag-mamma du stoler på, kan være greit. I barnehagen er det for få voksne per barn, barna får for lite oppmerksomhet. De må ha mye oppmerksomhet.

Flere mener at barna bør være hjemme med mor til de er tre til seks år gamle. Vi stilte spørsmål om hva de trodde barna deres ville synes hvis de jobbet. Mange har relativt små barn, slik at spørsmålet var lite relevant. Men de fleste som mente noe om dette, mente at barna ville se det som (overveiende) positivt.

De sier: «Mamma, vi blir glad når vi ser at du klarer deg så bra.» De er stolte av meg. Jeg føler at de som ikke kan norsk, ikke får den samme respekten fra barna sine.

Det var barna som ville at vi [hun og vennen] skulle ut av huset. Sønnen min har fått meg ut for å gå på norskkurs.

Barna vil at jeg skal komme meg ut. Man blir jo mer selvstendig når man er ute og jobber. Barna ønsker det.

De kom nok ikke til å si noe, hvis jeg gjorde alt likevel, lagde mat til dem og var der når de kom hjem fra skolen.

De ville synes at det var bra for meg, og det ville være for barna. Men bare deltid, for de liker også at jeg er hjemme. De liker ikke SFO. Men de sier «Gå på jobb, alle mammaer jobber». Men de liker ikke SFO.

Vi stilte også spørsmål om hva mannen ville synes om at de jobbet. Omtrent halvparten av kvinnene svarer at mennene deres ville synes det var positivt om de jobbet.

Han støtter meg veldig – han sier «gå ut og få deg noe å gjøre. Hvis du skal være hjemme hele tiden, får du hodepine.»

Mannen min blir også glad. Jeg var deprimert og tenkte hva er livet mitt – bare lage mat. Mannen min sa «gå ut og få en jobb – få venner». Så jeg går på kurs og får venner. Mannen min synes det er bra og vil hjelpe til.

Han ville bli lykkelig hvis jeg jobbet. «Gå på jobb, ikke vær hjemme, for da krangler du hele tiden med meg, gå ut og jobb,» sier han. Nei, mannen min gjør ikke husarbeid – han kan gi mat til barna eller skifte bleie – ikke noe annet. Hvis jeg jobber, kommer vi til å krangle. Jeg må vaske lørdag og søndag, kanskje han hjelper til litt, det er ikke sikkert.

Han ville synes det var bra. De fleste menn fra [hjemlandet] synes det er positivt i dag, men da må menn også inn i kvinnens rolle – lage middag osv. Det er uvant med menn som jobber i hjemmet. Vi [hun og mannen] deler på husarbeidet. Mannen min har hjulpet moren sin tidligere, det kommer altså an på familiebakgrunnen. Det ligger litt mer i [hjemlandets] kultur enn i Norge at menn ikke gjør husarbeid.

Han sier ingenting til det, tror jeg: «Hvis du finner noe du liker.» Fordi han er blitt vant til det, han har bodd så lenge i Norge. Det var han som sa du må gå på norsk-kurs, han betaler T-banebillett for meg.

Selv om en del kvinner nevner at mange menn ikke ønsker at kvinnene skal jobbe, er det flere som sier det om andre enn om seg selv, og med et par unntak, tar kvinnene selv avstand fra denne holdningen, og noen gjør narr av den.

Kanskje de [kvinnene] ønsker det, men familien og mannen ønsker ikke at de skal jobbe, de må være hjemme og ikke gå ut.

Det er mange menn som ikke vil at kvinnene skal ut og forstå mer, lære seg å «tegne spørsmålstegn til mannen». De fleste er det sånn med.

*Mannen min ville kanskje sagt nei. Han ville nektet meg, for han tenker litt gammeldags at damene må være hjemme. Det holder med husarbeid. Mennene vil ikke gjøre noe hjemme, det er grunnen. Intervjuer: «Er det vanlig at mennene tenker sånn, de som er fra [hjemlandet]?» *Ja, det er jo en del. Noen har giftet seg med kvinner som er ferdig utdannet, men de har avtalt at hvis de skulle gifte seg, skulle hun være hjemme. For de vil at alt skal være klart når de kommer hjem fra jobben.* Intervjuer: «Tenker mennene annerledes i dag?» *Du kan ikke si at alle tenker på samme måte – men mange mener nok at kvinner skal være hjemme til barna kanskje er tre år. Men ingen av de unge i min familie tenker sånn. Også i [hjemlandet] kan du finne begge deler.**

Mange menn fra [hjemlandet] liker det ikke så godt hvis damene jobber sammen med norske menn. Ikke alle, men særlig de som har vokst opp i [hjemlandet], de er redde for at damene skal finne en norsk mann ... [hun ler]. Jeg tuller med mannen min om dette. Jeg sier «jeg skal gå og finne en norsk mann som gjør husarbeid».

Noen av kvinnene gir uttrykk for at mannen deres ikke ville like det om de jobbet, eller at han ikke likte det før. Én av kvinnene vi intervjuet, var blitt utsatt for direkte tvang. Med dette unntaket framstiller de ikke mennenes holdning som fasttømret: Noen ganger har han endret mening, andre ganger ser hun muligheten for at han kan endre mening i framtida. Kvinnene kan forhandle.

De framstiller ofte mannens holdning som et resultat av at han ikke ønsker å gjøre noe særlig hjemme.

Min mann vil ikke at jeg skal jobbe. Jeg tror hvis jeg lærer meg norsk, da skal jeg snakke én gang til [med ham] om dette.

Nå er det ok, men før ... Mannen min var ikke interessert i at jeg skulle jobbe, så da begynte jeg på kurs i stedet. Men nå ser han at jeg har glede av det, så nå er det ok med praksis. Men han sier: «Bare barnehage, ikke noe annet.»

Egentlig liker han det ikke, men jeg ønsker å jobbe senere for å bli bedre i norsk. Jeg trenger ikke jobbe pga. økonomien. Kanskje mannen min sier at det er greit at jeg jobber når jeg kan mer norsk enn i dag.

Han vil nok ikke si noe spesielt. Han vil kanskje ikke like det veldig, men han kan ikke nekte meg det hvis jeg ønsker det selv.

Han sier at hvis jeg klarer både å passe på barna og jobbe ute, er det greit.

Ja, nå synes han det er greit, men ikke før. Nå trenger vi mer penger når barna vokser, det er mye de vil ha, husleien er veldig dyr, det er mange regninger. Det vil hjelpe økonomien i familien mye hvis jeg jobbet.

Ja, han synes det er greit. Ikke da barna var små, da likte han det ikke. Men når barna begynner på skole, er det greit å jobbe.

Et par av kvinnene uttrykte at de synes det er riktig at mannen bestemmer.

I religionen og kulturen vår skal ikke kvinnene jobbe så mye hvis man kan klare seg. Men hvis mannen sier det, kan man jobbe. Mange får ikke lov til å jobbe av mannen sin. Jeg vil av og til [begynne

å jobbe], men mannen min sier at han jobber og tjener nok penger. Da sier jeg greit, ok. Men da må han også kunne skaffe alt vi trenger, da vil jeg ikke høre noen klager. Han gir meg månedspenger fast, som jeg kan bruke på meg selv. Jeg kan ikke ødelegge forholdet og alt vi har bare pga. at jeg vil jobbe.

Det er svært få av kvinnene som tror at andre familiemedlemmer vil uttrykke noen negative meninger dersom hun begynte jobbe. Noen svarer at svigerforeldre eller andre kanskje ikke vil bli glade, men «de kan ikke bestemme». De fleste forventer at andre rundt dem skal synes det er positivt, og støtte henne. Noen få unntak:

Intervjuer: «Du sa tidligere at foreldrene dine ikke ville latt deg få lov til å jobbe i [hjemlandet]. Hva sier de nå?» *Svigerfamilien min bor i Norge. De er nok ikke glad for det [at hun vil jobbe].*

Hvis jeg sa jeg skal jobbe, hvis jeg tvang det igjennom bare fordi jeg ville det selv, da ville familien si: «Du har det jo bra, hvorfor skal du jobbe? Har du det ikke bra, med mannen og barna, og huset?»

Det er avhengig av situasjonen. Kanskje de tenker at det er bra for oss økonomisk hvis jeg jobber. Og de kan ikke nekte meg det.

5 Analyse: Variasjoner og mønstre

I dette kapitlet sammenfatter og systematiserer vi informasjonen fra intervjuene, og relaterer denne kunnskapen og informasjonen fra statistikken til problemstillingene i prosjektet: Hvem er innvandrerkvinnene med ukjent status, og hva er årsakene til at de ikke deltar i arbeidslivet eller i utdanning?

Innvandrerkvinnenes historier er hver for seg unike. Vi mister en del informasjon når vi systematiserer funnene, men vi kan oppnå ny innsikt. Vi trekker først fram fellestrekk som gjelder for *mange* av dem vi intervjuet, og ser deretter på noen viktige skillelinjer.

5.1 Fellestrekk

Det viktigste fellestrekket hos de kvinnene vi intervjuet, er at mange har dårlige ferdigheter i norsk, også etter relativt mange år i Norge. Det har stor betydning, både for jobbmulighetene for dem som ønsker jobb, og for deltakelse i samfunnet ellers for dem som ikke ønsker jobb. Ikke minst vil det ha betydning for kvinnenes muligheter til å *velge* hva de ønsker.

Det er vanskelig å få kunnskap om rettigheter, muligheter og plikter i det norske samfunnet, og i det norske arbeidslivet, dersom man ikke forstår norsk. For dem som har et nettverk av personer som kan «guide» dem, trenger ikke problemet være like stort som det er for dem som ikke har det. En kvinne som lever «uten språk» i en fremmed kultur, blir imidlertid svært sårbar for hva andre formidler.

Dårlige norskkunnskaper bidrar til å forklare lav yrkesdeltakelse *både* blant de kvinnene som har søkt, og blant dem som ikke har søkt, jobber. Både blant de kvinnene som kom til Norge for å gifte seg, og blant dem som kom som flyktninger, har det ofte vært hindre for å lære norsk på et tidlig tidspunkt etter at de kom til Norge.

Et annet fellestrekk er kvinnenes familie-situasjon. Blant de kvinnene vi intervjuet, er en stor andel gift og har barn, i gjennomsnitt har de flere barn enn kvinner som ikke har innvandret. Det bekreftes av statistikken. Hvilken betydning det har for deres deltakelse i samfunnet, kan variere, avhengig av hvilke normer og tanker de har knyttet til omsorg for barna, og hvilke kjønnsroller som råder i familien.

Uansett vil det å få barn, og få dem tidlig, øke sannsynligheten for å framstå i statistikken med ukjent status. Grunnen er at de i «permisjonstiden» ikke vil være registrert som sysselsatte eller med noen ytelse, dersom de ikke har deltatt i arbeid eller tiltak før de fikk barn. De kvinnene vi intervjuet, var i gjennomsnitt 23 år gamle da de fikk sitt første barn.

Et tredje fellestrekk er at innvandrerkvinnene har et relativt lavt utdanningsnivå, men her er det også en del forskjeller. De som har noe arbeidserfaring fra det landet de utvandret fra, har i de fleste tilfeller erfaring som er lite relevant i det norske arbeidsmarkedet.

5.2 To sentrale spørsmål

Det er to forhold som har stor betydning for årsakene til at kvinnene har den tilpasningen de har til arbeidslivet:

- Hva de flyttet fra
- Hva de flyttet til

I IMDi-rapporten *Kvinner og arbeid* gruppe-res ulike barrierer for yrkesdeltakelse blant innvandrerkvinner i individuelle, kulturelle og strukturelle/institusjonelle barrierer.⁶ De individuelle barrierene består av blant annet svake norskerdigheter og kvalifikasjoner, de kulturelle av holdninger blant kvinnene,

⁶ IMDi-rapport 3-2007: Kvinner og arbeid. *Utfordringer for kvinner med innvandrerbakgrunn.*

deres nærmiljø og hjelpeapparatet, og de strukturelle barrierene består av økonomiske incentiver, svakheter ved kvalifiserings-systemet, diskriminering mv. Som vi har sett kan de samme typene faktorer være relevante for mange av de kvinnene vi har intervjuet.

Det er imidlertid store variasjoner blant kvinnene med ukjent status. Det er også noen klare mønstre, og disse kan tilbakeføres til de mer generelle spørsmålene «hva de flyttet fra» og «hva de flyttet til». Det som oppfattes som holdninger, kan for eksempel bunne i så vel strukturelle som sosiale og kulturelle faktorer i det samfunnet de flyttet fra, og holdningene og normene blir påvirket av den livssituasjonen de flytter til. Det er i kvinnes livshistorie vi kan forstå bakgrunnen for deres tilpasning til det norske arbeidsmarkedet.

5.2.1 Hva flyttet de fra?

Det er en rekke kjennetegn ved kvinnes historie som påvirker deres yrkesdeltakelse i Norge. Hva slags samfunn og situasjon har de utvandret fra? Hva har de med seg? Det kan være krigsopplevelser og forfølgelse. Det kan også være at de kommer fra et samfunn/kultur med normer om kvinners yrkesdeltakelse og kjønnsroller generelt som er svært ulike de norske. Det kan være at de kommer fra et samfunn med en svært annerledes næringsstruktur og arbeidsmarked enn det norske, det gjelder særlig hvis de kommer fra rurale områder. Utdanningssystemet i det landet de har utvandret fra, har selvsagt betydning. Mange har lav selvtillit i møte med det norske samfunnet, noe som igjen hindrer deltakelse, og de kommer inn i en ond sirkel. Slike forhold vil være mer eller mindre felles for kvinner fra samme land/samme geografiske område. Familiens sosioøkonomiske status i hjemlandet kan imidlertid variere individuelt, og vil også ha betydning.

Noen av de forholdene vi har listet opp her, har vi ikke informasjon om i undersøkelsen. Vi har likevel en del informasjon som

synliggjør at det er systematiske forskjeller mellom kvinnene, og vi fikk i intervjuene indirekte annen informasjon om det samfunnet de hadde flyttet fra.

- Om de er flyktninger
- Deres utdanningsnivå
- Deres arbeidserfaring fra hjemlandet
- Hvorvidt de i dag ville hatt arbeid i hjemlandet – tradisjoner
- Hvilke normer og holdninger de opplever om kvinners rolle i arbeid og hjemme

5.2.2 Hva flyttet de til?

Alle kvinnene innvandret til Norge, og de fleste til Oslo, men de flyttet inn i svært ulike situasjoner. Noen har kommet som familieinnvandrere til en mann som forsørget dem. Andre kom som flyktninger, gjerne sammen med eller etter en mann som heller ikke hadde arbeid. Noen har forventet å forsørge seg selv. Noen kom inn i et større nettverk av slektninger og venner, andre hadde ikke noe nettverk i Norge fra før. Noen kom svært unge og fikk barn kort tid etter at de kom til Norge, andre kom hit med barna sine. Noen få har tatt utdanning i Norge.

Hvilken situasjon kvinnene flyttet inn i, har stor betydning for deres valg med hensyn til arbeid, og deres behov for livsoppholdstiltak og tiltak. Fra intervjuene har vi blant annet informasjon om

- innvandringsgrunn
- sivilstatus, barn og alder da de kom til Norge
- hvorvidt mannen har arbeid
- sosialt nettverk

Også disse faktorene varierer systematisk etter nasjonalitet – først og fremst fordi de ulike nasjonalitetene har innvandret til Norge på ulikt grunnlag, og også fordi det i ulik grad finnes miljøer av innvandrere fra samme land/samme område eller slekt som allerede bor i Oslo.

5.3 Nasjonalitet som kategori

Med en forenkling kan vi dele de innvandrerkvinnene som vi intervjuet, inn i tre grupper, etter noen av kjennetegnene over:

- de pakistanske kvinnene
- de tyrkiske og marokkanske kvinnene
- de somaliske og irakiske kvinnene

De tre gruppene er om lag like store, med 17-18 kvinner i hver. Selv om vi ikke kan gjøre noen statistisk analyse av svarene, og vi ikke kan generalisere til alle innvandrerkvinner med ukjent status, gir intervjuene et klart inntrykk av et mønster. Nasjonalitet er selvsagt ingen forklaring på kvinnes tilpasning, men en kategori som samler liknende historier med hensyn til hva kvinnene har flyttet fra, og hva de har flyttet til. I Tabell 5.1–Tabell 5.4 viser vi noen indikatorer på det.

De to første gruppene – de pakistanske og de tyrkiske og marokkanske kvinnene likner hverandre på flere måter – mens de somaliske og irakiske kvinnene skiller seg klart fra de andre. Årsaken er at innvandringsgrunn er en av de mest sentrale variablene, og det kan også se ut som om de somaliske og irakiske kvinnene har noen andre erfaringer fra hjemlandet når det gjelder hvor vanlig det er at kvinner jobber.

5.3.1 Pakistanske, tyrkiske og marokkanske kvinner med ukjent status

Ingen av de pakistanske, tyrkiske eller marokkanske kvinnene vi intervjuet, har kommet til Norge på grunn av flukt. De har kommet til Norge som familieinnvandrere, det vil si for å gifte seg med en mann fra samme nasjonalitet som bodde i Norge fra før (det er den største gruppa), eller blitt familiegjenforent med mannen som tidligere har kommet til Norge for å jobbe, eventuelt blitt familiegjenforent med foreldre eller søsken (det gjelder noen få). De tilhører de «gamle» innvandergruppene i Norge.

Blant de kvinnene vi intervjuet, er gruppen av pakistanske kvinner den mest

homogene. De er også den største gruppen innvandrerkvinner i bydelene, og samtidig den gruppen hvor den største andelen ikke er i jobb, utdanning eller mottar livsoppholdsytelser – det gjelder 42 prosent av alle pakistanske kvinner i yrkesaktiv alder som har minst tre års botid i Norge. De tyrkiske og marokkanske kvinnene er en noe mindre homogen gruppe. Andelen av dem som har ukjent status, er henholdsvis 23 og 27 prosent.

Statistikken (se kapittel 2.3) viser at en stor andel av de pakistanske kvinnene i de fem bydelene er i aldersgruppen 25–39 år, en svært høy andel av dem er gift og har barn, og mange av dem har lang botid i Norge. Langs disse kjennetegnene likner også de tyrkiske og marokkanske kvinnene på de pakistanske. Ifølge statistikken likner de tre nasjonalitetene imidlertid også på kvinner fra andre land – for eksempel kvinner fra Sri Lanka, hvor andelen med ukjent status er vesentlig lavere. Disse kjennetegnene forklarer altså lite i seg selv. Blant kvinner fra Sri Lanka er det imidlertid en høyere andel som har videregående eller høyere utdanning, noe som kan være en viktig forklaringsfaktor.

Som nevnt tidligere er det 13 av de 18 pakistanske kvinnene vi intervjuet, som kom til Norge for å gifte seg, og de kom mens de var sent i tenårene eller tidlig i 20-årene. Blant de tyrkiske og marokkanske kvinnene er det noe større spredning med hensyn til når de kom til Norge, og noen flere kom sammen med eller etter en mann som allerede bodde her. De yngste av dem kom for å gifte seg, mens de noe eldre kom etter mannen.

Mange av kvinnene fra de tre landene kommer fra et samfunn/miljø der det er lite vanlig at kvinner jobber ute, og de som kommer fra de mest rurale områdene, har eventuelt erfaring med en næringsstruktur/arbeidsliv som de i liten grad kan trekke veksler på i Norge.

I Tabell 5.1 ser vi at bare 4 av de 18 pakistanske kvinnene hadde jobbet noe før de kom til Norge, de resterende gikk på skole (noen var barn), eller hjalp til hjemme i familien. 6 av de 16 tyrkiske og marokkanske kvinnene hadde jobbet, resten var hjemmeværende.

Tabell 5.1 Hva gjorde du i («hjemlandet»)? Antall

	Pakistan	Tyrkia og Marokko	Irak og Somalia
Var hjemme	6	10	5
Skole/var barn	8	0	2
Jobbet	4	6	10
Sum	18	16*	17

* Én av de 17 kvinnene vi intervjuet i denne gruppa, var født i Norge

Kvinnene fra de tre landene har lite arbeids erfaring fra før de kom til Norge, og mener heller ikke at de ville ha vært i jobb om de ikke hadde kommet til Norge. Det gjelder 15 av de 18 pakistanske kvinnene (se Tabell 5.2), men blant de marokkanske og tyrkiske kvinnene er det noen flere som svarer at de tror de ville ha vært i jobb.

Tabell 5.2 Ville du ha vært i arbeid eller utdanning hvis du hadde bodd i («hjemlandet»)? Antall

	Pakistan	Tyrkia og Marokko	Irak og Somalia
Nei	15	9	1
Ja	3	5	14
Sum*	18	14	15

* Noen av kvinnene ble av ulike grunner ikke stilt dette spørsmålet

Mange av de kvinnene vi intervjuet fra de tre landene, kom til Norge som ganske unge, da de var rundt 20 år, og så å si alle som har barn, fikk det tidlig i 20-årene.

Tabell 5.3 Alder da kvinnene kom til Norge. Antall

	Pakistan	Tyrkia og Marokko	Irak og Somalia
0–13 år	3	1	1
17–23 år	13	9	1
24–29 år	2	2	7
30 år eller mer	0	5	8
Sum	18	17	17

Et stort flertall av de pakistanske kvinnene fikk med andre ord barn kort tid etter at de kom til Norge for å gifte seg, det gjelder også en del av de tyrkiske og marokkanske kvinnene. Det innebærer flere ting. For det første ble det forventet at mannen skulle forsørge dem, og han var i stand til å forsørge dem siden han var etablert i Norge. For det andre var det lite aktuelt for dem å gå på norsk kurs den første tiden de var i Norge.

De fleste av dem er opptatt av at de bør være hjemme med barna til de er minst tre år gamle, kanskje helt til de begynner på skolen. Dette oppfattes dels som en norm, dels er det vanskelig å klare alt, med et kjønnsrollemønster hjemme som innebærer at det stort sett er kvinnene som har ansvaret for barn og hjem. Mange av mennene deres er dessuten skeptiske til at kvinnene skal jobbe.

Det er også slik at terskelen for å gå ut i jobb på et tidligere tidspunkt etter en fødsel er høyere enn for de fleste norskfødte kvinner som får barn, siden de ikke har noen jobb å gå tilbake til etter en periode hjemme, og ikke noe særlig utdanning eller erfaring som de vil få avkastning av. Når alternativet er kostnader til barnehage og SFO, tap av kontantstøtte og en relativt dårlig betalt jobb, kan det oppleves som lite attraktivt i forhold til de gevinstene de opplever ved å være hjemme med barna.

For de kvinnene som får tre-fire barn, betyr dette at de ikke er «klare» for å gå ut i

arbeidslivet før de har bodd i Norge i 10–14 år. De fleste vi intervjuet, har et ønske om å jobbe når barna er blitt store, idet de har et positivt bilde av det å være i jobb. Men mange må da starte med å lære norsk, og de har som regel ingen arbeidserfaring eller yrkesutdanning, verken fra hjemlandet eller fra Norge. Det var på dette tidspunktet vi traff mange av dem.

Hva skiller de pakistanske fra de tyrkiske og marokkanske kvinnene? Det er som sagt vanskeligere å si noe generelt om de tyrkiske og marokkanske kvinnene som vi intervjuet, enn om den pakistanske gruppa som er mer homogen. Blant de tyrkiske og marokkanske kvinnene er det som nevnt noen færre som kom til Norge for å gifte seg, flere av dem var gift i hjemlandet, og kom til Norge sammen med eller etter mannen sin. Noen hadde oppdratt barna alene i hjemlandet mens mannen jobbet i Norge. Det er med andre ord noe større aldersspredning for når de kom til Norge. Det er et par kjennetegn som synes å skille de to gruppene mer systematisk.

For det første er det en forskjell i hva *de flyttet fra*. De fleste kvinnene vi intervjuet fra Tyrkia og Marokko, har kortere utdanning enn de pakistanske kvinnene, de har stort sett gått på grunnskole i fem år (se Tabell 5.4). Bare én av de pakistanske kvinnene har gått på skole i mindre enn åtte år. Det er vanskelig å vurdere hvor representativt dette bildet er, men det gjelder altså for dem vi intervjuet. En god del av de tyrkiske og marokkanske kvinnene kommer også fra svært rurale områder, hvor det ikke bare er lite vanlig at kvinner jobber ute, men hvor næringsstrukturen er helt annerledes enn i Norge. Selv om noen av dem har arbeidserfaring, er den lite relevant i det norske arbeidsmarkedet.

Tabell 5.4 Antall år på skole. Antall kvinner

	Pakistan	Tyrkia og Marokko	Irak og Somalia
0–5 år	1	12	2
6–10 år	10	3	6
11 år eller mer	7	2	8
Sum	18	17	16*

* Vi mangler informasjon fra én av kvinnene

For det andre er det forskjell på hva *de flyttet til*. De tyrkiske og marokkanske kvinnene synes å ha et mye mindre sosialt nettverk enn de pakistanske, og dermed mindre kompetanse i å «finne fram» i det norske samfunnet. Det handler om størrelsen på innvandrerguppen fra samme land/område som bor i Oslo, siden nesten alle stort sett har sosial omgang med sin egen nasjonalitet (det gjelder de fleste vi intervjuet fra alle landene). Flere av de tyrkiske og marokkanske kvinnene føler seg ensomme, og i denne gruppa finner vi de fleste som føler seg utrygge i møte med det norske samfunnet.

5.3.2 Irakiske og somaliske kvinner med ukjent status

Andelen av alle kvinnene i yrkesaktiv alder i de fem bydelene som har ukjent status, er 31 prosent blant de irakiske kvinnene, og 29 prosent blant de somaliske kvinnene. Dette er altså noe mer enn blant de tyrkiske og marokkanske kvinnene, men mindre enn blant de pakistanske.

Med ett unntak har alle de irakiske og somaliske kvinnene vi intervjuet, kommet til Norge som flyktninger (eventuelt etter mannen som kom litt tidligere som flyktning). De tilhører de «nye» innvandrergruppene i Norge. I statistikken (se kapittel 2.3) skiller de irakiske og somaliske kvinnene seg fra de tre andre nasjonalitetene vi har sett på: Det er en noe høyere andel unge under 25 år blant dem (men aldersgruppa 25–39 år er like stor), de har kortere botid i Norge, og det er færre som er gift – det gjelder særlig for de somaliske kvinnene, hvor et mindretall er gift, men mange er alene med

barn. Det er en like stor andel som har barn blant de irakiske og somaliske kvinnene, som blant de pakistanske, tyrkiske og marokkanske kvinnene.

De kvinnene vi intervjuet fra Irak og Somalia, var stort sett eldre enn de tre andre nasjonalitetene da de kom til Norge (se Tabell 5.3), og en del av dem hadde da allerede barn. Over halvparten av kvinnene vi intervjuet fra Irak og Somalia, hadde jobbet før de kom til Norge. Det er store variasjoner i utdanningsnivået og type arbeid de har hatt, fra ingen skolegang og helt ufaglært arbeid, via arbeid i familiebedrift, til lærere med høy utdanning. De kommer selvsagt fra helt ulike samfunn, men vi intervjuet for få til at vi kan si noe systematisk om det.

Så å si alle de irakiske og somaliske kvinnene mener at de ville ha jobbet dersom de ikke hadde flyttet til Norge (og så sant forholdene i hjemlandet gjorde det mulig). De aller fleste av dem er opptatt av at kvinner bør jobbe, også om hun har barn. De formidler stort sett at de er vant til en rollefordeling hvor kvinner er ute i arbeidslivet.

De er ofte i en vesentlig dårligere økonomisk situasjon enn de pakistanske, tyrkiske og marokkanske kvinnene, noen fordi heller ikke mannen jobber, eller rett og slett fordi familien ikke er økonomisk etablert i Norge, ved å eie bolig, osv. Mange av dem mottar en offentlig livsoppholdsytelse – i motsetning til de pakistanske, tyrkiske og marokkanske kvinnene. Det siste betyr at en del av dem vi intervjuet, nok ikke er i målgruppa ukjent status, men flere av dem mottar trolig sosialhjelp som er registrert på mannen.

Et flertall av de irakiske og somaliske kvinnene som vi intervjuet, søker, eller har søkt, jobb i Norge, eller de går på norskkurs fordi de ser at det er nødvendig for å kunne søke jobb. De er opptatt av å forsørge seg selv. Mange av dem er imidlertid frustrerte over at de ikke får jobb.

De kvinnene vi intervjuet fra Irak og Somalia, hadde i gjennomsnitt bodd like lenge i Norge som de andre vi intervjuet. Hva er årsaken til at de ikke har lært bedre norsk? For det første var tilbudet til flyktninger trolig dårligere den gang til kom til Norge, enn det er i dag. For det andre har en del av dem vært i samme situasjon som de pakistanske, tyrkiske og marokkanske kvinnene: De har fått tre-fire barn, og i beste fall fått en oppstykket norskopplæring. En del av dem mener at de ikke har fått norskopplæring som er tilpasset deres nivå og forutsetninger. I tillegg har flere av dem opplevelser bak seg som har gjort det vanskelig å lære, i alle fall de første årene etter at de kom til Norge. En av dem forteller:

Vi har vært på flukt veldig lenge – i mange land. De drepte min far og min bror. [...] Jeg gikk ikke på norskkurs der oppe i nord, da vi kom til Norge. Vi hadde det veldig tungt til å begynne med. Det var vanskelig i hodet, etter alle de årene som flyktninger. Jeg klarte ikke å lære. Frykt gjør mye med en person, det forandret oss mye.

I undersøkelsen stilte vi ikke direkte spørsmål om de opplevelsene kvinnene hadde hatt som flyktninger. Deres erfaringer har trolig stor betydning for hvordan de opplever det norske samfunnet og arbeidslivet og hvilke ressurser de har for å mestre det. Et annet moment er at de ikke er kommet til Norge av eget valg.

Det er ikke fred i [hjemlandet]. I Norge er det fred – det er det eneste jeg liker her. Jeg hadde aldri tenkt at jeg skulle reise fra hjemlandet mitt, men det var krigen som gjorde det.

Hvilket sosialt nettverk har de irakiske og somaliske kvinnene som vi intervjuet? Det varierer selvsagt mye. Det er likevel slik at en god del av dem føler seg isolerte, og de har ikke noe nettverk i Norge i utgangspunktet.

De kjennetegn som vi finner hos de irakiske og somaliske kvinnene som vi intervjuet, forklarer i større grad hvorfor de ikke er sysselsatte enn hvorfor de har ukjent status. Én grunn til at en del av dem tilhører denne kategorien i statistikken, kan være at en del av familiene mottar sosialhjelp som er registrert på mannen. En annen årsak er at en del av dem som har søkt jobb lenge uten å ha fått det, i perioder gir opp. Dersom mannen deres har tilstrekkelig inntekt til å forsørge familien, vil ikke kvinnene være registrert i noen offentlige registre.

Noen av dem som i statistikken framkommer med ukjent status, kan dessuten være i introduksjonsordningen, selv om de har bodd minst tre år i Norge. Årsaken kan være at de har fått barn, og dermed fått avbrutt deltakelsen en eller flere ganger (permisjon). Programmet kan dessuten vare i inntil tre år i noen tilfeller. Statistisk sentralbyrå har ikke informasjon om deltakelse i slike ordninger.

5.4 Økonomiske insentiver

En hypotese kan være at mange ikke jobber på grunn av de økonomiske insentivene. Som vi har sett tidligere, er imidlertid de fleste av de kvinnene som har søkt jobb, opptatt av at jobben vil gi dem en romsligere økonomi, selv om familien mottar sosialhjelp. På spørsmål til kvinnene om det hadde vært bra for familiens økonomi om de jobbet, svarte så å si alle ja.

Blant dem som *ikke* søker jobber, er det få som mottar noen offentlig livsoppholdsytelse (noen gjør det i forbindelse med norsk-kurset). Kontantstøtten spiller en rolle for en del av kvinnene. Dersom man har flere barn i barnehage og SFO-alder, kan gevinsten ved å jobbe, gitt et lavinntektsyrke, være begrenset, sett i lys av de fordelene en del opplever ved ikke å jobbe når barna er små.

5.5 Innspill fra dialogkonferansen

I dialogkonferansen presenterte vi resultatene fra undersøkelsen for representanter for bydelene og andre som jobber med innvandrerkvinner. Et formål var å få tilbakemelding på virkelighetsforståelsen eller vår tolkning av datamaterialet, få innspill på om det var viktige forhold vi ikke hadde dekket, og diskutere tiltak.

En hovedtilbakemelding fra deltakerne var at de kjente seg igjen i våre beskrivelser. Samtidig kom det fram noen tilleggsmomenter. Dette er subjektive erfaringer fra personer som har mye kontakt med innvandrerkvinner fra de aktuelle landene.

- En god del av kvinnene i den statistiske kategorien ukjent status mottar trolig sosialhjelp som er registrert på mannen. Mange kvinner vet dessuten ikke at mannen får sosialhjelp.
- Erfaringer fra en av bydelene hvor de har «banket på dører», er at det trolig ikke er noe stort antall kvinner som det offentlige ikke har noe kontakt med.
- Erfaringer fra et foreldreveiledningsprogram tyder på at mange av kvinnene som er hjemme, ikke bruker så mye tid på barna som de selv mener. (Man kan trekke en parallell til hjemmeværende norske kvinner på 50- og 60-tallet.)
- Det er flere årsaker til at mange som har bodd lenge i Norge, ikke har lært seg norsk før. Mange flyktninger har traumer som ligger dypt. Vi har ikke gått nærmere inn på slik problematikk i prosjektet.
- Også mer «trivielle» helseplager kan være uavklart, og skape hindringer. Et eksempel er fra et norskkurs hvor ingen av kvinnene i 40–50-årsalderen bruker briller. De får vondt i hodet, og for noen ender det med at de slutter.

En hovedkonklusjon fra drøftingen i dialogkonferansen er at man må rette inn tiltak for å gjøre kvinnene i stand til å velge selv; mange trenger hjelp til å bli borger før de eventuelt kan bli arbeidstaker.

6 Tiltak

I prosjektet skulle vi vurdere mulige tiltak for motivering og kvalifisering av målgruppa, og legge et grunnlag for forsøk med tiltak. Utgangspunktet er et politisk mål om å «bedre innvandrerkvinnens deltakelse i arbeidslivet og samfunnet for øvrig». På bakgrunn av informasjonen vi har samlet i prosjektet, mener vi at det er svært viktig å gi innvandrerkvinnene mulighet til *deltakelse i samfunnet*. Det er en forutsetning for deltakelse i arbeidslivet. Mange av kvinnene i den gruppa vi har undersøkt, mangler grunnleggende kunnskaper som er en forutsetning for å kunne delta i samfunnet generelt. Tiltakene må tilpasses den enkelte kvinnes behov og livssituasjon, og må ha et realistisk mål. Frivillighet er viktig, men man trenger kunnskap for å kunne velge.

Videre ser vi at to typer tiltak er aktuelle: tiltak rettet mot nyankomne innvandrere, og tiltak rettet mot kvinner som har bodd en stund i Norge. I den første gruppa får flyktninger i dag mer omfattende oppfølging i introduksjonsordningen enn det som var tilfelle tidligere. Arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere til disse får ikke det.

I dette kapitlet vurderer vi ulike typer tiltak for ulike målgrupper. Først gjengir vi hva de kvinnene vi intervjuet, sa om tiltak rettet mot arbeid.

6.1 Innvandrerkvinnene om tiltak

Blant de kvinnene vi intervjuet, var det en del som hadde erfaring med ulike typer tiltak. Noen gikk på norskkurs på intervju-tidspunktet, og noen av dem hadde også litt praksis. Det var ulik innretning av kursene de gikk på – noen gikk på heltids kurs i regi av NAV, mens andre gikk på lavterskel norskkurs i regi av bydelen, uten noen livsoppholdsyttelse. Mange av praksisplassene var «utplassinger», det vil si uten noen ytelse. De fleste kvinnene som ikke gikk på kurs på intervju-tidspunktet, hadde gått på

norskkurs tidligere. En del deltok i åpen barnehage og/eller møtte på kvinnetreff. I tilknytning til slike tilbud kunne det også være datakurs, strikkkurs, film/diskusjoner om aktuelle tema mv. Noen deltok i foreldreveiledningsprogrammet ICDP (omtalt under).

Seks-sju av kvinnene hadde tidligere gått på kurs som trolig har vært i regi av NAV: datakortet, jobbsøkekurs, barnehageassistentkurs, barne- og ungdomsarbeiderkurs. Det er til sammen 13 av kvinnene som sier at de har gått på et annet arbeidsmarkeds-tiltak enn norskkurs. Med unntak av de to yrkesrettede kursene og datakortet som er nevnt over, dreier det seg om jobbsøkerkurs og/eller praksisplasser. Noen få har hatt praksisplass flere steder.

I tre-fire år har jeg hatt forskjellig praksis: kantine, vaskeri, gamlehjem. Det har vært tre måneder av gangen i de forskjellige jobbene. Så var det takk og farvel. Sosialtjenesten skaffet praksisplassene.

En stor andel av dem som har hatt noe praksis/utplassering, har jobbet i barnehage eller SFO.

Vi stilte spørsmål i intervjuene om hva kvinnene selv tror skal til for at de skal kunne være i jobb eller ta utdanning, og hvem som kan hjelpe. Spørsmålet var ikke relevant for alle dem vi intervjuet, siden de ikke ønsket å søke jobb nå. De fikk likevel spørsmål om hva de mente skulle til for eventuelt å få jobb senere. Det var 46 av kvinnene som svarte på det – et par svarte «vet ikke». Noen tror at de vil klare å få en jobb hvis de prøver, eller at de vil få jobb etter det kurset de gikk på på intervju-tidspunktet.

Jeg ville nok få jobb hvis jeg prøvde. Fordi jeg har erfaring fra kantine.

Jeg synes ikke jeg trenger kurs, jeg tror jeg klarer å få en jobb i barnehage. Jeg

kan jo det med barn. Kanskje jeg ikke klarer det helt selv [å få jobb], men hvis jeg kan komme inn som vikar eller i praksis, vil det hjelpe.

Jeg tror jeg vil få jobb etterpå [etter praksisplassen hun har i barnehage]. De er fornøyde med den jobben jeg gjør. Styresen er at jeg er flink med barna.

Hele 29 av kvinnene svarer at det som trengs, er at de blir bedre i norsk.

Jeg må først og fremst bli bedre i norsk. Hvis jeg har praksis i barnehagen, blir jeg bedre i norsk. Norsk er det viktigste. Det er greit nok at jeg kan lære å snakke. Men jeg må også lære å skrive.

Jeg kan jo ikke bli lege akkurat. Det jeg trenger er å mestre språket. Det er viktig å kunne kommunisere med de andre.

Jeg må bli bedre i norsk. Det er veldig viktig, for det er det som gjør at jeg ikke får jobb. Jeg ønsker meg mer intensivt norskkurs, men her er vi grupper hvor vi snakker morsmålet sammen, da lærer vi ikke så mye.

Jeg trenger å bli bedre i norsk hvis jeg skal jobbe som frisør. Jeg har jo tatt over 100 timer nå. Men jeg tror jeg trenger 3000 timer. Men jeg vet ikke hva de ellers krever [arbeidsgivere]. Jeg vet at her i Norge trenger man praksis for å få jobb.

Ikke alle er overbevist om at norskkurs er tilstrekkelig:

Jeg vet ikke. Jeg vet ikke om norskkurset vil hjelpe. Er det sånn at man må snakke perfekt norsk for å få jobb i barnehage?

11 av kvinnene legger størst vekt på at de trenger erfaring, at en arbeidsgiver gir dem muligheten til å prøve seg, eller at de får praksis. Noen har gjort svært mye for å få jobb, men opplever at det er vanskelig, og er frustrerte fordi ingenting synes å virke.

Det hadde vært fint om arbeidsgiverne kunne tatt seg bryet med å innkalle oss til intervju, gi oss en sjanse, la oss prøve å jobbe en uke.

Det er erfaring jeg trenger. At en arbeidsgiver gir meg en sjanse. Der jeg har praksisplass, sier arbeidsgiveren at han kan gi meg jobb, men jeg må ha mer praksis først. Men jeg trives jo ikke så godt der, siden det er så lite trening i norsk i den jobben [hun treffer bare andre innvandrere på arbeidsplassen]. Jeg tror ikke jeg trenger mer norskkurs. Jeg lærte ikke så mye da jeg gikk på kurs, jeg lærte mer på skolen. Jeg søkte på en jobb der arbeidsgiveren kunne få lønnstilskudd, men jeg fikk likevel ikke jobben. Så jeg vet ikke hva som skal hjelpe. [...] Jeg angrer noen ganger på at jeg brukte den tiden på å ta videregående skole. Det var veldig tøft å ta videregående, språket og alt, og jeg var syk, jeg jobbet så hardt! Og så får jeg ingenting ut av det! Noen ganger angrer jeg og sier til venninnen min at hun kan bruke vitnemålet mitt som bleie.

Hele 12 av kvinnene sier at det er nødvendig med en deltidsjobb hvis de skal jobbe.

9–13, en slik jobb ønsker jeg meg. Etter den tid kommer barna hjem fra skolen, de er så små og kan ikke klare seg selv.

Noen få mener at de bør studere for å få en jobb, og noen nevner barnepass som en forutsetning. Det er imidlertid bare noen få som har prøvd å få barnehageplass og ikke fått det. En del har ikke søkt om plass fordi det er dyrt.

Vi stilte spørsmål om hvem de mener kan hjelpe dem med å få jobb, dersom de trenger hjelp. Mange svarte vet ikke på det, eller at de ikke trenger hjelp. Noen svarte at NAV er nærmest til å hjelpe, mens andre vil benytte ulike kontakter.

Det måtte være NAV. Men det hadde vært bedre hvis de hadde mer muligheter

*til å hjelpe. Hvis jeg må finne praksis-
plasser til meg selv, hva er vitsen med
saksbehandleren?*

*Jeg har ikke møtt noen enda [som kan
hjelpe], men tenker at jeg kan gå til NAV
og registrere meg der.*

*I går skrev jeg opp adressen til NAV, jeg
vil kontakte dem for å få hjelp til å finne
jobb.*

*Der jeg gikk på kurs tidligere, sa læreren
min at han kan være referanse for meg.
Her vet jeg ikke om det er noen som kan
være min referanse. NAV kan kanskje
hjelpe meg.*

*Jeg må bare få en arbeidsgiver som kan
gi meg jobb. Jeg hadde håpet på hjelp
hos NAV til å få meg jobb, men de sier at
jeg er så ressurssterk at jeg finner meg
jobb selv. Men jeg gjør jo ikke det.*

*Jeg tror kanskje det er min mann som
kan hjelpe meg. Jeg har noen venner som
kan hjelpe med å skrive søknad, men
ingen kan hjelpe meg med å få jobb.*

*Når jeg ikke kan snakke, er det vanskelig
å hjelpe meg.*

*Det er en lærer som hjelper meg nå med
å søke jobb. Skolen [norskkurset] finner
ikke jobb til meg, men de hjelper meg
litt med å søke. Jeg vet ikke hvem andre
som kan hjelpe meg.*

På spørsmål om kvinnene kjenner til et bra tiltak, er det en del som nevner det norsk-kurset de selv går på. De kjenner lite til tiltak som de selv ikke har direkte erfaring med. Noen mener at det beste ville vært å ta utdanning, men oppfatter det stort sett som urealistisk.

Det varierer imidlertid mye om de opplever at det norskkurset de går på, eller de praksisplassene de har hatt, hjelper dem.

*Kurset er bra, læreren er veldig flink,
men jeg er mye sammen med damer som
snakker arabisk og da glemmer jeg det
jeg lærer.*

*Det kurset jeg går på, er bra. Det er bra
at man både lærer språk og har praksis.
De lar oss ikke snakke morsmålet vårt
når vi er der. For det er jo mange grup-
per. Læreren sier: Dere må snakke norsk!*

*Det kurset jeg går på nå: Jeg liker tre
dager kurs og to dager praksis. Jeg lærer
også en del norsk i praksisen – av å
snakke med barna, osv. [i barnehagen].
Og de små barna retter på meg.*

*Norskkurset jeg går på her på Skullerud
– det er bra! Ellers ville jeg ikke klart å
snakke med deg. Vi snakker bare norsk
på kurset. Også lærer vi norske regler.*

*Dette kurset er bra. Men jeg kjenner in-
gen som har fått jobb etter det. De fleste
får mer praksis eller kurs etterpå.*

*Det norskkurset jeg går på, er ikke så
bra. Jeg har allerede fortalt deg at elev-
ene ler hvis du sier noe feil. Og vi driver
nesten hele tiden bare med grammatikk.*

*Jeg liker ikke det kurset jeg går på, for
å være helt ærlig. De snakker om jobb,
bruker vanskelige ord, det er for høyt
nivå. Det er vanskelig for meg. De fleste
der kan engelsk, og har hatt jobb før,
men er arbeidsledige nå. Spørsmålene er
vanskelige, jeg har sagt det til læreren
min. Jeg liker å gå på kurs, men jeg ville
hatt et passe nivå til meg. Samtidig vil
jeg være i praksis.*

Om andre tiltak:

*Jeg kjenner noen som går på Sinsen. Det
virker som om det er lurt å gå på Sinsen,
og ta videregående.*

*Jeg håper at jeg blir flinkere i norsk, for
man har jo muligheten. Jeg ønsker å*

studere. Jeg angreer på at jeg har vært her så lenge og ikke gjort det før. Lære engelsk og norsk. Jeg trenger norsk her, engelsk for å ha kontakt med andre.

NAVs kurs i barne- og ungdomsarbeid var bra. To av de afghanske damene fikk jobb etterpå.

Jeg kjenner mange som har gått på de tiltakene vi har i bydelen, de har jobbet i praksis i ett år, etter det har de ikke fått noen jobb.

Jeg kjenner noen som gikk på Ny sjanse, gikk på praksisplass og de fikk jobb på sykehjem og som hjemmehjelp etter det.

Det kan hende det finnes bra tiltak, men jeg kjenner det ikke akkurat. Noen har vært på praksisplass, men etterpå klager de over at de ikke har fått seg jobb likevel.

En av kvinnene har mange tanker om mulige tiltak:

Innvandrerkvinner burde få skolegang som var yrkesrettet – to ting på én gang, for eksempel hjelpepleier. Man burde tilpasse opplæringen til der det er mangel på arbeidskraft og der det kommer til å være mangel framover. Gi motivasjon gjennom at du kommer å tjene så og så mye. Vise oss litt rundt på arbeidsplasser.

Det er kjempeviktig å lære litt norsk kultur – jeg, for eksempel, har aldri opplevd norsk julefeiring, aldri vært i en familie i julen. Det er mange ting jeg ikke har opplevd. Å oppleve kristendommen, for eksempel, gjør ikke at du mister dine verdier.

Man kan få med seg de personene som er viktige for utlendinger, for eksempel imamer. Få dem med på å si at det er greit å lære norsk, at det er viktig å lære norsk. Imamene vil jo også at de skal ha det bra her i landet.

Åpen barnehage er veldig bra – det gleder jeg med alltid til. Det kunne komme tilbud om tiltak gjennom åpen barnehage. Noen damer er redde – de er ikke vant til det. Enkelte må man motivere fordi de er redde. Man må huske på at mange av dem ikke har mye utdanning.

En annen er opptatt av hvordan økonomien kan hindre kvinner i å delta:

Jeg synes dette intervjuet er så viktig, dette skal være stemmen til flere kvinner. Noen ganger snakker vi om at jeg trenger det og det, men vi må se generelt på hvordan kvinnene har det. Jeg har ett mål nå, jeg skal lære meg språket. Men det koster penger å gå på norskopplæring, kursene skal vi betale etter nyttår. Jeg synes at staten skal tilrettelegge for at innvandrerkvinner kan lære seg norsk, ofte har vi bare én inntekt. Og det koster penger med barnehage, det kunne kostet mindre, eller det kunne vært et tilbud til foreldre som har svak økonomi, med gratis barnehageplass, det hadde hjulpet oss mye.

6.2 Eksisterende tilbud

Det finnes i dag en rekke ulike tiltak som kan være aktuelle for målgruppa – noen i NAVs regi, andre i kommunen eller initiativer i den enkelte bydelen. Vi har ikke samlet noen fullstendig oversikt over tilbudene.

Noen eksempler:

- arbeidsrettede tiltak for dem som er registrerte arbeidssøkere eller sosialhjelpsmottakere
- norskkurs av ulike slag. Blant annet gratis lavterskeltilbud for kvinner som ikke har rett til norskopplæring, med mulighet for barnepass, eventuelt kombinert med praksis et par dager i uka – «hospitering»
- forsøksordningen Ny sjanse
- åpen barnehage
- familieveiledningsprogram (ICDP)
- frivillighetssentraler/nærmiljøsentere som tilbyr møteplasser, mv.
- ulike helse- og treningstilbud, diabetesprosjekt, trening for innvandrerkvinner

- i tillegg tilbyr frivillige organisasjoner ulike lavterskeltilbud

Ny sjanse er forsøk med kvalifiseringsprogram for innvandrere som etter flere år i Norge ikke har fast tilknytning til arbeidsmarkedet. Det har i utgangspunktet vært en forutsetning at deltakerne skulle være avhengig av sosialhjelp. Tiltaket innebærer tett oppfølging av deltakerne gjennom tilpassede kvalifiseringsløp. Fra 2009 vil det bli igangsatt nye forsøksprosjekt innenfor *Ny sjanse*. I de nye prosjektene legges det opp til en dreining mot utvalgte landgrupper blant ikke-vestlige innvandrere, med særlig lav sysselsetting. Kvinner og ungdom fra Pakistan, Marokko, Tyrkia, Somalia, Afghanistan og Irak vil bli prioritert. For disse gruppene skal det ikke stilles krav om at de skal motta sosialstønning for å delta.

Ny sjanse har vist seg å være et vellykket tiltak når det gjelder å hjelpe deltakerne til å få en varig tilknytning til arbeidsmarkedet og bli økonomisk selvhjulpne. En utvidelse og vridning av *Ny sjanse* mot kvinner som ikke har noen livsoppholdsyttelse, er svært positivt. Vi tror at innholdet og opplegget i *Ny sjanse* er et tilbud som passer godt for en del av kvinnene med ukjent status.

Flere kommuner tilbyr i dag *foreldreveiledningsprogram* for foreldre med minoritetsbakgrunn. Programmene bygger på metoden International Child Development Programme. *ICDP* har som grunntanke at den beste måten å hjelpe et barn på, er å hjelpe barnets omsorgsperson(er), og at den mest virkningsfulle strategien er å støtte og bevisstgjøre barnets stabile omsorgsnettverk. Foreldre samles i grupper for å samtale og utveksle erfaringer. Gruppene er ledet av to veiledere, én som tilhører samme etniske gruppe som deltakerne, samt en norsk veileder. Samtalene foregår i hovedsak på deltakernes morsmål. Flere av deltakerne på dialogkonferansen hadde gode erfaringer med disse veiledningsprogrammene rettet mot innvandrerforeldre.⁷

⁷ Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har ansvaret for implementering av *Program for foreldreveiledning* i Norge.

Innenfor satsingen *Krafttak for norskopplæring* har Oslo kommune som mål at flere innvandrere som har rett til gratis norskopplæring, skal benytte retten sin, samt gi opplæring til innvandrere som ikke har slik rett. Det gjelder arbeidsinnvandrere og familieinnvandrere til dem, og de som ikke har benyttet retten sin innen fristen. Satsingen består av ulike tiltak, med vanlig kurs, opplæring på arbeidsplass, kombinasjon med kvalifiseringstiltak mv. Det har vært en utfordring å rekruttere deltakere til kurs.

Noen av bydelene tilbyr *lavterskel norsk-kurs* med barnepass/pedagogisk tilbud til barna. De opplever imidlertid at kontantstøtten utgjør en begrensning. Dersom man skal tilby minst 12 timers kurs med tilbud til barna, vil kontantstøtten bli redusert med 60 prosent. Deltakelse blir altså ikke lenger gratis for kvinnene.

6.3 Anbefalinger

IMDi har ønsket forslag til tiltak som kan gjennomføres som forsøk. Vi har ikke lagt spesiell vekt på forsøksaspektet her. Noen av anbefalingene våre gjelder tiltak som allerede finnes, men som med fordel kan utvides/vris, eller tilbud som blir gitt noen steder, og hvor erfaringene burde deles mellom bydelene. Vi ser også måter som arbeidet kan systematiseres på, områder hvor kvaliteten bør bedres, og noen ideer om nye tiltak. Noen av innspillene kan utformes som forsøk. Rekruttering av deltakere er en utfordring for flere av tiltakene.

6.3.1 Norskopplæring

Erfaringer fra intervjuene tilsier at dersom man skulle velge ut ett satsingsområde, bør det være norskopplæring. Norskopplæring er aktuelt for alle innvandrere, både de som ønsker å jobbe, og de som ønsker å være hjemme. Det finnes i dag en rekke tilbud, men det er rom for å bedre kvaliteten, og gjøre tilbudet mer attraktivt for dem som ikke er så interesserte eller har begrensninger i mulighetene til å delta. Det bør drives aktiv rekruttering av deltakere, og det er

derfor viktig at tilbudet er omfattende.

- Opplæringen må tilpasses den enkeltes nivå, behov og kapasitet til å delta. Det bør være tilstrekkelig av lokale tilbud.
- Det er viktig med gratis norskopplæring med tilbud om barnepass/pedagogisk tilbud til barna, siden mange av innvandrerkvinnene raskt får barn etter at de har kommet til Norge.
- Man kan også være mer kreativ i hvordan opplæringen utformes. En mulighet er å ha ambulerende norsklærer/-veileder på praksisplasser (en metode som i dag benyttes i introduksjonsordningen). Mange av innvandrerkvinnene formidlet at de lærte best ved å praktisere.
- Kvaliteten på norskopplæringen kan bedres, det gjelder også lavterskelkursene. Mange innvandrerkvinner har deltatt på kurs uten at de har oppnådd noe særlig framgang. På dialogkonferansen ble det framhevet et behov for at flere lærere får kvalifisering i å undervise norsk som andrespråk, og et behov for å utveksle erfaringer på tvers av bydelene med ulike metoder for norskopplæring.

6.3.2 Tiltak/tilbud rettet mot samfunnsdeltakelse

Selv om kvinnene ikke ønsker å jobbe i den livsfasen de er i, er en del grunnleggende ferdigheter viktig, både for å kunne delta i samfunnet i dag, men også for å ha kommet et skritt lenger den dagen de ønsker å jobbe. Norskopplæring er grunnleggende, men også kunnskap om muligheter, rettigheter og plikter i det norske samfunnet.

- Alle innvandrere bør få en introduksjon, informasjon om det å bo i Norge, hvordan man kan organisere hverdagen, plikter knyttet til det å ha barn, tjenestetilbud, viktigheten av å lære norsk mv. For at informasjonen skal nå fram, må den målrettes og tilpasses, og man må benytte de rette kanalene. Se avsnitt 6.3.4.
- For å informere om det norske samfunnet kan det offentlige samarbeide med rollemodeller, ressurspersoner og foren-

inger. Flere av kvinnene vi intervjuet, har fått kunnskap om det norske samfunnet gjennom å delta i «nasjonale» kvinneforeninger. Slike kanaler er særlig viktig fordi mange kan lite norsk, og er avhengig av den informasjonen de får fra andre innvandrere. Ulike aktiviteter knyttet til moskeen er viktig for mange av kvinnene, og ledere for kvinnegrupper i moskeene eller imamene kan også være hensiktsmessige samarbeidspartnere for det offentlige.

- Støtte i foreldrerollen. Åpen barnehage er et svært godt tilbud, ICDP likeså. Tilbudet bør tilpasses det at mange ikke ønsker at barna skal gå i barnehage før de er tre år.
- Det er et stort potensial for lavterskeltilbud som for eksempel møteplasser, samtalegrupper, trim/kosthold, svømme-gruppe, besøk på arbeidsplasser og tilbud for familielæring. Tiltak med fokus på mestring. Denne typen tilbud kan utnyttes til læring av norsk, men det er en avveining mellom det og viktigheten av at terskelen for å delta skal være lav.
- Lavterskeltiltak knyttet til fysisk og psykisk helse, med informasjon og tilbud om enkle helsesjekker som synstester mv. Helsepersonell kan stille opp på ulike møteplasser for å svare på spørsmål.
- Ulike aktiviteter kan tilbys gjennom åpen barnehage eller andre tiltak, eller man kan rekruttere til andre tiltak gjennom slike arenaer. Det er hensiktsmessig å samarbeide mer med frivillig sektor.
- Ett aktuelt tiltak er å sørge for en arena hvor bydelene kan utveksle erfaringer – mye kunnskap finnes lokalt uten at andre får nytte av den.

6.3.3 Arbeidsrettede tiltak

Det finnes i dag en rekke muligheter til tilpassede arbeidsrettede tiltak. Med en utvidelse av Ny sjanse får en også mer å spille på. Dersom fleksibiliteten i eksisterende tiltak blir utnyttet, mener vi at det ikke er behov for å utvikle noe helt nytt. Samarbeid med NAV er sentralt i arbeidet med arbeidsrettede tiltak.

Vi ser at måten man bruker tiltak på, ikke alltid er hensiktsmessig i dag. Praksisplasser er ett eksempel. Det benyttes mye praksisplasser i barnehager og SFO, som mange av kvinnene ønsker. Dette kan trolig fungere bra som et tiltak for å trene på norsk, få et innblikk i norsk arbeidsliv og trene på å delta på en arbeidsplass. Mange av kvinnene har imidlertid forventninger om at det skal føre til en jobb, noe som ofte ikke er realistisk, eller ikke er hensikten. Det er altså viktig at hensikten er klar og forventningene riktige.

- Praksisplass som et middel til å få jobb bør brukes i et bredere spekter av arbeidslivet. Det synes som om det tenkes ganske snevert, og mange av kvinnene har et begrenset bilde av hvor de vil jobbe. Yrkesveiledning, arbeidsplassbesøk mv. som kan åpne for nye muligheter, kan være viktig.
- Gratis yrkesopplæring/fagutdanning kan være hensiktsmessig knyttet til sektorer med behov for fagutdannede – for eksempel helsevesenet. Slike tilbud kan eventuelt koples med pliktår.

6.3.4 Markedsføring av tiltak

Man kan tilby så mange tiltak eller aktiviteter man vil, men hvis man ikke når fram med informasjon om dem, eller klarer å motivere til deltakelse, er de lite verdt. Dette har vist seg å være en stor utfordring, hvor det trolig er rom for vesentlige forbedringer. Ikke minst må det brukes mye ressurser på dette.

Begrepet markedsføring inkluderer mye av det som skal til: å gjøre kjent, å motivere, gjøre tilbudet attraktivt – å «selge». Man må vite noe om målgruppa, vite hvor man treffer dem, tilpasse informasjonen, kommunisere gjennom de rette kanalene, mv. På dialogkonferansen kom det flere innspill til hvordan man kan gjøre det.

- Tilpasset informasjon, muntlig informasjon og bruk av tolk er viktig.
- Kommunen bør søke samarbeid med ressurspersoner i formelle og uformelle

innvandrernettverk om å informere om og motivere til å bruke tilbudene. Disse nyter ofte større tillit enn ansatte i kommunen.

- Banke på dører, drive oppsøkende virksomhet, med tolk. Dette er forsøkt med hell i en av bydelene for å informere om åpen barnehage.
- I forbindelse med at personer får oppholdstillatelse, har man en unik mulighet til å få kontakt og informere/markedsføre tilbud (se neste avsnitt).

6.3.5 Tilbud når innvandrere kommer til Norge

Det er i dag et omfattende opplegg for de som kommer til Norge som flyktninger og familieinnvandrere til flyktninger (introduksjonsordningen). Andre innvandrere får ikke tilsvarende tilbud. I forbindelse med at andre innvandrere får oppholdstillatelse, kunne man stille krav om å delta på et informasjonstiltak av mindre omfang. Det kan være et opplegg av noen ukers varighet. Igjen er tilpasset og målrettet informasjon viktig, det vil blant annet si at informasjonen må gis på et språk innvandreren forstår. Det må vurderes nærmere hvilke grupper som eventuelt skal omfattes av et slikt krav.

Innhold i informasjonen kan være orientering om det norske samfunnet. Her bør man legge vekt på hvor viktig det er å lære seg norsk – uansett hva man tenker om arbeid eller utdanning. Man bør informere om ulike tilbud som finnes, og alle de temaene som er nevnt tidligere i dette kapitlet, er relevante. Omvisning i lokalsamfunnet, kollektivtransport, kommunens tilbud, foreninger mv. er andre aktuelle elementer. Man kan samarbeide med ressurspersoner i kvinneforeninger/nettverk, og man kan tilby fadder, eventuelt bringe faddere inn i opplegget.

Selv om denne typen informasjon bør rettes til både menn og kvinner, bør man legge spesiell vekt på temaer som særlig er relevante for kvinners plass i familien, samfunn og arbeidsliv.

VEDLEGG 1: Intervjuguide

Bakgrunnsinformasjon

- 1.a Nasjonalitet
- 1.b Bydel
2. Alder (antall år):
3. Norskkunnskaper (intervjuers kommentar):

Personlig historie

4. Hvor lenge har du bodd i Norge? (antall år)
5. Hvorfor flyttet du til Norge?
6. Har du bodd andre steder i Norge (utdyp)?
7. Er du gift?
- 8.a Har du barn?
- 8.b Hvor gamle er barna dine?
- 9.a Går de (barn under skolealder og >1 år) i barnehage?
- 9.b Har dere gratis kjernetid?
10. Hvis noen av barna ikke går i barnehage: Pleier dere å være i åpen barnehage?
11. Hvis noen av barna ikke går i barnehage: Har du søkt om barnehageplass?
- 12.a Hvor mange år har du gått på skole? (Antall år)
- 12.b Hva slags skole var det?
13. Hvis gift: Hvor lenge har mannen din bodd i Norge? (Antall år)
14. Hva gjør mannen din?
15. Hva slags utdanning har mannen din?
16. Hvorfor kom mannen din til Norge/har mannen din vokst opp i Norge?

Utdanning/arbeid i Norge

17. Hva gjorde du i hjemlandet?
- 18.a Har du gått på skole i Norge?
- 18.b Hvis ja, hva slags skole?
- 19.a Har du gått på norskopplæring?
- 19.b Hvis ja, hva slags norskopplæring var det og hvor lenge?
20. Har du deltatt i introduksjonsprogram?
21. Har du gått på andre typer kurs i Norge – hva slags?

22. Har du deltatt på arbeidsmarkedstiltak/praksisplass el.l. – hva slags?
- 23.a Har du hatt arbeid i Norge?
- 23.b Hvis hatt jobb i Norge: Hvor lenge hadde du jobb?
- 23.c Hva slags jobb hadde du?
- 23.d Hvorfor sluttet du?
- 23.e Hvordan syns du det var å jobbe?
24. Får du (eller familien) sosialhjelp eller trygd el.l., eller har dere fått det før?

Hvorfor ikke i arbeid eller utdanning

- 25.a Hvem bor du sammen med?
- 25.b Hva pleier du å gjøre på dagtid?
- 26.a Kunne du tenke deg å begynne å jobbe?
- 26.b Kunne du tenke deg å begynne på skole/utdanning?
27. Hvis *ikke* ønsker jobb eller utdanning nå eller senere: Hvorfor ønsker du det ikke?
28. Hvis *ønsker* å være i jobb/utdanning: Hva er grunnen til at du ikke er i jobb eller utdanning?
29. Ville du vært i arbeid eller utdanning hvis du hadde bodd i «hjemlandet»?
- 30.a Hvordan tror du det er å jobbe (i Norge)?
- 30.b Hvordan tror du det er å være i utdanning (i Norge)?
- 31.a Hva tenker du er bra med å være i jobb eller utdanning?
- 31.b Hva tenker du er negativt med å være i jobb?
32. Syns du kvinner skal jobbe eller ta utdanning /evt hvorfor ikke?
- 33.a Kjenner du mange/noen kvinner som har jobb? – Fra samme land som deg?
- 33.b Hva slags jobber har de?
- 33.c Hvordan har de det, tror du?
- 34.a Hvis kvinnen selv ønsker å jobbe/ta utdanning: Kjenner du noen kvinner fra xxx (ditt land) som helst vil være hjemme?
- 34.b Hvorfor tror du de ikke ønsker å jobbe?

Hva skal til for at du skulle komme i arbeid/utdanning?

35. Hvis ønsker jobb:
Hva slags jobb (eller utdanning) kunne du tenkt deg?
36. Hvis ønsker jobb:
Hva skal til for at du kunne være i jobb eller ta utdanning?
37. Hvis ønsker jobb:
Hvem kan hjelpe?
- 38.a Hvis ønsker jobb:
Har du hørt om noen tiltak som du tror virker?
- 38.b Hvis ja: Fortell om det! Hva går det ut på? Hva er bra?
- 38.c Kjenner du noen som har fått jobb etter et slikt tiltak?
- 39.a Hva ville barna dine syns om at du jobbet?
- 39.b Hva ville mannen din syns om at du jobbet?
- 39.c Hva ville andre familiemedlemmer syns om at du jobbet?
- 39.d Er det noen andre som ville sagt noe til det (og hva)?
40. Hadde det vært bra for familiens økonomi hvis du jobbet?

Sosialt nettverk

41. Hvem kjenner du i Norge/hvem pleier du å være sammen med?
42. Deltar du i noen organiserte aktiviteter, sånn som for eksempel...
44. Skulle du ønske du kjente flere i Norge?
45. Er det vanskelig å bli kjent med norske?
46. Annet

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet

Postadresse: Postboks 8059 Dep, 0031 Oslo

Besøksadresse: Tollbugata 20, 0152 Oslo

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 24 16 88 01

E-post: post@imdi.no

Bestilling av rapporter: bestilling@imdi.no

Pressetelefon: 917 55 351, e-post: presse@imdi.no

www.imdi.no

IMDis regionale enheter:

IMDi Indre Øst

Storgt. 10, 6. etg., Postboks 1253, 2806 Gjøvik

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 61 17 08 95

IMDi Midt-Norge

Peter Egges plass 2 (inngang Kjøpmannsgata),

7005 Trondheim

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 73 89 24 31

IMDi Nord

Havnegata 28 (inng. t. høyre), Postboks 83, 8502 Narvik

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 76 96 58 38

IMDi Sør

Slottsquartalet, Tordenskjoldsgate 9

Postboks 647, 4666 Kristiansand

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 38 02 04 80

IMDi Vest

Sandbrogaten 5, Postboks 159 Sandviken, 5812 Bergen

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 55 30 09 88

IMDi Øst

Tollbugata 20, Postboks 8059 Dep, 0031 Oslo

Telefon sentralbord: 24 16 88 00

Telefaks: 24 16 88 01

ISBN 978-82-92757-89-5

9 788292 757895